

Islamin kategoria väestön hallinnan taktiikkana
Muftiaatit ja kaksi vuotta Krimin miehitystä

Mira Ruokolainen
Uskontotieteen pro gradu -tutkielma
2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion Teologinen tiedekunta		Laitos – Institution Uskontotiede	
Tekijä – Författare Mira Ruokolainen			
Työn nimi – Arbetets titel Islamin kategoria väestön hallinnan taktiikkana – Muftiaatit ja kaksi vuotta Krimin miehitystä			
Oppiaine – Läroämne Uskontotiede			
Työn laji – Arbetets art Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum 10.5.2020	Sivumäärä – Sidoantal 72
Tiivistelmä – Referat <p>Tutkielmassa tarkastellaan islamin kategorian taktisuutta väestön hallinnassa Krimin autonomisen tasavallan ja Sevastopolin kaupungin miehityksen yhteydessä. Tarkastelu keskittyy Venäjän helmikuussa 2014 aloittaman miehityksen kahteen ensimmäiseen vuoteen, joiden aikana Venäjällä toimivat uskonnolliseksi ja islamilaiseksi luokitellut hallinnolliset auktoriteetit pyrkivät vaikuttamaan alueella ja solmimaan kumppanuuksia paikallisten toimijoiden kanssa. Alueen muslimiväestöstä suurin osa identifioituu Krimin tataareiksi, joiden vaikutusvaltaisoin poliittinen organisaatio Mejlis asettui vastustamaan miehitystä. Toimijoiden välinen dynamiikka muodostuikin kontekstissa, missä ristesivät eri toimijoiden intressit ja niin ”uskonnollisten” toimijoiden kuin valtioidenkin hallintapyrkimykset.</p> <p>Tutkielmassa ”islamiksi” luokittelun prosessi problematisoidaan ja asetetaan tarkastelun keskiöön. Tutkielma sijoittuu islamin ja uskonnon kategorian sekä hallinnan tutkimukseen. Tutkimusaiheen lähestymistapa pohjautuu Michel Foucault’n teoreettisiin ja metodologisiin esityksiin väestön hallinnasta ja sen rakentumisen tutkimuksesta. Teoreettisen viitekehyksen keskiössä on Naomi Goldenbergin teoreettinen näkökulma uskonnon kategorian strategisesta merkityksestä hallinnassa. Goldenbergin mukaan hallinnat voivat kategorian strategisuuden avulla säilyä ja säilöä käsitystä ennen ja tulevaisuudessa olevasta suvereniteetista. Teoreettisia näkökulmia sovelletaan tarkasteluun, jonka tavoitteena on tunnistaa taktisia tapoja hyödyntää islamin kategoriaa ja selvittää, mihin paikallisella tasolla esiintyvä taktisuus perustuu. Aihetta lähestytään analysoimalla Krimin miehitykseen liittyvää paikallisten ja Venäjällä toimivien muftiaattien edustajien tuottamaa ja jakamaa materiaalia, joka sisältää haastatteluja, puheita, sosiaalisen median julkaisuja ja muita tekstejä. Analyysissa sovelletaan foucault’laista diskursiivista tutkimustapaa.</p> <p>Tutkielmassa tuodaan esille islamin kategorian taktisia käytötapoja, joilla ohjattiin, rajoitettiin, harhautettiin ja eristettiin väestöä Krimin miehityksen yhteydessä. Väestön hallinnan muodostumiseen vaikuttivat sekä Venäjän valtiolliset toimijat että muftiaattien edustajat, joiden toiminta tuki viime kädessä Venäjän strategisia intressejä alueella. Analyysin perusteella myös esitetään, että islamin kategorian taktisuus linkittyy tutkimusaiheen kontekstissa valtarakenteisiin ja valtion repressiivisiin käytäntöihin hallita vähemmistöjä ja tukahduttaa mahdollista vastarintaa. Tutkimusaiheen tarkastelussa tuodaan esille, millainen strateginen merkitys eri toimijoille voi olla käytännöllä, joilla ”islamin” yhteyteen luokitellaan asioita, hallinnollisia toimijoita ja väestöä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Hallinta, hallinnallisuus, islam, Krim, Krimin tataarit, muftiaatti, strategia, taktikka, uskonnon kategoria, valta, Venäjä			
Säilytyspaikka – Förvaringställe Helsingin yliopiston kirjasto, Keskustakampuksen kirjasto			
Muita tietoja			

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Tarkastelun lähtökohdat	5
2.1. Hallinta, hallinnallisuus ja yhteiskunta	5
2.2. Käytännöt diskurssin tarkastelussa	9
2.3. Uskontotieteellisiä näkökulmia hallinnan tutkimukseen	12
2.4. Muftiaattien ja aineiston esittely	17
3. Taktisuuden paikantaminen	20
3.1. Kilpailu määrittää ympäristöön asettautumista	20
3.2. Jako kahteen – uhkan erottelu	29
3.3. Narratiivi menneestä ja tulevasta suvereniteetista – säilöntä	33
4. Kilpailu valtuuksista	39
4.1. Hajotus ja verkottuminen rakentuu kilpajuoksussa eliittiin	39
4.2. Tiedon hallintaa, tunnustuksen etsintää	42
4.3. Lojaalit välittäjät	44
5. Erottelu	45
5.1. Valikoiva laillisuus	45
5.2. Ennakkoluulot ja miellelyhtymät informaatio-psykologisen vaikuttamisen välineenä	48
5.3. Harhauttava ja eristävä käytäntö – polarisoivat representaatiot	50
6. Säilöntä	51
6.1. ”Hengellisen perinnön” turvaaminen	51
6.2. Suuruuskuvitelmia – Euraasian perilliset ja ”rauhan” missio	54
6.3. ”Venäläinen islam” – neuvottelua suvereniteetin säilönnästä rajat ylittävässä nationalismissa	56
7. Yhteenveto	59
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	62
Lähteet	62
Kirjallisuus	67
Liitteet	72
Lista lyhenteistä	72

1.Johdanto

Tutkielmassa tarkastellaan islamin kategorian taktisuutta väestön hallinnassa helmikuussa 2014 miehitetyn Krimin autonomisen tasavallan ja Sevastopolin kaupungin miehityksen ensimmäisen kahden vuoden aikana. Tarkastelussa on sekä paikallisesti että Venäjän federaation alueella islamia¹ edustavaksi miellettyjen hallinnollisten elinten eli muftiaattien toiminta. Aineisto, joka esitellään tarkemmin luvussa 2.4, koostuu alueella keskeisesti vaikuttaneiden muftiaattien edustajien tuottamasta ja julkaisemasta materiaalista, jonka taktisuutta analysoidaan suhteessa niitä ympäröivään hallinnolliseen ja strategiseen ympäristöön. Analysoidussa materiaalissa esiintyvät lausumat ja asioiden esitystavat ymmärretään tutkielmassa käytäntöinä, jotka ovat vuorovaikutuksessa kontekstinsa institutionaalsiin ja muihin hallinnollisiin käytäntöihin sekä rakenteisiin.

Mustalla merellä sijaitseva Krimin autonominen tasavalta joutui vuoden 2014 aikana muutokseen, jossa sen alue ja väestö siirtyi sodaksi edenneen konfliktin myötä de facto Venäjän federaation hallinnon piiriin. Siirtyminen tapahtui tunnuksettomien Venäjän joukkojen vallattua pääkaupungin Simferopolin hallintorakennukset, miehityksen alla olleen paikallisen parlamentin asettaman kansanäänestyksen ja lopulta Venäjän presidentin allekirjoittaman lain tuloksena. Kyseisen lain mukaan Krimin autonominen tasavalta, Krimin niemimaa ja Sevastopolin kaupunki yhdistettiin osaksi Venäjän federaatiota. Muutoksen myötä Krimin aluetta ja väestöä koskettaa kansainvälisen tunnustuksen puutteesta huolimatta Venäjän federaation ja Krimin tasavallan lait sekä niiden soveltamistavat.

Venäjän turvallisuustoimijoiden ja hallintorakenteiden asettuessa Krimille myös uskonnollisiksi mielletyt toimijat aktivoituivat. Suurimmat Venäjällä toimivat muftiaatit valmistelivat kilvan Krimin ”yhteen liittämistä” käsittelevää materiaalia ja Krimin muslimiväestölle kohdistettua toimintaa. Aktiivisimman roolin rakensivat Venäjän federaation muslimien hengellisen hallinnon

¹ ”Ислам” ja ”мусульманство”. Termejä käytetään usein synonyymeinä, ja käännetään myös tutkimuksissa ”islamiksi”. Musulmanstvo voisi vaihtoehtoisesti kääntyä myös esimerkiksi ”muslimius”, ”Muslimhood”. Esim. Kemper 2019, 12.

(DUMRF²) edustajat, jotka aloittivat yhteistyön paikallisen muftiaatin, Krimin ja Sevastopolin muslimien hengellisen hallinnon (DUMK³) kanssa. Venäläisten muftiaattien läsnäolo perustellaan paikallisväestöllä, Krimin tataareilla ja muilla pienemmillä yhteisöillä, jotka mielletään yleisesti myös muslimeiksi. Noin 12% Krimin väestöstä identifioituu tataareiksi, joista valtaosa mieltää kansakseen Krimin tataarit (O’Loughlin & Toal 2019, 14). Krimin paikallisiin toimijoihin kohdistui myös painetta muutokseen uusien tulokkaiden pyrkiessä vaikuttamaan alueella. DUMK:in ohella pääasiallinen Krimin tataarien tunnustama hallinnollinen instituutio on ollut vaaleilla valitun edustajiston neuvosto Mejlis⁴, joka on pyrkinyt poliittisella vaikuttamisella lisäämään Krimin tataarien itsehallinnollisia oikeuksia alueella jo ennen miehitystä. Mejlis ja muut Krimin tataarien ”kansallista liikettä” kannattavat tahot asettuivat Viktor Janukovytsin presidenttikaudella poliittiseen oppositioon ja ovat vastustaneet Venäjän miehitystoimia (Wilson 2017, 1–2). Väestön vapaudet toimintaan kuitenkin kaventuivat, ja erityisesti miehitystä vastustavia ryhmiä valvottiin ja hajotettiin. Venäjä kielsi⁵ Mejlisin toiminnan lopulta kokonaan ”ekstremistisenä” vuonna 2016 (Minjust.ru 2017). DUMK pystyi siten jatkamaan toimintaansa ainoana vakiintuneena instituutiona suostuessaan neuvotteluihin ja yhteistyöhön venäläisten toimijoiden kanssa. Lisäksi alue sai lisäyksen ”uskonnollisiin” toimijoihin, kun uusi muftiaatti perustettiin puolen vuoden päästä miehityksen alkamisesta. Taurian muftiaatti,⁶ joka haastoi avoimesti DUMK:in, korostaa kannattavansa Venäjän läsnäoloa, ja kantaa Venäjän keisarikunnan aikaisen muftiaatin nimeä (Taurian muftiaatti 2014a).

Tutkimusaihetta lähestytään hallinnan laajan määritelmän kautta, joka perustuu Michel Foucault’n teoriaan hallinnallisuudesta, ja siihen ankkuroituvaan diskursiiviseen tutkimustapaan. Foucault’n esittämiä teoreettisia lähtökohtia mukailemalla muftiaattien edustajien toiminnan ajatellaan osallistuvan väestön hallintaan, joka rakentuu vuorovaikutuksessa ja valtasuhteissa muiden toimijoiden kanssa. Hallinta käsitetään sen laajassa merkityksessä monimuotoisena, ja se voi

² “Духовное управление мусульман Российской Федерации”.

³ “Духовное Управление Мусульман Крыма и г. Севастополь”.

⁴ “Mejlis of the Crimean Tatar People”, “Milli Mejlis”.

⁵ Venäjän federaation oikeusministeriö lisäsi järjestön listaan kohdalle 58. ”kielletävistä järjestöistä ekstremistisen toiminnan vastaisen lain nojalla”. Minjust.ru 2017.

⁶ Koko nimeltään ”Muslimien hengellinen keskushallinto – Taurialainen muftiaatti”, eli ”Центральное духовное управление мусульман -Таврический муфтият”.

näyttäytyä esimerkiksi kurinpidollisena voimankäyttönä, hienovaraisena ohjauksena, suostutteluna tai normalisointina (Foucault 2010). Tutkimusasetelmaa pohjustaa Foucault'n hallinnan ja hallinnallisuuden teoreettiset ja metodologiset esitykset, joita esitellään luvussa 2.1. ja 2.2.

Tutkielman teoreettinen viitekehys kiteytyy perusajatuksen, jonka mukaan kategorioimalla jokin ”islamiksi” voidaan hallita väestöä. Tutkielma sijoittuu siten islamin ja uskonnon kategorian tutkimuksen piiriin, jossa keskitytään itse kategorian, sen kehittymisen ja vaikutusten kriittiseen tarkasteluun. Lukuisat tutkijat ovat seuranneet tutkimuksissaan uskonnon kategorian muodostumisen historiallisia kehityskaaria, osoittaen sen olevan muotoiltu ja institutionalisoitu hegemonisen vallan, kuten patristisen ajan kirkon, kolonisoivan valtion tai sekulaarin kansallisvaltion rakenteissa (Esim. Asad 1993; Boyarin 2004a; Fitzgerald 2007). Sillä, määritelläänkö asia tai yhteisö kategoriaan kuuluvaksi, on väliä, koska kategoriaan on korvamerkitty tietynlainen sisältö, muoto ja rajat. Toisin sanoen toimija, joka voi korvamerkitä kategorian, voi vaikuttaa ”islamin” ja siihen liitetyn väestön toiminnan muotoihin. Uskonnon kategoriaan liittyvää tutkimusta onkin kohdistettu tärkeisiin merkitsijöihin – akatemiaan, valtionhallintoon ja lainsäädäntöön (Esim. McCutcheon 1997; Stack, Goldenberg & Fitzgerald 2015; Goldenberg 2018).

Tutkielmassa monisyistä ja vuorovaikutuksellista hallintaa havainnoidaan kuitenkin hieman erilaisesta näkökulmasta, sillä tarkastelun lähtöpisteenä toimivat muftiaatit. Niiden ja ”islamin” hallinnallista roolia ja ympäristöä paikannetaan tarkemmin luvussa 2.3, jossa esitellään aiempaa tutkimusta aiheesta ja syvennyttään teoriaan ”uskonnosta” hallinnan kategoriana (Stack, Goldenberg & Fitzgerald 2015). Pääpaino annetaan Naomi Goldenbergin (2015; 2018; 2019) teoreettisille esityksille uskonnon kategorian strategisuudesta. Painotuksen tarkoituksena on tutkimuskohteen tarkastelun tukeminen valtakamppailuun kytköksissä olevan kontekstin huomioimisessa. Goldenbergin (2015) mukaan uskonnon kategoriassa voidaan säilöä suvereniteettia eräänlaisen ”surkastuneen valtion” muodossa, mikä mahdollistaa hallintokeskittymän säilymisen hegemonisen vallan yhteydessä, kuitenkin ennalta sovituin ehdoin. Määrittelemällä jokin ”uskonnoksi”, sille asetetaan muoto, mutta siten myös asema, joka voi kontekstin mukaan edistää tai estää intressien toteutumista.

Kyseinen menettelytapa voi olla edullinen tai epäedullinen eri positioissa ja valtasuhteissa oleville toimijoille, mikä kuvastaa kategorian taktisuutta.

Kysymys herääkin, millä tavalla taktisuus esiintyy kontekstissa, missä ympäröivien valtioiden valtakamppailu on kärjistynyt suoranaiseksi sodaksi. Risteävät intressit, valtioiden välinen konflikti ja uusi hallinnollinen ympäristö luovat dynamiikan, jossa tarve suvereniteetin suojaamiselle ja väestön hallinnalle on ilmeinen. Tutkielma pyrkiikin selvittämään, miten islamin kategoria toimii taktisesti väestön hallinnassa. Tutkielman esittämään kysymykseen vastataan tunnistamalla valtasuhteisiin vaikuttava toiminta, jossa muftiaattien edustajat ja niihin liittyvät toimijat hyödyntävät islamin kategoriaa, sekä selvittämällä islamin kategoriaan ja sen muodostumiseen liittyvät asiat, joihin taktisuus perustuu.

Teoreettista viitekehystä käytetään, yhdessä kontekstia koskevan aiemman tutkimuksen kanssa, tunnistamaan taktiikan mekaniikkaa ja kategorian käytön vuorovaikutus laajempaan hallinnalliseen ympäristöön. Luvussa 3. esitellään ja eritellään aineistosta tehtyjä havaintoja, jotka ilmentävät islamin kategorian taktisuutta muftiaattien edustajien kannanotoissa ja toiminnassa. Alalukujen jako perustuu kolmeen tunnistettuun islamin kategorian hallintaa tuottavaan käyttötapaan – kilpailuun, erotteluun ja säilöntään – joita analysoidaan teoreettista viitekehystä soveltaen ja aiempaa tutkimusta hyödyntäen. Luvuissa 4, 5 ja 6 syvennyttään jokaisen käytännön taustaan ja toimintaperiaatteisiin, sekä yhteyksiin ja valtasuhteisiin keskeisten väestön hallintaan vaikuttavien toimijoiden kanssa. Lukujen analyysissa hyödynnetään aiempaa tutkimusta, josta keskeisimmät tutkimukset käsittelevät Venäjän ja Krimin muftiaatteja sekä tataareiksi identifioituvien hallinnollisia instituutioita (Kemper & Sibgatullina 2019; Muratova 2019) ja niiden suhdetta valtioon ja viranomaisiin (Miroshnikova 2010; Fagan 2012; Olikier 2018). Lopuksi tutkielman esittämiin kysymyksiin vastataan tiivistetysti yhteenvedossa.

Tutkielman tarkoituksena on syventyä islamin kategoriaan taktisuuteen väestön hallinnassa. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan ujuttaa tai rinnastaa ”islamia” uskonnon kategoriaan. Tutkielmalla ei myöskään osallistuta keskusteluun opeista tai teologiasta, eikä tarkoituksena ole tehdä väitteitä tai yleistyksiä siitä, mitä islamiksi kutsutut asiat todellisuudessa merkitsevät niihin identifioituville ihmisille. Uskonnon kategoriaan linkittyvä teoreettinen viitekehys palvelee tutkielmaa ja islamin kategorian tarkastelua, sillä tutkimuskohde mielletään ja luokitellaan kontekstinsa yhteiskunnallisissa ja laillisissa kehyksissä myös uskonnon kategoriaan, mikä luo samalla lähtökohdan sen tarkastelulle. Uskonnon ja islamin kategoria problematisoidaan ja asetetaan tarkastelun

keskiöön, minkä lisäksi kategorioiden suhde muihin analyysin kannalta relevantteihin luokitteluihin, kuten ”etnisyyteen” ja ”kansaan” pyritään huomioimaan. Tutkielmassa ei käytetä ”islamia”⁷ ja ”uskontoa” akateemisena käsitteenä tai kategoriana, eli huomio kiinnittyy ennemminkin ”diskurssiin ’uskonnosta’” (Taira 2016, 125).

Tutkimusasetelman merkitys perustuu tarpeeseen tutkia erilaisia islamin kategorian määritelmiä ja käyttötapoja, jotta niiden taktisuus ja taustalla vaikuttavat intressit tulisivat esille. Tarve on myös ilmeinen, sillä konfliktin osapuolilla on keskenään ristiriidassa olevia intressejä väestön luokitteluun sekä vaihtelevia käsityksiä väestönosan oikeuksista ja hallinnollisesta asemasta. Venäjä oikeuttaa alueen miehitystä Kiovan Rusin aikaan linkittyvällä narratiivilla alueen ”pyhästä merkityksestä”, jonka presidentti Vladimir Putin on rinnastanut Venäjälle ja sen ”ortodoksisuudelle” yhtä tärkeäksi, kuin ”temppelivuori islamille ja juutalaisuudelle” (Kremlin 2014c). Siinä, missä venäläiset toimijat perustelevat läsnäoloaan ”pyhyydellä”, Ukraina ja osa kansainvälisistä järjestöistä alkoi nimittää Krimin tataareja ”alkuperäiskansaksi”. Mejlis on pyrkinyt saamaan Krimin tataareille alkuperäiskansan statusta jo aiemmin, mutta Ukraina liittyi YK:n alkuperäiskansojen oikeuksien julistukseen lopulta vasta kuukausi miehityksen alkamisen jälkeen, siten tunnustaen Krimin tataarit Ukrainaan kuuluvaksi alkuperäisväestöksi (Verkhona Rada 2014). Valtion alueellisen suvereniteetin perustelun lisäksi luokittelutapa määrittää väestölle tietynlaiset hallinnolliset raamit odotusten, oikeuksien ja velvoitteiden suhteen. ”Uskonnollisella” järjestöllä ja ”alkuperäiskansaa” edustavalla järjestöllä on esimerkiksi oikeussubjekteina erilaiset mahdollisuudet toiminnan muotoihin. Tutkimusasetelmalla voidaankin hypoteettisesti havaita selviä ja taktisia käytännön tason implikaatioita sille, mitä ja miten asioita kategorioidaan.

2. Tarkastelun lähtökohdat

2.1. Hallinta, hallinnallisuus ja yhteiskunta

Hallinta käsitetään tutkielmassa valtaan sidoksissa olevana systeemisenä suhteena ja toimintana, missä ideoiden, vuorovaikutuksen ja käytännön tasot kohtaavat. Vastaavaa, laajaa käsitteellistämistä käytetään Michel Foucault’n tiedonhistoriaa

⁷ ”Islamin” ja ”uskonnon” yhteydessä tullaan käyttämään lainausmerkkejä, mikäli termin yhteydessä ei muulla tavoin tehdä ilmi, että viitataan miellettyihin ja luokiteltuihin asioihin tai tiettyyn instituutioon ja sen nimeen.

ja yhteiskuntaa käsittelevästä tuotannosta innoitusta saaneessa tutkimustavassa. Foucaultin keskeinen hallintaa koskeva huomio oli, että hallintojen ja eri toimijoiden välinen hallinta muodostuu laajasta kirjosta erilaisia käytäntöjä, strategioita ja positioita aina yksilön itsensä hallintaan asti. Siten hallintaan osallistutaan eri asemista käsin, joita muuttamalla voi vaikuttaa muiden ja oman toiminnan mahdollisuuksiin. (Esim. Foucault 2010; 2011; 2014.) Kyseisellä lähestymistavalla voidaankin tunnistaa laajoja kokonaisuuksia ja verkostomaisia yhtymäkohtia, missä useat erilaiset toimijat ylläpitävät ja tuottavat hallintaa sekä samalla omaa ja muiden valtaan linkittynyttä positiotaan.

Hallinnallisuuden käsite liittyy Foucault'n teoreettisissa esityksissä⁸ modernin valtion muodostumisen prosessiin, missä valtion rooli laajeni koskettamaan elämän eri osa-alueita. Hallinnallisuuden käsitteellä abstrahoidaan asioiden ja ajatusten yhteenliittymiä, joissa hallinnan keinot asetetaan vuorovaikutuksessa kulloiseenkin ympäristöön, ja siinä olevien toimijoiden positioihin. Foucault erottaa hallinnan ja hallinnallisuuden⁹ usein siten, että hallinnallisuudella tarkoitetaan ”strategista kenttää”, jossa valtasuhteet voivat kääntyä, ne ovat muutettavissa ja ”jonka sisällä hallinnalle ominaiset ohjauksen tai käytöksen tavat määritellään” (Senellart 2007, 389).

Foucault päätyy korostamaan hallinnan ja hallinnallisuuden käsitteitä vuonna 1977 ja 1978 pidetyssä luentosarjassaan ”Turvallisuus, alue, väestö”. Käsitteiden lähtökohdaksi Foucault asettaa alueen ja väestön, jotka ovat toimineet länsimaisiksi tulkittujen yhteiskuntamallien sääntelyn ja ohjauksen kohteena. Yhteiskuntamallien kehityksen aikana alueen hallitseminen ja sen suvereniteetti siirtyi koskemaan myös väestöä, jonka ohjaamiseksi kehittyi erilaisia hallinnan mekanismeja. Foucault'n ajattelussa aikaisemmin kurin ja rangaistuksen systematisointi sekä niiden eri muodot olivat pääasiallisia keinoja säätelemään lakien ohjaaman oikeuslaitoksen ja rangaistuskäytäntöjen kautta. Modernien valtio- ja yhteiskuntamallien kehityksessä keinovalikoiman keinot kuitenkin moninaistuivat. Rinnalle kehittyi turvallisuuteen pohjautuva tapa jaotella ja säädellä. Turvallisuuden logiikassa toiminnan järjestyminen perustuu riskien, eli todennäköisten tapahtumien sääntelylle, jossa pyritään ottamaan huomioon itse tapahtuman lisäksi sen kerrannais- ja vastavaikutukset. Turvallisuuteen perustuvan järjestyksen myötä muodostui tärkeäksi tehdä määritelmiä sallitun ja

⁸ Collège de France -luennot vuosilta 1977–1983.

kielletyn lisäksi myös riskien kannalta optimaaliselle toiminnalle ja olemiselle. (Foucault 2010, 24-25, 358.)

Foucault linkittää muutoksen liberalistiseen järjestelmään siirtymiseen, jossa riskin minimointi ja väestön parantelu merkitsi taloudellista tuottavuutta. Joustamaton ja rankaiseva valtiokaan ei näyttäytynyt vapautta ihannoivalla aikakaudella enää hyvässä valossa ja uudeksi suunnaksi muodostui vapauksien pehmeämpi säätäminen. Joustavat ja moninaiset keinot mukautuivat muuttuneeseen yhteiskunnalliseen ympäristöön ja mahdollistivat hienovaraisempaa ohjailua, joka ei välttämättä toiminut enää selvärajaisen valtakeskittymän kautta. Vaikka vanhemmat rajoittamiseen keskittyvät kurinpidon käytänteet – lainsäädännöstä vankilaitokseen – ovat edelleen tallella, niiden vierelle kehittyi turvallisuuden teknologiaa. Foucault’n mukaan väkivaltaan perustuva ja suoraviivainen vallankäyttö onkin muuttunut ensisijaisesti väestön kokonaisvaltaiseksi hallinnaksi, jossa hallinnan teknologiat¹⁰ liittävät käytäntöön hallinnan perusteena toimivan rationaliteetin eli eräänlaisen taustalla vaikuttavan järkeilyn. (Foucault 2010.)

Kokonaisvaltaisuus merkitsi sitä, että valtion jakaessa enemmän vapautta ja valtaa, se jatkoi ihmisten ohjaamista eri toimijoiden valtuuttamisen ja valta-asemien tuottamisen kautta. Erityisesti liberaalidemokratioiden tuottamien positioiden ja subjektifikaatioiden¹¹ kautta toimijat hallitsevat myös itse itseään. Itsetekniikoiksi Foucault kutsuu prosessia, jossa hallinta sisäistetään itseohjautuvaksi säädelyjen vapauksien ja sellaisten vakioiden ja normitusten kautta, jotka tekivät yksilöistä ”riskittömiä” ja siten edelleen yhdensuuntaisia valtion intressien kanssa. Hallinta alkoikin muodostua monimutkaisemmista verkoista, joissa eri toimijat lisäsivät ja neuvottelivat oman osansa aina yksilöön asti. Samalla yksilön elämään liittyvät asiat nousivat hallinnan intressin kohteeksi. Esimerkiksi syntyvyyden säätelystä tuli poliittinen asia ja työssäkäyville vanhemmille soveltuva ideaali ydinperhemalli muodostui. Elämän hallintaan

⁹ ”Gouvernementalité”.

¹⁰ Foucault käyttää teknologian käsitettä vaihtelevasti, mutta hänen mukaansa esimerkiksi turvallisuutta edeltänyt kurinpidollinen teknologia koostui juurikin käytännöistä ja järkeilystä tehdä lakeja ja rankaista sekä vangita niiden rikkomisesta. Vastaavasti turvallisuuden teknologiaa edeltänyt ja Foucaultin mukaan myös individualistisiin yhteiskuntamalleihin vaikuttanut pastoraalinen teknologia perustui ohjaukseen ja yksilöön keskittyviin hallinnan keinoihin, kuten esimerkiksi itsetutkiskeluun ja ripittäytymiseen, joiden tarkoituksena on kunkin sielun hallinta ja pelastuminen itsensä kautta. Esim. Foucault 2010; Patton 2014.

¹¹ ”toimintaan vaikuttava toiminnan muoto”, jolla voidaan tuottaa toimijoiden subjektiviteettia. Perustuu Paul Veynen määritelmään. Miller & Rose 2010, 17.

kohdistuvaa hallinnan, eli ”biopolitiikan” ja vakioistavan turvallisuuden hallintatavat muodostuivat keskeisiksi hallinnan teknologioiksi erityisesti 1900-luvulla, jolloin ne omaksuttiin myös autoritäärisissä hallinnoissa (Dean 2010, 147). Esimerkiksi Neuvostoliitossa ideologisten syiden lisäksi ortodoksisen kirkon toimintaa rajoitettiin, sillä sen voitiin tulkita edustavan tsaarinaikaista valtaa ja olevan siten riski sekä kommunistisen puolueen vallan vakauttamiselle että tuottavan, uuden neuvostoihmisen moderniudelle. Toisaalta demokraattisen yhteiskunnan yhtenä tärkeänä piirteenä pidettävää kansalaisyhteiskunnan toimintaa voidaan myös ajatella yhtenä ilmentymänä sosiaalisen tilan hallinnan muodoista, jossa hallintaa tapahtuu sekä valtuutettujen tukijoiden että vapaaehtoisvoimin tapahtuvan, ideaaleihin pyrkivän yhteisön ja yksilön itsensä ohjauksen kautta. Hallinnan erilaiset teknologiat eivät useimmiten suljekaaneen pois muita jokseenkin vastaavanlaisin periaattein toimivia, mutta erilaisen mekaniikan omaavia muotoja, vaan niiden voidaan ajatella toimivan sidosteisesti monimutkaistuneissa vallan jakautumisen ja hallinnallisuuden verkostoissa. (Foucault 2010, 366; Gordon 1991, 34.)

Yksilön ja valtion hallinnan välillä toimii olennaisesti useita erilaisia tekijöitä. Onkin hyödyllistä ajatella hallinnan olevan aktiivinen suhdeverkosto, jossa erilaiset hallinnan keinot toimivat dynaamisesti. Suhdeverkostossa toimii valtionhallinnon auktorisoimia instituutioita, toimijoita ja normeja, joiden pohjalta esimerkiksi lakeja, säädöksiä ja suosituksia tehdään ja tulkitaan yhteiskunnassa. Kun esimerkiksi yhteisö toivoo saavansa ”uskonnon” yhteiskunnallisen statuksen ja aseman, sen täytyy läpäistä prosessi, jota verkoston toimijat ja niiden suhteet määrittävät. Lailla ja valtionvirastoilla on prosessissa väliä, mutta niin on ”pehmeilläkin” tavoilla, jolla uskontoa määritellään julkisessa keskustelussa. Lisäksi ”uskontoa” asiantuntijastatuksella määrittelevillä on olennainen rooli, sekä vakiintuneilla uskonnon kategorian edustajilla, jotka legitimoivat kategorian sisällön. Vastuun jakautuminen verkoston eri toimijoille tekee hallinnasta joustavaa ja epäsuoraa, mutta edelleen toimivaa väestön ohjaukseen ja luokitteluun. (Miller ja Rose 2010, 15; Martikainen & Tiilikainen 2014.)

Hallinnallisuuden käsitettä on sovellettu laajasti politiikan ja yhteiskunnan tutkimuksessa, kuten johtamisen ja organisaatiotutkimuksen alalla. (esim. Dean 1999; Burchell, Gordon & Miller 1991). Tutkimustapaa on sovellettu myös uskontotieteen tieteenalalla, joista uskonnon kategoriaan kohdistuva, ”kriittisen

uskonnontutettiin”¹² näkökulma on tutkielman ja tutkimuskysymyksen asettelun kannalta keskeisin. Hallinnallisuuden ”strateginen kenttä” toimii viitekehyksenä islamin kategorian tarkastelulle, jossa tarkka tiedonintressi on siinä, miten kategoria on taktinen toimijoiden välillä. Taktisella toiminnalla tarkoitetaan tutkielmassa valtasuhteisiin vaikuttavaa toimintaa, jossa toimijat hyödyntävät islamin kategoriaa. Taktiikan käsitettä käytetään islamin kategorian tarkastelussa myös siksi, että tutkimuskohteen ja konfliktin osapuolien intressit huomioitaisiin. Taktiikan ajatellaan olevan vuorovaikutuksellinen hallinnallisuuden strategisen kentän kanssa, ja määritellään siten viitekehyksen kautta.

Foucault onkin käyttänyt tuotannossaan taktiikan käsitettä viittaamaan tiettyihin paikallisiin voimasuhteisiin ja niissä valikoituviin keinoihin, joita käytetään esimerkiksi alistamiseen, kun tilanteessa on kysymys vallasta. Taktiikoilla on Foucault’n mukaan tärkeä merkitys, sillä ne ovat aina keskinäisessä riippuvuussuhteessa hallinnallisuuden strategisen kentän kanssa. (Nale 2014.) Siten tutkielmassa tullaan myös tarkastelemaan, mihin paikallisella tasolla esiintyvät taktiikat perustuvat. Samalla taktiikoiden tarkastelu kertoo strategian rakentumisesta, joka yhtä lailla perustuu eri taktiikoiden vuorovaikutukseen. Kuten foucault’laisen hallinnallisuuden ja hallinnan tutkimustavalle on tyypillistä, tutkielmassa kurottaudutaan valtion ja sen instituutioiden valtakeskittymän ulkopuolelle, asettaen kysymyksiä sille, millaisin eri tavoin hallitaan, ja miten tutkimuskohde toimii suhteessa hallinnallisuuden keinovalikoimaan¹³.

2.2. Käytännöt diskurssin tarkastelussa

Hallinnan ja hallinnallisuuden tutkimusta hyödynnetään lähestymistapana tutkimusaiheeseen. Lähestymistapa ei suoranaisesti muodostu ”genealogioiden” eli ajallisesti laajojen kehityskaarien etsimisestä historiallisia alkuperäislähteitä hyödyntäen, kuten Foucault’n tai esimerkiksi Friedrich Nietzschen tunnetuissa menettelytavoissa. Tutkielmassa pyritään kuitenkin tarkastelemaan sitä, miten hallinnan taktiikka toimii tutkimusaiheen hallinnallisessa ympäristössä, jonka laajempaan muodostumiseen syvennyttään taktiikan tarkastelulle relevantein osin. Genealogioiden tutkimukseen suhteutettuna kyseessä onkin eräänlainen tuokiokuva, jossa tarkastellaan, miten hallinnan rakentuminen prosessoituu

¹² “Critical Religion”. The Critical Religion Association. <https://criticalreligion.org/what-is-critical-religion/>.

paikallisella tasolla. Foucault’laisen hallinnan tutkimuksen teoria ja metodologia ohjaa tutkimusaiheen käsittelyn kohdentumista ja tarjoaa käsitteellisiä apuvälineitä tutkittavan ilmiön ja aineiston tarkasteluun. Tutkimustapa perustuu laajemmin sosiaalisen konstruktionismin tietoteoreettiseen lähtökohtaan, jossa tiedon ja todellisuuden ajatellaan rakentuvan osin sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

Foucault esitti ”Kysymyksiä metodista” nimetyssä haastattelussa vuonna 1978, että aiemmassa hallinnan tutkimuksessa oli usein jäänyt huomiotta se, *miten*¹⁴ hallitaan. Foucault’n mukaan hänen analyysinsä keskiöstä saivatkin paikkansa instituutioiden, teorioiden ja ideologioiden sijasta käytännöt. Käytännöt, jotka ovat kyseisen määritelmän mukaan tietyssä kontekstissa myös itsesäädellysti järkeiltyjä ja hyväksytyjä tapoja, ilman instituutioiden tai ideologisen määrittelyn suoraa ohjailua. Käytäntöjen itsesäättyminen muodostuu Foucault’n käsitteellistämänä ”käytäntöjen regiimissä”¹⁵, jossa erilaiset käsitykset, toimintatavat ja odotukset ovat yhdistyneet systemaattisiksi ja normatiivisiksi prosesseiksi. Tutkimusasetelmalla, jossa tarkastellaan kyseisiä prosesseja ja niiden kehittymistä vain instituutioiden tai toiminnan kohteen sijaan, pyritäänkin tuomaan näkyväksi itsestään selviltä vaikuttavista tapahtumakulkuista, jotka tuottavat tiettyjä sosiaalisia rooleja ja yhteiskunnallisia asetelmia, missä keskinäiset valtasuhteet rakentuvat. (Foucault 1991.)

Muftiaattien edustajien lausumat ymmärretään itsessään käytäntönä ja olevan samalla yhteydessä ympäröivään fyysiseen ja instituutionaaliseen käytäntöön. Tutkimus sijoittuu diskurssien tutkimuksen eri suuntauksista foucault’laiseksi kutsuttuun tapaan, jossa keskitytään diskurssin rakentumiseen ja prosesseihin osana käytäntöjä ja valta-asetelmia niin, ettei mikrotason kielen analyysi saa pääroolia. Diskurssit käsitetään tutkielmassa konventionaalisenä kielenkäyttönä ja lausumina, jotka ovat muotoutuneet omassa kontekstissa ja symbolisessa ympäristössään. Ne sisältävät tietyssä kontekstissa ymmärrettäviä merkityksiä, joita ei itse tekstin tasolla usein eksplikoida. Diskurssien muotoutumiseen, jatkuvuuteen ja kilpailuun puolestaan ovat vaikuttaneet ympäristön valtasuhteet, rakenteet ja normit, joihin myös tiedostamatta tukeudutaan.

¹³ ”Dispositif”. Foucault 2010.

¹⁴ Esim. Kurinpitoa tutkiessa kysymyksenasettelua ei oltu Foucaultin mukaan kohdistettu siihen, ”miten joku rankaisee”, tai ”kuinka jaotteluita operoidaan” Foucault 1978, 74.

Foucault'n tutkimusasetelmaa mukaillen, kyseisten rakenteiden ja normien diskursiivinen rakentuminen pyritään tuomaan tutkielmassa esille tarkastelemalla niitä edeltävää, ylläpitävää ja muuttavaa prosessia, joka muodostuu suhteessa puheeseen, käytänteisiin ja esityksiin menneestä. Siten huomioidaan, että esimerkiksi rankaisevan tai ohjaavan hallinnan yhteiskunnalliset ja institutionaaliset muodot, kuten vankilat tai koulut, ovat kiinteästi yhteydessä ja vuorovaikutuksessa diskursiivisiin käytänteisiin, jossa niiden tarkoitusta määritellään ja toimintaa perustellaan (Mills 2005).¹⁶ Toiminnan katsotaan muodostuvan yhdessä määrittelyn ja luokittelun järjestelmien kanssa, joiden perusteella esimerkiksi identifioidaan terroristeja tai arvioidaan yhteisön uskonnollisuutta. Diskursseista osa voi muodostua selkeästi hallitseviksi, jättäen toiset taka-alalle ja muodostaen ajan myötä itsestään selviltä tuntuvia rakenteita. Tietynlainen hierarkia diskurssien välillä ja sisällä rakentaa ja osoittaa myös valtasuhteita, joissa esimerkiksi toisinnetaan, neuvotellaan ja perustellaan tiettyjä yhteiskunnallisia asetelmia. Lausumat ja käytännöt ovatkin tietyllä tapaa sosiaalisessa todellisuudessa vaikuttavia tekoja, joilla on vuorovaikutteinen suhde yhteiskunnallisiin toimintoihin (Mills 2005).

Aineiston analyysissa käytettävä menetelmä mukailee foucault'laista diskursiivista tutkimustapaa, jonka keskiössä on islamin kategoria. Viitekehystä sovelletaan hieman eri tavoin eri analyysivaiheissa. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa on tarkoitus tunnistaa kahden vuoden ajalta kerätystä aineistosta se hallintaa tuottava taso, jossa islamin kategorian taktisuus ja käyttötarkoitus tulee esille muftiaattien voima- ja valtasuhteissa. Tunnistusta varten seurattiin muftiaattien toimintaa ja tuottamaa materiaalia, josta valittiin lopulta tutkielman kannalta relevantteja muftiaattien edustajien lausumia tarkempaan tarkasteluun.

Tarkempi tarkastelu muodostaa analyysin toisen vaiheen, jossa syvennyttään tyypittelemään ja tulkitsemaan havaintoja teoreettisen viitekehyksen avulla. Tyypittely perustuu käytäntöihin, joiden havaittiin yhdistävän erilaisia taktisia tapoja, kuten tiettyjä käsityksiä, esittämistapoja tai toimintaa, joka vaikuttaa toimijoiden valtasuhteissa. Analyysin toisessa vaiheessa primääriaineistoa analysoidaan paikallisella, edustajien lausumien ja toiminnan tasolla, jotta siellä esiintyvää taktisuutta voidaan havaita. Paikallista tasoa käsitellään erityisesti luvussa 3, jossa esitetty taktisuus liitetään seuraavissa

¹⁵ ”Regime of practices”. Esim. Foucault 1978, 75.

pääluvuissa kunkin käytännön mukaiseen hallinnalliseen kontekstiin. Luvun 3 alaluvut ja niitä seuraavat kolme päälukua ovat jäsennelty tyypiteltyjen islamin kategorian taktisten käyttötapojen mukaisesti.

Taktisten islamin kategorian käyttötapojen tunnistamisen jälkeen keskitytään selvittämään, miten taktisuus ja suhde hallinnan rakentumiseen muodostuu. Kolmannessa analyysivaiheessa, joka keskittyy kappaleisiin 4, 5 ja 6, hallinnan rakentumista ja siihen liittyviä valtasuhteita analysoidaan kunkin taktisen käytännön perusteella, aiempaa tutkimusta hyödyntäen. Aiheen käsittely lähteekin kokonaisuudessaan liikkeelle paikalliselta tasolta, jonka jälkeen siinä tunnistettua taktiikkaa analysoidaan yhteydessä ympäröiviin ja laajemmin vaikuttaviin hallinnallisiin käytäntöihin ja valtasuhteisiin, jossa perusta islamin kategorian taktiselle käytölle muodostuu.

2.3. Uskontotieteellisiä näkökulmia hallinnan tutkimukseen

Uskontotieteilijät ovat tarkastelleet monimuotoista hallinnan verkottumista erityisesti silloin, kun tavoitteena on ollut selvittää uusliberaalien hallintatapojen kontekstissa tapahtuvaa ”uskontojen” hallintaa ja säätelyä. Hallinnallisuuden ja ”uskonnon” tutkimuksen näkökulmien sulauttaminen on monipuolistanut perinteisellä kirkon ja valtion suhteiden akselilla tehtävää tutkimusta, joka on alkanut olla murroksessa viime vuosikymmenten ajan. Tutkimusasetelmaa on sovellettu myös suurten uskontososiologian teoreettisten linjojen parissa, jossa mielenkiinnon kohde on usein ollut hallintatapojen vaikutuksissa ”uskontojen” suosioon, laajuuteen ja näkyvyyteen, tai valtion roolissa uskonnoiksi määriteltyjen toiminnan ja kilpailun säätelijänä. (Martikainen 2013, 130–131; Stack 2015, 13–14.) Tutkielmalle läheisin sovellusala kuitenkin kääntää kysymyksenasettelun kohti ”uskonnon” nimeämisen prosessia, siihen liitettyä ideaa, määritelmää ja toteumaa. Näkökulma on myös hallinnan tutkimukselle hyödyllinen, sillä se auttaa erittelemään mahdollisia yleistyksiä ja kehäpäätelmiä ”uskonnosta” – ja ennen kaikkea tarttumaan niihin, jotta voitaisiin kysyä, miten ne itse asiassa rakentavat ja ohjaavat ympäristöään (Goldenberg 2018).

Trevor Stack kuvailee teoksen *Religion as a category of Governance and Sovereignty* johdannossa suvereniteetin olevan suoran vallankäytön lisäksi kykyä valtuuttaa toimijoita ja päättää sitä kautta, mikä milloinkin on yhteiskunnassa legitiimiä. Tutkielman kannalta keskeisessä teoksessa uskonnon kategoriaa

¹⁶ Esimerkissä Foucault’n tutkimus ”Tarkkailla ja rangaista”.

lähestytään suhteessa suvereniteettiin. Teoksessa esitellään useiden esimerkkien kautta, kuinka ”uskonto” on kehittynyt modernin valtiomallin tuottamaksi kategoriaksi, rationaliteetiksi ja rajaksi. Teoksessa myös arvioidaan, kuinka uskonnon kategorialla on jatkettu valtion suvereenin vallan perustelua. (Stack, Goldenberg & Fitzgerald 2015.) Stack nivoo yhteen uskonnon kategorian merkityksen hallinnalle ja suvereniteetille tiivistäen kirjan tulemaksi, että ”’uskontoa’ on käytetty valtuuttamaan kaikenlaisia käytänteitä ja instituutioita, joita hallinto on kykenemätön kontrolloimaan suoraviivaisesti, joten se käyttää suvereenia päätösvaltaansa määritellessään niihin poikkeuksen” (Stack 2015). ”Uskonoksi” luokittelu toimiikin sekä hallinnan keinona että sen tuloksena.

Naomi Goldenberg hahmottelee kyseisen ”poikkeuksen” muodostumiselle historiallisia kehitysvaiheita artikkelissaan ”The Category of Religion in the Technology of Governance: An Argument for Understanding Religions as Vestigial States”, ja kuvailee, millaisista prosesseista on kysymys. Goldenberg ehdottaa artikkelissaan uskonnon kategorian tarkastelua ”surkastuneisuuden” kielikuvan kautta. Kuten tutkielmassa on aiemmin tuotu esille, modernin valtiomuodon ottaessa sijaa ja muodostuessa yleiseksi hallintomuodoksi, sen voi ajatella alkaneen muodostaa kategorioita, joihin väestö oli edullista sijoittaa. Erityisesti kilpailevien valtakeskittymien voidaan ajatella löytäneen paikkansa erinäisistä kategorioista, jotta ne pysyivät paremmin hallittavissa muodoissa. Goldenberg esittää, että ”uskonto” on kehittynyt juuri siten kategoriana – rajattuna yksikkönä – suvereenin valtion sisällä, jonka sisälle asetetut tai asettuvat toimijat voivat käyttää valtaa eräänlaisen surkastuneen valtion tavoin. Rajautumista kuvastaa esimerkiksi se, että ”uskonnoille” taataan laissa tiettyjä vapauksia ja oikeuksia, mutta esimerkiksi väkivaltamonopoli säilyy valtiolla ja politiikkaan puuttumista usein paheksutaan. (Goldenberg 2015.)

Hallintomuodon omaavalle yhteisölle ja sen päättäjävallalle voi olla sekä edullista että epäedullista tulla ymmärretyksi uskonnon kategorian kautta. Hallintomuodon ja jopa yhteisön hajotuksen vaihtoehtona on usein tietyin osin säilyvä itsemääräämisoikeus ja mahdollisuus kehittää useita jäsentensä omakseen mieltämille rituaaleille, uskolle, symboliselle järjestelmälle ja maailmankatsomukselle tärkeitä asioita. Myös tietynlainen itseymmärrys säilyy ja kehittyy. Goldenberg määrittelee surkastuneiden valtioiden olevan ”institutionaalisia ja kulttuurisia muistutuksia aikaisemmista suvereniteeteista, jotka selviävät nykypäivän valtioiden hallintoalueella.” (Goldenberg 2015, 380)

Erääksi esimerkiksi Goldenberg nostaa Tiibetin, jonka hallinto käytti eristyksensä myötä uskonnon kategoriaan strategisesti. Dalai-lama luopui itsealoitteisesti poliittisesta päätösvallostaan, mikä teki turhiksi Kiinan valtion aikeet vaikuttaa Dalai-laman valintaprosessiin. Siten aikeet kokonaisuudessaan ”nukkevallaksi” muuttamiseen estettiin. Erottautamalla ”uskontona” poliittisesta päätösvallosta oma autonomia säilötäänkin eräänlaisena ”aikaisempaan ja tulevana valtiona” (Goldenberg 2015, 286.) Esimerkki ilmentää hyvin foucault’laista ajatusta hallinnallisuuden strategisesta kentästä, jossa hallinnan taktikat toimivat vastavuoroisesti kontekstin, toimijoiden ja intressien mukaan vaihdellen.

Ajatus surkastuneesta valtiosta ”tulevana” hallintona huomioi kehityssuunnat, joilla uskonnon kategoriaan siirtyneet hallintorakenteet usein vuorovaikuttavat ja jopa kilpailevat valtiovallan kanssa. Selvimpänä esimerkkinä Goldenberg esittää ”juutalaisuuden”, mikä on ollut pitkään marginaalisessa asemassa, mutta ”uskonnollisuutta” hyödyntäen kehittynyt ja haarautunut modernin valtion muodostamiseen saakka (Goldenberg 2015, 285-286). Uskonnon kategoria toimi tiettyjen juutalaisten yhteisöjen strategiana marginalisoidun asemansa turvaamiseen ja vakiinnuttamiseen jo 1700-luvulla. ”Juutalaisuuden” lukeminen uskonnon kategoriaan on sittemmin ollut laajan väittelyn kohteena, mihin myös modernit valtiot vaikuttavat ja osallistuvat omine intresseineen. Niin kutsuttu ”kulttuurinen sionismi” oli Daniel Boyarinin mukaan vielä noin sata vuotta sitten dominoivampi pyrkimys juutalaisuuden määrittelemisessä. Boyarinin mukaan diasporassa navigoiminen kiinnittyi ennemminkin ”kansan” ideaan, mutta strategian valitsemiseen vaikutti vallitseva diskurssi kansallisvaltioista suvereniteetin takaajana – ”luvattu maa” ei yleisesti tarkoittanut valtiota, ennen kuin kansallisvaltioista muodostui vallitseva järjestys 1900-luvulla. (Boyarin 2019.) Israelin valtioksi muuttumisen prosessissa tapahtuikin taktinen suunnanmuutos vallitsevan kategorian mukaiseksi, kuten aiemmin ”uskonnoksi” mukautumisessa 1700-luvulla ja vastahakoisesti jo kolmannella vuosisadalla (Boyarin 2004b, 13).

Myös Goldenberg pohjaa argumenttiaan Boyarinin tutkimuksiin ja kiteyttää, että Israelin valtion muodostuminen tietyn alueen yhteyteen on rakentunut juuri ajatukselle aikaisemmasta ja tulevasta suvereniteetista, jonka auktoriteettia paikantaa viime kädessä Jumala. (Goldenberg 2015, 285-286.)

Ajatusta ”aikaisemmasta ja tulevasta” hallinnosta ympäröi mystifioinnin prosessi, jossa aikaisemman hallintojärjestelmän olemassaolo tai kertomus siitä muodostaa

legitimiteettiä nykyisen hallinnon jatkumolle. Strategisuutta ilmentävät myös useat uskonnollis-maallisen jaottelussa uskonnosta vastakkaiseksi historiansa aikana sijoittuneet valtiot. Goldenberg antaa esimerkin Kanadassa ja Yhdysvalloissa käytetystä Jumalaan ja ”uskontoon” viittaavasta retoriikasta valtionhallinnon puheissa ja lainsäädännössä, jota tapahtuu siitä huolimatta, että valtiot tunnistautevat muodoltaan ennen kaikkea sekulaareiksi. (Goldenberg 2015, 284.)

Teoksen *Religion as a category of Governance and Sovereignty*, kuten Goldenbergin teorian kantava ajatus on, että ”uskonnollis-maallisen jaottelut ovat olleet keskeisiä tavalle, jolla modernit hallinnot ovat rationalisoineet hallintaa ja merkinneet omaa suvereniteettiaan.” (Stack 2015,1). Keskeistä tutkielman aiheen tarkastelussa ei olekaan vain se, miten ”uskontoa” käytetään suoranaisesti lausuttuna kategoriana, vaan tärkeää on myös se, miten itse jaottelu kategorioiden välillä tapahtuu, mitä jaottelu palvelee, ja millainen strateginen merkitys ”uskonnollisen” ja ”maallisen” välille annetaan.

Goldenberg tuo esille esimerkin ”uskonnon” ja ”poliittisen” diskursiivisesta jaottelusta, joka näkyy käsitteessä ”poliittinen islam”. Jaottelussa ”poliittinen islam” erotetaan hallinnolle mieluisemmasta ”islamista”. Goldenbergin mukaan ”islam” on tällä hetkellä läpikäymässä prosessia monissa sekulaariksi määritellyissä valtioissa, joissa sitä sovitetaan uskonnon kategoriaan – ja siten surkastuneen valtion rooliin, joka on erotettu ”poliittisesta” päätösvalasta suvereenin valtion alueella. (Goldenberg 2015, 282.) Jaottelu esiintyy vahvasti myös Venäjän kontekstissa. Esimerkiksi Kaarina Aitamurto kuvailee artikkelissaan ”The Approved and the Disapproved Islam in Russia”, kuinka ”islamia” pyritään määrittelemään sallitun ja ei-sallitun välillä. Artikkelissa erotellaan neljä systemaattisesti esiintyvää merkitsijää Venäjän muslimille: etnisyys, traditio, uskonnon ja politiikan ero sekä lojaalisuus valtionhallinnolle. Kyseiset teemat esiintyvät laajasti julkisessa keskustelussa ja eri lähteissä, niin valtiosta riippumattomiksi arvioiduissa medioissa kuin valtionhallinnonkin virallisissa julkilausumissa (Aitamurto 2016).

Eräs strategia ”islamiin” yhdistetyn väestön ja kategoriaan kuuluvien toimijoiden hallinnassa on edustuksellisten verkostojen rakentaminen. (Esim. Martikainen & Tiilikainen 2014; Topolski 2018) Tiina Sotkasiira kuvailee Karjalan tasavaltaan keskittyvässä artikkelissaan ”Uskonnollisen monimuotoisuuden ja islamin hallinta Venäjän Karjalassa” kyseisen kaltaista

hallinnan rakentumista ”ohjatuksi hallintakumppanuudeksi”. Sotkasiira mukaan Venäjälle tyypillisessä hallintatavassa ”uskonnollista” pluralismia pyritään hallitsemaan kumppanuuden solmivien islamin kategorian toimijoiden kanssa, jotta verkostomainen hallinta takaisi sosiaalisen ”harmonian”. Kumppanuus ei kuitenkaan rakennu vain suoraviivaisesti sopimuksilla ja säännöillä, vaan artikkeli lähestyy hallinnallisuutta huomioimalla useiden eri toimijoiden aktiivisen ja verkostomaisen osallistumisen hallinnan muodostumiseen. Artikkelissa tuodaan myös esille, että alueellisia eroja lakien ja käytäntöjen toteutumisessa on paljon. (Sotkasiira 2014, 187, 202.)

Tutkielman konteksti muistuttaa myös Aitamurron ja Sotkasiiran tutkimusten kontekstia siten, että kyseessä on alue, jonka väestön enemmistö mielletään ortodoksiseksi ja etnisesti slaaveiksi. Vaikka Karjalan tasavalta sijaitsee myös federaation rajalla, Krim on osin erilaisessa asemassa. Miehityksen sotilaallisesti ja symbolisesti tärkeän merkityksen takia alueellisten toimijoiden liikkumatila on riippuvainen turvallisuusviranomaisista ja valtionhallinnosta, johon myös verkstohallinta ja diskursiivinen ympäristö kytkeytyy. Alueen turvallistaminen¹⁷ ja merkitys osoittavat nimenomaisesti valtion tason intressien suojelua, jonka aiheuttamaan hallinnan dynamiikkaan kiinnitetään huomiota analyysissa.

Sotkasiira rajaa tutkimuksensa ulkopuolelle tapaukset, joissa osapuolena on toimija, joka ei halua uskonnon kategoriaan perustuvaa suhdetta. (Sotkasiira 2014, 203) Tapaus ilmenee monien Krimin tataareja edustavien toimijoiden, kuten miehitystä vastustavan Mejlisin kohdalla. Myös Goldenbergin ”surkastuneen valtion” esimerkit keskittyvät suurelta osin tilanteisiin, joissa ainakin osa viiteryhmästä alkaa hyödyntämään uskonnon kategoriaa. Hallinnallisuuden tutkimus ja Goldenbergin teoria tarjoavat kuitenkin hyödyllisen näkökulman, jolla voi erottaa dynamiikkaa ja ympäristöä, jossa eri tavalla asettuvat toimijat valitsevat taktiikkansa ja neuvottelevat valtasuhteista. Goldenberg kuvaileekin, kuinka hallinnollinen kamppailu ja uudelleen järjestäytyminen on hänen teoriasa kannalta keskeisessä asemassa. Teoriassa surkastuneet valtiot saavat useimmiten alkunsa, kun ”hallintorakenteissa tapahtuu merkittävä siirtyminen”, joka on usein seurausta siitä, että ”alue, joka on tietyn populaation kontrolloima, tulee hyökätyksi tai vallatuksi.” (Goldenberg 2015, 283). Tutkielma asettuukin

tarkastelemaan ”islamia” osana verkostomaista hallinnan rakentumista juuri miehitysvallan ensimmäisinä vuosina.

Goldenbergin esittämän teorian mukaan ”uskonto” säilyttää ja periyttää ideoita ennen ja tulevaisuudessa olevasta suvereniteetista, jota käytetään usein perusteena kyseiseen viiteryhmään tai sen ulkopuolelle kuuluvien hallinnassa, ja jonka voi mahdollisuuden tullen ”herättää” uudelleen ja muuttaa jopa suvereeniksi valtioksi (Goldenberg 2015; 2019). Teorian valossa uskonnoksi kategoriointi voi samalla mahdollistaa strategisia vastineita, kuten esimerkiksi vaihtoehtoisia narratiiveja ja määritelmiä. Onkin tärkeää ottaa huomioon mahdollinen vaihtelu ja vastadiskurssit, joilla perustellaan eriäviä näkemyksiä.

2.4. Muftiaattien ja aineiston esittely

Aineisto keskittyy muftiaatteihin¹⁸ eli Venäjällä islamin kategorian sisälle miellettyihin pääasiallisiin hallinnollisiin auktoriteetteihin. Tutkielmassa tarkastellaan neljää muftiaattia, jotka pyrkivät vaikuttamaan Krimin alueella Venäjän miehityksen alettua. Muftiaateilla on Venäjällä alueellinen status, mutta kuten kyseiset muftiaatit, rekisteröitymällä ”keskitetyksi uskonnolliseksi organisaatioksi” voi edustaa myös muiden alueiden yhteisöjä ja organisaatioita. DUMRF:n yhteydessä oleva muftien neuvosto (SMR) ja Venäjän muslimien hengellinen keskushallinto (TsDUM)¹⁹ esiintyvät pääasiallisina islamin kategorian edustajina Venäjän federaation tasolla, ja niitä johtavat tataareiksi identifioituvat muftit.

Aineisto koostuu DUMRF:n ja TsDUM:in, sekä Krimillä paikallisesti toimivien muftiaattien, DUMK:in ja Taurian muftiaatin edustajien kannanotoista ja tuottamasta materiaalista Krimin miehityksen yhteydessä, joita tarkastellaan suhteessa muftiaatteja koskevaan toimintaan alueella. Taurian muftiaatti perustettiin vasta syksyllä 2014 ja se profiloitui sekä venäläiseksi että Krimin tataareita edustavaksi organisaatioksi. DUMK on puolestaan ollut Krimin suurin muftiaatti neuvostoliiton hajoamisesta lähtien, ja se on ylläpitänyt perustamisestaan asti läheistä yhteistyötä Mejlisin kanssa. Tie Mejlisin kanssa erkaantui kuitenkin nopeasti miehityksen alettua, kun DUMK ja sen pitkäaikainen mufti Emirali-Hajj Ablaev suostui painostuksen ja neuvotteluiden seurauksena

¹⁷ Prosessi, jossa asioita määritellään valtion turvallisuuden kannalta merkityksellisiksi, ja siten oikeutetaan esimerkiksi voimankäyttöä (Buzan, Wæver & Wilde 1998).

¹⁸ Muftiaatteja johtavat muftit, eli sunnalaisuudeksi kutsutussa suuntauksessa šariaa tulkitsevien henkilöiden lainopillista virkaa ja statusta pitävät henkilöt.

yhteistyöhön venäläisten toimijoiden kanssa. Kaikki aineistossa esiintyvät muftiaatit identifioituvat ”sunnalaisuuden hanafi-koulukuntaan”, kuten suurin on Venäjän muftiaateista – lukuun ottamatta joitakin alueita, kuten Pohjois-Kaukasiala, missä seurataan paljon myös suufilaisuudeksi ja sunnalaisuuden shafi’i-koulukunnaksi kutsuttuja suuntauksia (Aitamurto 2016, 101). Lisäksi²⁰ Taurian muftiaatti kertoo sivuillaan ”suufilaisuuden hyödyistä” (Taurian muftiaatti 2017), ja on alkanut yhdistää kyseiseen suuntaan liitettyjä oppeja ja rituaaleja toiminnassaan. Pohjois-Kaukasian muftiaatit rajautuvat tutkielman ulkopuolelle, mutta on huomion arvoista, että alueella asuu suuri osa Venäjän muslimiväestöstä, ja siellä toimii DUMRF:stä ja TsDUM:ista erillisiä edustus- ja hallintoelimia²¹.

Primääriaineisto koostuu muftiaattien edustajien kolmesta haastattelusta, kuudesta puheesta, kirjasta, kolmesta lehtiartikkelista ja viidestätoista muusta kirjoituksesta. Haastattelut ja puheet liittyvät Krimiin ja ne ovat usein tehty Krimin ja Sevastopolin alueella. Kirjoitukset puolestaan koostuvat muftiaattien virallisilla internetsivuilla²² julkaistuista ja sivujen arkistoista löytyvistä kirjoituksista, Mukhetdinovin blogijulkaisusta ja kirjasta ”2014: Historiallinen vuosi Krimin muslimille – Krimin tataarit osana Venäjää muslimien silmin”, sekä DUMK:in sosiaalisen median julkaisuista. Materiaali painottui aineiston keruun yhteydessä siten, että näkyvimmän roolin miehityksen yhteydessä ottaneiden muftiaattien ja niiden edustajien materiaalia on runsaammin kuin vähemmän aktiivisten, mihin vaikuttaa myös saatavilla olevan ja tutkielmaan soveltuvan materiaalin runsaus. Keskeisimmät muftiaattien edustajat aineistomateriaalissa ovat DUMRF:n puheenjohtaja Ravil Gainutdin ja varapuheenjohtaja Damir Mukhetdinov sekä DUMRF:n islamilaisen instituutin rehtori Damir Khairtdinov, TsDUM:in ylin mufti Talgat Tajuddin, DUMK:in mufti Emirali-Hajj Ablav, sekä Taurian muftiaatin mufti Ruslan Saitvaliev ja muftiaatin tukija Roman Silantiev²³.

¹⁹ ”Центральное духовное управление мусульман России”.

²⁰ Muftiaatti ei tuonut yleisesti esille kuin ”sunnalaisuuden hanafi-koulukuntaan” kuulumisen muftiaatin perustusvaiheessa. Esim. Saitvaliev 2014b.

²¹ Esimerkiksi ”Pohjois-Kaukasian muslimien koordinaatiokeskus” ja Tshetsheniasta toimiva ”Kunta Hajji”.

²² DUMRF <http://www.dumrf.ru/>; DUMRF:n yhteydessä toimiva kustantamo <http://www.idmedina.ru/>; DUMRF:n yhteydessä toimiva uutismedia <http://www.islamrf.ru/>; Taurian muftiaatti <http://cdumk.ru/>; TsDUM <http://www.cdum.ru/>.

²³ Muista poiketen, Silantiev ei ole muslimi, vaan esiintyy ”islamin” asiantunijana.

Aineiston aikajänne kattaa tutkimuskysymysten kannalta tärkeäksi arvioidun materiaalin noin kahden vuoden ajalta miehityksen alkamisen jälkeen helmikuussa 2014. Valintaan vaikutti tutkimusintressiä vastaavan materiaalin esiintymisen ja tärkeiden tapahtumien keskittyminen kyseisille vuosille, mikä mahdollistaa hyvin hallinnan taktiikoiden ja muodostumisen tunnistamisen. Kaksi läheisintä vuotta ovat keskeisiä, sillä kyseisenä aikana tapahtunutta miehitystä seurasi toimijoiden siirtyminen de facto Venäjän hallintoalueeseen ja uuteen hallinnalliseen kontekstiin. Valtasuhteiden heilahdus ja entisten valtarakenteiden hajottaminen muodostavat kontekstin, jossa venäläiset toimijat – kuten DUMRF ja TsDUM – suuntasivat toimintaansa Krimille ja muodostivat lähestymistapoja ja kantojaan miehitykseen sekä sitä vastustaviin paikallisiin toimijoihin. Noin kahden vuoden ajanjakson erottamisen mielekkyyttä lisäävät myös vuoden 2016 tärkeät tapahtumat. Mejlis lisättiin Venäjän oikeusministeriön ylläpitämälle kiellettyjen ekstremististen järjestöjen listalle, ja Venäjän federaation uskonnon vapautta koskevaan lakiin hyväksyttiin lisäys osana ”Yarovaya” -lakipakettia, joka tiukensi merkittävästi uskonnollisiksi määriteltyjen järjestöjen toimintavapauksia ja mahdollisti kategoriaan assosioitujen ryhmien järjestelmällistä häirintää. Noin kaksi vuotta ennen kyseisiä tiukennuksia muodostavatkin aikaikkunan, jossa neuvoteltiin keinoista uuteen hallinnolliseen kontekstiin sopeutumisessa.

Aineiston keräys ja valikoituminen eteni pohjatyön perusteella, jossa etsittiin ”islamiin” (”Ислам”, ”мусульманство”) ja erityisesti Krimin miehitykseen liittyvää materiaalia edellä mainittujen Venäjällä ja paikallisesti toimivien muftiaattien internetsivuilta löytyvistä julkaisuarkistoista. Lisäksi muftiaatteja edustavien keskeisten johtohahmojen esiintymisiä, puheita ja kannanottoja etsittiin alueella yleisesti käytetyimmistä internetin hakupalveluista Googlesta ja Yandexistä²⁴. ”Islamiin” ja Krimiin liittyvällä materiaalilla tarkoitetaan aineiston keruun yhteydessä materiaalia, joka sisälsi vähintään toisen sanoista tai viittasi muuten tunnistettavasti Krimiin, vuoden 2014 tapahtumiin ja islamin kategoriaan. Primääriaineistoon valikoitui edelleen materiaalia siten, että se arvioitiin keskeiseksi tutkimuskysymyksen kannalta. Lisäksi valikoitumisessa priorisoitiin muftiaattien keskeisimmät kannanotot ja toistuvien aiheiden saturoituminen.

²⁴ Yandex on käytetyin venäjänkielinen hakupalvelu.

Poikkeuksen aineiston keruuseen tekee DUMK, jonka virallisten sivujen internetarkistoista puuttuu kaikki vuoden 2014 ja 2015 aikana tehdyt julkaisut, vaikka sitä aikaisemmat ja myöhemmät ovat saatavilla. Ajallisen katvealueen tarkoituksellisuutta on syytä arvioida, sillä turvallisuusjoukkojen paineen alla olevan muftiaatin julkisuudessa esiintyminen oli muutenkin ilmeisen rajoittunutta ja harkittua. DUMK:in ja mufti Abulaevin tuottamaa tai toimintaan liittyvää materiaalia etsittiin hakukoneiden ja yhteistyökumppani DUMRF:n yhteydessä olevien internetarkistojen²⁵ lisäksi käymällä läpi DUMK:in sosiaalisen median julkaisuja²⁶ miehityksen jälkeiseltä kahdelta vuodelta. Muftiaatin seuratuin sosiaalisen median kanava oli muftiaatin virallinen Facebook-sivusto.

Tutkielman aineistona käytetyn materiaalin luonne asettaa tiettyjä reunaehtoja siitä tehtäville tulkinnoille. Lähteinä käytetty julkaisuarkistojen materiaali on mahdollisesti valikoitunut ja supistunut vuosien varrella julkaisijoiden toimesta, mikä estää kaiken kattavaa tarkastelua siitä, mistä kyseisinä vuosina on keskusteltu. Aineiston kattavuutta pyrittiin parantamaan etsimällä materiaalia eri lähteistä ja hakupalveluista. Materiaalin aitous on yleisesti vahvistettavissa tekijän, julkaisijan ja tapahtumakontekstin kanssa, mutta esimerkiksi avoimilla internetsivuilla näkyvä aikaleima ei takaa, että kirjoitus tai haastattelu olisi täysin oikeassa ja samassa muodossa, kuin ensimmäisellä julkaisuhetkellä. Toisaalta aineisto antaa käsityksen niistä toimijoiden näkemyksistä ja kannoista, jotka ovat levitettyjä ja yhä saatavilla, eli siten kestäneet aikaa.

3. Taktisuuden paikantaminen

3.1. Kilpailu määrittää ympäristöön asettautumista

Aineiston kontekstia leimaa kolme merkittävää kilpailuasetelmaa. Ensimmäisessä asetelmassa paikalliset, niin islamin kategoriaan yleisesti mielletyt järjestöt kuin poliittista vaikuttamista tai edustusta harjoittaneet toimielimet, etsivät paikkaa ja asemaansa Krimin uusissa hallinnollisissa kehyksissä, joita Venäjä ja tunnuksettomat sotilaat alkoivat ylläpitää alueen miehityksen seurauksena. Uutta järjestystä ohjaamaan saapui myös muita Venäjältä saapuvia toimijoita. Krimin tataareja edustavia organisaatioita lähestyivät erityisesti Tatarstanin ja DUMRF:n

²⁵ DUMRF:n internetsivut, ”Medina” kustantamon sivut ja DUMRF:n yhteydessä toimiva uutismedia ”IslamRF”.

²⁶ Facebook, VKontakte.

edustajat, jotka olivat myös ensimmäisiä vierailijoita organisaatioiden luona. Merkittävän ja näkyvän roolin rakentaminen Krimillä palveli puolestaan DUMRF:n intressiä toisenlaisessa mitteloissa, jossa Venäjän vaikutusvaltaisimman muftiaatteja edustavan tahon asemaa jakaa kaksi järjestöä – itsensä DUMRF:n lisäksi TsDUM, jolla on lähemmät suhteet Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa, ja joka on pitänyt julkisuudessa näkyvimmän muftiaatin sijaa Neuvostoliiton ajoilta saakka (Kemper 2019, 2). Paikallisesti ja federaation tasolla vaikuttavat kilpailuasetelmat kohtaavat primääriaineiston materiaalista tehdyissä havainnoissa, joissa islamin kategoriaan perustuva tai kytköksissä oleva asetelmien rakentuminen tunnistettiin toimivan hallinnan taktiikkana. Kolmas pääasiallinen kilpailuasetelma, jossa uusi Taurian muftiaatti perustetaan, tuo taktiikan erityisen selvästi esille. Siinä kilpailun rakentaminen voidaan lisäksi tunnistaa muistuttavan Venäjän hallinnallista ja sotilaallista toimintatapaa. Kyseisessä kilpailuasetelmassa hyödynnetään myös aiemmin mainittuja kilpailuasetelmia. Kaikkia kilpailuasetelmia yhdistää valtuuden tavoittelemisen ja hyödyntämisen. Primääriaineistossa havaittavaa ja islamin kategoriaan kytköksissä olevaa kilpailun taktista hyödyntämistä esitellään tarkemmin tässä alaluvussa.

DUMRF:ssa ja sen alaisissa järjestöissä toimivat Ravil Gainutdin sekä Damir Mukhetdinov ottivat selvästi näkyvän roolin miehityksen ensimmäisinä kuukausina ja pyrkivät oma-aloitteisesti neuvottelijan rooliin suurimpien Krimin tataareja edustavien organisaatioiden kanssa. Kyseisissä organisaatioissa eli Mejlisissä ja DUMK:issa toimi useita samoja henkilöitä, mutta Mejlisin asettuessa vastustamaan julkisesti Venäjän miehitystä DUMK:ia johtava ja yli vuosikymmenen Krimillä muftina toiminut Emirali-Hajji Ablaeв esiintyi vähäisissä kannanotoissaan sovittelevammin. Ablaeв kertoi keväällä 2014 aloittavansa yhteistyön DUMRF:n johdon kanssa, mutta korosti samalla ”Krimin muslimialkuperäiskansan” itsenäistä päätösvaltaa ja oikeuksia (Ablaeв 2014a).

Yhteistyö kahden ”hengellisen hallinnon” nimeä kantavan organisaation välillä sai julkisesti näkyvän roolin, jonka neuvotteluvaraa DUMRF:n puheenjohtaja Ravil Gainutdin kuvailee ensimmäisen Krimin vierailun jälkeen ”pastoraaliseksi missioksi”, jonka jälkeen Gainutdin kertoo kuitenkin toimivansa välittäjänä myös Venäjän ja Krimin tataariväestön välillä: ”Minulla on tietty asema, voin välittää maan johdolle huolestuneisuutenne, toiveenne ja kysymyksenne, jotka esitätte minulle. Ja parhaani kykyni mukaan yrittän olla

hyödyllinen teille, kaikille Krimin tataareille ja Krimillä asuville kansoille vakauden nimissä, rauhan nimissä” (Gainutdin 2014a). Yhteistyö keskittyi johtohahmojen itsensä kertomana Venäjän hallintoon siirtymiseen liittyviin muutoksiin (Ablaev 2014a; Mukhetdinov 2014a), jonka lisäksi etenkin Mukhetdinov keskittyi käsittelemään Venäjän politiikkaa ja tataariväestöjen yhteyksiä sekä DUMK:in aseman tärkeyttä ensimmäisissä kirjoituksissaan Krimin miehityksen alettua (Mukhetdinov 2014a, 2014b). Islamin kategorian sisällä tapahtuva neuvottelu tarjosi vaihtoehdon kiertää Krimin tataarien epävirallisen poliittisen edustajana ennen miehitystä toimineen Mejlisin, joka vastusti Venäjän läsnäoloa ja boikotoi maaliskuussa 2014 pidettyä kansanäänestystä (WSJ 2014).

Vastustuksesta huolimatta on huomionarvoista, että Gainutdin kuitenkin osallistui DUMRF:n matkaraportin mukaan 29.3.2014 Krimille suuntautuneen vierailunsa päätteeksi Qurultayhin²⁷ – Mejlisin valitsevaan Krimin tataarien edustajien kokoontumiseen – ”kunniavieraaksi” Mejlisin johtajan Refat Chubarovin kutsumana (DUMRF 2014a). Gainutdin vieraili ennen kutsua ja tapaamista Chubarovin kanssa Abdalin hautausmaalla Reshat Ametovin haudalla, mikä osoittaa Gainutdin käyttäneen ainakin osittain suurta liikkumavaraa suhteiden muodostuksessa, sillä Venäjä ei ollut virallisesti tunnustanut Krimin tataareihin kohdistettuja kaappauksia ja väkivaltaa (esim. Interfax 2014a). Ametov katosi ja löytyi kidutettuna noin kaksi viikkoa aiemmin, mikä nousi otsikoihin myös ulkomailla, sillä paikallinen media jakoi laajalti uutisia, joiden mukaan löydetty videomateriaali todisti Ametovin joutuneen tunnustuksettomien sotilaiden kaappaamaksi mielenosoituksen aikana (RFE 2014). DUMRF:n strategiaa ja panostusta neuvotteluasemaansa Krimillä osoittaa myös Moskovaan keskittyneen muftiaatin silloisen nimen²⁸ ja toiminta-alueen muutos, missä nykyiseksi nimeksi vaihdettiin koko Venäjän alueen kattavaan toimintaan viittaava DUMRF. Aiemmin vain TsDUM on esiintynyt federaation tasolla laajimmin yhdyskuntia tavoittavana edustajana (Kemper 2019, 6).

DUMRF:n Gainutdinin ja Mukhetdinovin lisäksi TsDUM:ia johtava Talgat Tajuddin vieraili Krimillä huhtikuussa ja Tatarstanin muftiaatin mufti Kamil Samigullin saapui alueelle ensimmäisenä roolissaan, liittyttyään osaksi Tatarstanin

²⁷ ”Suurin osa Krimin tataareista katsoo [Qurultain] olevan heitä edustava elin. Siinä on 250 paikallisten yhteisöjen valitsemaa delegaattia, jotka valitaan viiden vuoden kaudelle. Qurultai puolestaan valitsee toimintaa johtavan neuvoston, ”Milli Mejlisin” 33 jäsentä, jotka toteuttavat Qurultain päätöksiä ja edustavat yhteisöä.” OSCE 2013, 16.

²⁸ ”Venäjän Euroopan osan hengellinen hallinto” (DUMER).

delegaatiota. (Goloslama 2014a). Ablaev valitsi yhteistyökumppanikseen kuitenkin jatkossa DUMRF:n, jonka sivulla kuvaillaan piikittelevästi, kuinka aiemmat, "Venäjän puolen" kutsumat "uskonnolliset kollegat" epäonnistuivat kömpelösti tehtävässään ja dialogin rakentamisessa Krimin tataarien kanssa (DUMRF 2014a). Yhteistyön tarkoituksiksi painotetaan molemmilla puolilla "uuteen ympäristöön sopeutumisen" (Ablaev 2014a) lisäksi koulutusta. Jopa toimittajan kysyessä Gainutdinin Krimin matkan jälkeen mahdollisista "radikaaleista" näkemyksistä alueella, Gainutdin väistää kysymyksen kehumalla Ablaevia "viisaaksi ja maltilliseksi" muftiksi, joka on käynyt "kasvatuksellista taistoa" (Gainutdin 2014a). Gainutdin luettelee samalla myös Venäjän läsnäolon hyötyjä, joita kertoo peräänkuuluttaneensa tapaamilleen ihmisille Krimillä:

Nykypäivänä Venäjä kohdistaa huomionsa venäläisen yhteiskunnan hengelliseen ja moraaliseen koulutukseen, meillä on mahdollisuus saada valtiolta tukea islamilaisen koulutuksen alalla. – Meillä on Venäjällä laki, joka sallii uskonnollisten järjestöjen vastaanottaa uskonnollisia rakennuksia valtiolta. Krimillä on krimin tataareiden monumentteja ja rakennuksia, jotka ovat yhä valtionhallinnon käsissä. Venäjän lait mahdollistavat omaisuuden palauttamisen takaisin muslimille, jotka riistettiin neuvostovallan toimesta. Krimin muslimit tulevat vain saamaan hyötyä kansalle, kulttuurille, uskonnolle ja perinteille. (Gainutdin 2014a.)

Koulutukseen panostamista tarjotaan hyödyllisenä toiminnan ja tuen saamisen muotona, jonka lisäksi siihen viitataan myös aineistolle tyypillisesti eli torjuntakeinona ääriajattelua vastaan. Ablaev tuo vastaavasti esille julkisessa kirjeessään Gainutdinille koulutussektorin kehittämisen hyötyjä Krimille kuvailemalla, kuinka "maallisten koulutusmenetelmien yhdistäminen nykypäivän muslimien perinteisiin" edesauttaa "mahdollisuutta yhdistää uskonnollisten johtajien ponnistelut koko muslimiyhteisön hyödyksi". (Ablaev 2014b.)

Taurian muftiaatti perustettiin alkusyksystä 2014 kilpailemaan Ablaevin johtaman DUMK:in kanssa. Taurian muftiaatti pyrki korvamaan DUMK:in hallinnollisen aseman paikallisten moskeijojen keskuudessa. Muftiaatti kierrätti kannanotoissaan Venäjän valtamediassa ja Venäjää äänekkäästi tukevissa paikallisissa medioissa yleistä narratiivia alueen ekstremisteistä ja radikaaleista joukoista, jotka liitettiin usein ukrainalaisiin ja Krimin tataareihin (Sedova ja Pechonchyk 2018, 35). Taurian muftiaattia johtava Ruslan Saitvalyiev korostaa Taurian muftiaatin perustamisen olevan seurausta siitä, että se olisi kertomansa mukaan tukenut paikallisia moskeijoita radikalismien ehkäisyssä, mutta toimenpiteet eivät olleet riittäviä olemassa olevien valtarakenteiden takia:

”henkisen hallinnon järjestäminen oli välttämätöntä, koska DUMK ei auttanut meitä tässä työssä, vaan on päinvastoin estänyt sitä ja edesauttanut näiden radikaalien ryhmien kehitystä.” (Saitvalyev 2014a).

Taurian muftiaatti hyödynsi kilpailussa myös kahden Venäjän suurimman muftiaatin välistä kilpailua. DUMK:in kyseenalaistamisen ja toiminnan häirinnän lisäksi Taurian muftiaatti kertoi tiedonannoissaan aloittavan toimintansa TsDUM:in Talgat Tajuddinin tuella (RIA 2014a; Golosislama 2014b; Taurian muftiaatti 2014a). Krimillä toimimisessa DUMRF:n johtohahmojen taakse jääneen Tajuddinin tuki näyttäytyykin mielekkäänä, mutta hän kuitenkin kielsi liittyvänsä tai tukevansa millään tavalla Taurian muftiaatin perustamista hieman yli kaksi viikkoa muftiaatin perustamisilmoitusten jälkeen annetussa haastattelussa RIA Novostille (RIA 2014b). Myös Taurian muftiaatin käyttämä nimitys ”muslimien hengellinen keskushallinto” on itsessään valittu muistuttamaan Tajuddinin johtaman TsDUM:in ja sen alaisten järjestöjen nimiä.²⁹ Taurian muftiaattia ei ole – yrityksestään huolimatta – virallisesti rekisteröity toimimaan Krimillä.³⁰ Vaihtoehtoisen järjestön perustaminen ja vaikutusvaltaisen järjestön nimen imitoiminen vastaa Venäjän valtion tukeman häirinnän ja vaikuttamisen taktiikkaa³¹, jota hyödynnettiin myös Krimin miehityksessä (esim. Lutsevykh 2016). Uuden järjestön perustaminen, syytökset ja niihin sisältyvät useiden päättäjien ja DUMK:in auktoriteettien nimeäminen (Saitvalyev 2014a; Saitvalyev 2015a) toimivat myös mielletyn islamin kategorian sisältä ja paineistaa samalla toimijoita määrittämään itseään ja toimimaan niiden muodostamissa kehyksissä.

DUMRF:n Mukhetdinov vastustaa odotettavasti Taurian muftiaatin väitteitä. Kilpailuun reagoidaan kuitenkin myös kertomalla, kuinka DUMRF vahvistaa omaan organisaatioonsa perustuvia ja DUMK:in sidoksissa olevia rakenteita, jotka legitimoivat sen toimintaa. Gainutdin tuo esille vuoden vaihteessa annetussa haastattelussa, kuinka vuonna 2014 tutkinnon suorittaneet opiskelijat saivat ensimmäistä kertaa DUMRF:n alaisuudessa toimivasta Moskovon islamilaisesta instituutista valtion tutkintotodistukset korkean asteen ammatillisista opinnoista, osana Venäjän hallinnon hyväksymää toimintaohjelmaa islamin historian ja

²⁹ Koko nimen alkuosa vastaa TsDUM:in alaisten järjestöjen nimiä: Центральное духовное управление мусульман-Таврический муфтият.

³⁰ Silantyevin esiintyy mediassa vielä vuonna 2018 puhuen rekisteröinnin puolesta. EA Daily 2018.

³¹ Esim. ”Proxi” ja ”GONGO” -toimijat.

kulttuurin asiantuntijoiden kouluttamisesta. Instituutin kerrotaan tekevän yhteistyötä DUMK:in kanssa ja toimivan myös Venäjän ortodoksisen kirkon ja juutalaisen seurakunnan välisissä teologisissa kysymyksissä (Khairtdinov 2015). Kotimaan toiminnan lisäksi Gainutdin korostaa yhteistyötä kansainvälisten instituutioiden kanssa. Esimerkiksi Turkin uskonnollisten asioiden virasto ja iranilainen AL-Mustafa yliopisto mainitaan osallistuneen DUMRF:n järjestämään vuosittaiseen ”Kansainväliseen muslimifoorumiin”. Kyseinen foorumi päätettiin myös institutionalisoida. Gainutdin mainitsee puheessaan, että vuonna 2014 alettiin ”valmistella Kansainvälisen muslimifoorumin perustamista pysyväksi organisaatioksi”. (Gainutdi 2015a.) Tavoitettavuutensa vahvistamisen lisäksi DUMRF:in lisäämät akateemiset ja kansainväliset rakenteet hallitsevat islamin kategoriasta tuotettavaa tietoa, mikä perustuu valtion ja tiedettä tekevien tahojen valtuutukseen.

Taurian muftiaatti sen sijaan keskittyi islamin kategoriaan liittyen DUMRF:n ja erityisesti DUMK:in valtuuksien kyseenalaistamiseen ja vetoomuksiin sille annettavan tuen ja rahoituksen keskeyttämisestä (Saitvalyev 2014b, 2014c, 2015a; Silantyev 2014). Taurian muftiaatin Saitvalyev osallistui puhujana Euraasian unionia käsittelevään seminaariin, jonka järjesti korkeimpaan valtionhallintoon yhteydessä oleva ajatushautomo RISI³² (Saitvalyev 2014c). Saitvalyev osallistui myös kolme kuukautta ennen Taurian muftiaatin perustamista Venäjän läsnäoloa äänekkäästi puolustavan median järjestämään ”pyöreän pöydän keskusteluun”, jossa hän esiintyi asiantuntijana RISI:n asiantuntijoiden ja Roman Silantyevin rinnalla, joka on toiminut näkyvimpänä tukijana Taurian muftiaatille (Krim Segodnja 2014). Silantyev ei ole muslimi, eikä hänen roolillaan islamin asiantuntijana, ole suurimmilta islamin kategoriaan kuuluvilta muftiaateilta tai järjestöiltä. Silantyev on kuitenkin esittänyt Talgat Tajuddinin tukevan häntä myös aiemmin, jonka Tajuddin on vastaavasti ainakin julkisesti kieltänyt (Goloslama 2013). Mukhetdinov pyrkii horjuttamaan Taurian muftiaatin taustalla olevan Silantyevin ja muiden kilpailevien asiantuntijastatuksella toimivien henkilöiden uskottavuutta kutsumalla heitä ”ammattimaisiksi islamofobeiksi” ja ”niinkutsutuiksi islamin tutkijoiksi”, jotka ovat toimineet yksittäisten Venäjän ortodoksisen kirkon hallinnossa toimivien henkilöiden tuella (Mukhetdinov 2016b).

³² “Russian Institute of Strategic Studies”.

Yhteistä kaikkien analyysissä seurattujen muftiaattien johtohahmoille oli kuitenkin kantojen ja toimien perusteleminen viittaamalla Venäjän presidentti Vladimir Putinin puheisiin tai poliittisiin linjauksiin. Viittaukset olivat yleisiä ja niitä käytettiin perustelemaan useita eri asioita – esimerkiksi viittaukset Koraaniin tai haditheihin olivat vähäisempiä, eikä niitä käytetty useinkaan teesien perusteluun, toisin kuin viittauksia Putinin puheisiin. Putiniin viitattiin myös kyseenalaistettaessa Krimin tasavallan viranomaisten toimia (Gainutdin 2015b; Mukhetdinov 2014c). Esimerkiksi Gainutdin vetoaa paikallisen tataarin kielisen tv-kanavan ATR:n toimiluvan jatkamisen puolesta sekä tasavallan presidentille Sergei Aksenoville että Venäjän viestintäministerille Nikolai Nikiforoville osoitetussa julkisessa kirjeessä toteamalla, että kanavan luvan päättäminen olisi menetys Krimin tataarien lisäksi Putinin linjalle, joka on ”Krimin sosio-ekonomiseen kehitykseen panostaminen” (Gainutdin 2015b). Myös toimijoiden välisessä kilpailussa käytetään viittauksia Putiniin. Mukhetdinov vinoilee kilpailijoidensa vähäiselle kannatukselle huomauttamalla Putinin kannasta ”islamilaisen teologisen koulukunnan” rakentamiseen: ”Presidentin mukaan tämän koulukunnan [edustajien] tulisi vastata kaikista relevanteimmista tapahtumista Venäjällä ja maailmalla sekä antaa heidän arvionsa, ’jotka ovat uskoville ymmärrettäviä ja tunnustettuja’” (Mukhetdinov 2015). Toimijat näyttäytyvätkin lojaaleina ja samalla Venäjän intressien mukaisina, kun ne osoittavat toimintansa olevan milloinkin Putinin kannan mukainen.

Valtuuksien tavoittelua ilmentää myös aineistossa toistuvat isänmaallisuuteen viittaavat identifikaatiot, ”umman” yhtenäisyyteen vetoaminen ja käsite ”kanssauskovat”³³. ”Ummalla” tarkoitetaan yleisen määritelmän mukaan kaikkien islamiin kuuluvien ja uskovien yhteisöä, jossa pyritään olemaan yksimielisiä ja tasa-arvoisia mahdollisista eroista huolimatta (Esposito 2003). Aineistossa sanaa käytettiin pääasiassa perustelemaan Venäjän ja Krimin muslimien oman tai yhteisen yhtenäisyyden tärkeyttä sekä vuorovaikutusta Lähi-idän yhteistyötahojen kanssa. Umma-sanaa käytetään Venäjän ja Krimin tapauksissa silloin, kun tarkoituksena on tunnistaa jokin erimielisyys, uhka tai tarve, johon itse pyrkii vastaamaan: Mukhetdinov kertoo konferenssin ”Uutta Krimin muslimien umman ykseydelle” aluksi, että sen ”koolle kutsuminen on yhteydessä Kiovasta kuuluneisiin suunnitelmiin skismaattisen Krimin muslimien

³³ “Единоверцы”.

hallinnon perustamisesta” ja huomauttaa paikallisten muslimiyhteisöjen ”tuomitsevan yritykset perustaa vaihtoehtoinen muftiaatti Ukrainaan” (Mukhetdinov 2016a). Gainutdin puolestaan kuvaili ottavansa selvää ensimmäisellä matkallaan Krimille, miten ”on sellainen käsitys Krimin tataareista, etteivät he haluaisi elää kahdenkymmenen miljoonan muslimin umman kanssa, mikä on syy?”, viitaten näkyvään ja uutisoituun Venäjän miehityksen vastaisuutteen, kuten mielenosoituksiin, joihin osallistui paljon Krimin tataareiksi identifioituvia (Gainutdin 2014a). Gainutdin (2015a) perustelee myös vuoden 2014 tapahtumia kertaavassa haastattelussaan järjestönsä kasvanutta valta-asemaa tarpeella yhtenäistää yhteisöjä: ”Tärkeimmäksi tapahtumaksi Venäjän muslimien ummalle vuonna 2014 arvelisin olevan päätös luoda DUMRF entisen DUMER:in pohjalta -- uskovien puolelta on kysyntää yhteisöjen lähentämiselle ja uskonnollisen elämän yhtenäistämiseksi.” Esimerkki, jossa umma-sanaa käytetään selvästi tuomaan esille uhkan kohde, on Ablaevin Facebook-päivitys, jossa hän syyttää Taurian muftiaattia ”valheellisen informaation jakamisesta” ja väittää muftiaatin yrittävän erilaisella ramadanin kalenterilla ”eskaloida tilannetta keinotekoisesti ja erottaa Krimin muslimien umman” (Ablaev 2015).

Käsite ”kanssauskovat” esiintyi samanlaisissa yhteyksissä – perustellessa päätöksiä ja toimia yhtenäisyydellä ja yhteisymmärryksellä. Asiyhteyksiin ei pääasiallisesti kuitenkaan sisälly uhkaa tai negatiivista vastakohtaa, vaan käsitettä käytetään rinnastamalla viestin tai viittauksen kohde puhujaan itseensä, jota ilmentää hyvin esimerkiksi lausuma ”veli kanssauskovamme”³⁴. Yleisin tapa lausuman käytölle on ilmaisu ”meidän kanssauskovamme”, mikä muodostaa tunnistettavan kollokaation. Kanssauskovaksi tunnistamisella vaikuttaa olevan enemmänkin viestiä vahvistava tarkoituksiperä, jolla osoitetaan puhujan ottavan lausumissaan huomioon kohteen viiteryhmän. Viittauksen kohteena toimi venäläisten toimijoiden lausumana Krimin tataarit ja päinvastoin (esim. Ablaev 2014b; Akhmetova 2014; Gainutdin 2014b; Mukhetdinov 2016b, 34), jonka lisäksi lausumaa käytettiin myös viitatessa yleisesti Venäjän suurimpiin uskontokuntiin, erityisesti ortodoksiseen kirkkoon kuuluviin ja ”umman” tavoin muihin ”islamia” seuraaviin (Tajuddin 2015, Mukhetdinov 2015).

³⁴ ”братъев-единоверцев” Ablaev 2014b.

Vastatakseen Silantyevin ja Saitvalyevin syytöksiin väkivaltaisten toimijoiden etujen ajamisesta ja ”venäläisvastaisesta”³⁵ toiminnasta, Mukhetdinov määrittelee DUMRF:n olevan ”suurin ja tehokkain rakenne, joka toimii käsi kädessä valtion kanssa moraalisuuden ja isänmaallisuuden kansalaiskasvatuksessa, venäläisten muslimien sosialisointia ja maan johtajien todellisten tavoitteiden tuomiseksi uskovien joukoille.” Samassa kirjoituksessaan Mukhetdinov perustelee toimivansa Venäjän intressien mukaisesti ja rinnakkaisesti toisen tärkeän toimijan, Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa: Nyt Venäjän federaation DUM on saavuttanut korkeimman tason luottamuksessa ja rakentavuudessa suhteissaan Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa. Minä ajattelen jopa olevan mahdollista puhua strategisesta syvyydestä yhteistyössämme, isänmaan ja koko Euraasian alueen rauhan ja menestyksen nimissä. (Mukhetdinov 2016b.)

Isänmaallisuuteen vetoaminen on Taurian muftiaatin tuottamassa materiaalisissa näkyvässä roolissa, sillä se toimi myös pääasiallisena perusteena uuden muftiaatin luomiselle. Venäjän alueen puolustaminen tulee esille myös DUMRF:n Krimin historiaa käsittelevistä kirjoituksista, mutta Taurian muftiaatti ottaa poikkeuksellisen yksiselkoisen kannan käynnissä olevaan Venäjän ja Ukrainan väliseen sotaan tuoden näkyvästi esille, että kyseisen ”pro-valtiollisen muslimijärjestön” imaami, ”entinen laivaston sotilas, lähti taistelemaan militian puolelle Luhanskiin, missä oli jo aiemmin haavoittunut, mutta palasi palvelukseen.” Imaamin vaiheikasta taustaa on selvitetty muutamissa medioissa,³⁶ jonka lisäksi hänen nimellään marraskuussa 2015 annetussa haastattelussa kerrotaan imaamin siirtyneen Itä-Ukrainasta ”taistelemaan terrorismia vastaan” Syyriaan, jossa imaami kertoo alkavansa toimia ”vapaaehtoisena” ja ”asiantuntijana” Syyrian hallinnon joukkojen tukena, tuottaen samalla materiaalia sosiaaliseen mediaan (VDG 2015).

Sotasankarinarratiivi on todennäköisesti venäläisille vastaanottajille, sillä erityisesti aineistonkeruujakson aikana islamin kategoriaan miellettyillä järjestöillä oli syytä välttää assosioitumista minkäänlaiseen väkivaltaiseen toimintaan Krimillä. Mukhetdinov ilmaiseekin kirjassaan sodan herättäneen vahingollista islamiin kohdistuvaa keskustelua Venäjän mediassa: ”Ukrainan kriisin aattona Venäjän poliittisessa kentässä tuotiin esille päivittäin ja usein viittaamalla, että

³⁵ ”Антироссийской” Saitvalyev 2015a.

³⁶ Imaami on mm. vaihtanut nimensä Tanay Cholkanoyksi ja palannut Kazakstanin rajalla olevasta kasakkajoukoista noin kaksi viikkoa ennen Krimin miehitystä. Esim. Golosislama 2014c.

islamilainen maailmankatsomus ja sen kantajat ovat Venäjän historiallisia vihollisia sekä uhka Venäjän valtiolle” (Mukhetdinov 2016c, 9).

”Islam” -termi esiintyykin Gainutdin puheiden ulkopuolella huomattavan vähän erityisesti ensimmäisiin kuukausiin sijoittuvassa aineistossa, jolloin käytetyin viittaus Krimin väestön identifioimisessa oli ”tataarin” ja ”muslimin” lisäksi ”alkuperäiskansa”, jota korostettiin myös toistoilla ja otsakkeissa. ”Islamin” identifioimisen puutteeseen saattaa mahdollisesti vaikuttaa edellisessä esimerkissä mainittu kiristynyt keskusteluilmapiiri, jossa sana nostettiin usein esille negatiivisessa yhteydessä. Toisaalta ”alkuperäiskansa” -termin käyttäminen viittaa erityisesti tosiasiallisen välittäjän aseman tavoitteluun, sillä sekä Mejlis että Ablaev määrittivät siten Krimin tataareja, korostaakseen autonomisten oikeuksien tavoitteluaan kyseiselle väestönosalle.

Aineistosta on tunnistettavissa islamin kategoriaan kytköksissä olevan kilpailun taktisia ulottuvuuksia, jotka pohjautuvat valtuuden tavoitteluun. Kilpailuasetelma ohjaa toimijoita sanoittamaan ja kehystämään toimintansa auktoriteettien, kuten erityisesti presidentin ja akatemian määritelmien mukaisesti. Toistuvia tapoja legitimitietin todisteluun ja kohdeyleisöön vetoamiseen olivat isänmaallisuuteen viittaavat identifikaatiot, ”umman” yhtenäisyyteen vetoaminen ja toisten kutsuminen ”kanssauskoviksi”. Toimijoiden keskinäisessä kilpailussa merkittävää oli omien auktoriteettien ja rakenteiden korostaminen, sekä kilpailijan tuen ja yhteyksien huonoon valoon asettaminen. Esimerkiksi uusia instituutioita perustettiin samoista syistä. Uuden kilpailuasetelman muodostaminen Taurian muftiaatin perustamisen myötä toimi myös häiritsevänä ja paineistavana tekijänä alueella toimiville järjestöille, jonka voidaan tulkita olevan tarkoituksenmukaista. Islamin ja uskonnon kategoriaan kuulumisen mahdollisti muftiaattien ja niiden edustajien muodostaa ja perustaa itselleen näkyvä rooli alueella. Toimijat pyrkivät osoittamaan merkityksensä neuvottelevana tai yhtenäisyyttä ja rauhaa ylläpitävänä tahona, mikä auttoi myös niitä perustelemaan omaa asemaansa Venäjällä.

3.2. Jako kahteen – uhkan erottelu

Kaikissa primääriaineiston materiaaleissa esiintyy määrittelyjä järjestöjen itsensä ja muun islamin kategoriaan mielletyn toimijan toivottavasta tai epätoivottavasta toiminnasta. Viittaukset uhkakuviiin ”islamista” ja sen kategoriaan mielletyistä ihmisistä ja tapahtumista olivat runsaita. Materiaalissa tuodaan usein esille molempia elementtejä – sekä toivottavia että epätoivottavia asioita toisiaan täydentäen. Lisäksi otsakkeet, kirjoitusten teesit ja perustelut keskittyvät usein

kyseisten asioiden käsittelyyn, osoittaen niiden viestimisen tärkeyttä. Ääripäät ja kahtiajako tulivat erityisen runsaasti ja toistuvasti esille Taurian muftiaatin tuottamassa materiaalissa, mikä vahvistaa kuvaa niiden taustalla olevasta intentiosta DUMK:in toiminnan haastamiseen ja häirintään. Taurian muftiaatin näkyvimmit edustajat aloittivatkin julkiset syytökset DUMK:in radikalisaatiosta jo kuukausia ennen muftiaatin perustamista (Krim Segodnja 2014).

Representaatiot toivotusta ja epätoivotusta olivat kuitenkin esillä myös DUMRF:n materiaalissa miehityksen vasta alettua. Mukhetdinov vertaa ensimmäisissä kirjoituksissaan Krimin tilannetta Pohjois-Kaukasiaan (Mukhetdinov 2014a) ja käyttää Afganistania (Mukhetdinov 2014b) esimerkkinä tilanteen mahdollisesta lopputuloksesta. Mukhetdinovin mukaan ”Krimin muslimit radikalisoituvat”, mikäli heidän pyrkimyksiään itsemääräämisoikeuteen ei kuunnella ja kunnioiteta. Kirjoituksissa eritellään lisäksi Venäjälle mahdollisesti hankalia ja ”lojaaleja” muslimijärjestöjä (Mukhetdinov 2014b). Ensimmäisten kuukausien jälkeen uhkakuvien esille tuominen vaihtui kuitenkin yhteisten tavoitteiden ja rauhanomaisen yhteistyön korostamiseen, kun järjestö pääsi neuvottelijan ja kumppanuuksien rakentajan rooliin ensimmäisestä Krimin-matkastaan lähtien.

Puhetavan kääntäminen ja tuki uusille krimiläisille yhteistyökumppaneille ei kuitenkaan vaikuttanut tavoiteltujen oikeuksien kunnioittamiseen. Vapauksien rajoittaminen ylsi myös Gainutdin puolustamaan ja toimilupansa menettäneeseen ATR-televisiokanavaan, jonka toimisto suljettiin pakkotoimin (OSCE 2015) alle vuoden sisällä, useiden toimittajiin kohdistuneiden häirinnän- ja väkivallanteiden jälkeen (CHRG 2020 3,9,16). Useat Venäjän valtion viranomaiset syyttivät ATR:ää ”extremistisen toiminnan uhkan luomisesta” (KHPG 2014).

Radikalisaation ja ekstremismin syiksi kuvattiin aineistossa ”islamin” väärät ja tietämättömät tulkintatavat tai ulkomaiset vaikutteet, kuten Ukrainan ja ”lännen” manipulaatio. Saitvalyev toistaa lukuisissa yhteyksissä syytöksen, jonka mukaan DUMK tukee ”wahhabeja, Hizb ut-Tahriria ja muslimiveljeskuntaa”, jonka hän lisäksi väittää myös DUMK:in ja sen tukijoiden olevan wahhabilaisia (Saitvalyev 2014a; 2014b; 2014c; 2015a). Taurian muftiaattia edustaessa tehdyt sanatarkasti toisiaan mukailevat syytökset sisältävät myös kielikuvia uhkaavuudesta. Saitvalyevin mukaan ”Krimistä voi pian tulla kaikenlaisten ekstremistien pesä” (Saitvalyev 2014c), jossa wahhabismin ja ekstremismin

kuvataan leviävän kuin ”epidemia”, mikä vaatii ”karanteenia”. Saitvalyev kuitenkin jatkaa muistuttamalla, ettei kyse ole kuitenkaan ”islamista”:

Samanaikaisesti on ymmärrettävä, että terrorismin ja terroristien torjunta ei ole taistelua islamia ja muslimeja vastaan. – – Ja meitä yhdistävä tärkein jatkuvuus on kehoitus hyvään ja pahan kieltäminen. Kuten profeettamme Muhammed sanoi tästä, rauha hänelle: Yhteisöni sisällä on aina ryhmä, joka vaatii hyvää ja kieltää pahan. (Saitvalyev 2014c.)

Esimerkissä poimitaan myös islamin kategorian ja dualistisen maailmankäsityksen kuvastoa ”hyvän” ja ”pahan” jakautumisesta, mikä mystifioi myös toimien oikeellisuutta ja tarpeellisuutta.

DUMRF:n ja DUMK:in lausumat, jotka koskivat radikalismien tai väkivaltaisuuden teemoja, keskittyivät kieltämään järjestöihin kohdistuvia syytöksiä ja perustelemaan toimintansa lojaaliutta. Varsinkin Taurian muftiaatin perustamisen jälkeisenä aikana Venäjän läsnäolon vastustusta selitettiin kuitenkin Ukrainan ja ”lännen” vaikutusyrityksillä: ”Ei ole epäilystäkään siitä, että suunnitellun uuden muftiaatin johtajalla on vain tehtäväänsä palvella poliitikkojen toimia Kiovassa” (Mukhetdinov 2016a). Mukhetdinovin mukaan myös ”länsi” käyttää ”provokaattoreita”, kuten Mejlisin Mustafa Dzhemileviä hyväksi (Mukhetdinov 2016b). DUMK:in Ablaev puolestaan arvioi Hizb ut-Tahririn³⁷ kannatuksesta kysyttäessä, että heihin kuuluvat ovat vielä nuoria, ja Ukrainan lakeihin sitoutuminen olisi mahdollisesti edesauttanut uusienkin ”lahkojen” ja liikkeiden muodostumista (Ablaev 2014a). DUMK keräsi myös nimiä vetoomukseen, millä vastustettiin uuden muftiaatin perustamista de facto Ukrainan puolelle. Muftiaatti oli tarkoitettu Krimin muslimeille ja korvaamaan DUMK. DUMK:in Facebook-sivujen aihetta käsittelevässä julkaisussa kerrotaan, että Ukrainasta on kuulunut kutsuja ”jättää kotimaa ja liittyä armeijan joukkoihin tekemään jihadia” (DUMK 2016).

Saitvalyev on ilmaisuissaan sen sijaan kärkeä, kun aiheena on hänen toimestaan ekstremistiseksi määritelty vastustus Venäjää kohtaan. Saitvalyev kutsuu Mejlisiä ”pedoksi”, joka saa rahoituksensa ”lännen anti-venäläisiltä joukoilta, ja on Venäjän vihollinen.” Taurian muftiaatin tärkeyttä perustellaan puolestaan sillä, että siihen kuuluvat imaamit ovat ”pro-venäläisiä traditionaalisia imaameja” (Saitvalyev 2015a).

³⁷ Islamilaiseksi identifioituva järjestö ja puolue, joka ei ole Ukrainassa, kuten ei yleisesti muuallakaan Euroopassa kielletty. Venäjällä se on kielletty ”ekstremistisenä”.

Ablaev perustelee, että ”yksi DUMK:in keskeinen tehtävä on nuoremman sukupolven koulutus ja kasvatus perinteisten islamilaisten arvojen hengessä.” (Ablaev 2014a). Koulutuksen tehtävää pyritään lisäksi esittämään työnä kunnollisten kansalaisten ja yhteiskunnan etua varten. Saitvalyev kuvailee tarvetta kansainvälisenä lastenpäivänä pitämässään puheessa:

On tarpeen olla kärsivällinen ja opettaa mitä hyvä ja paha on, kasvattaa heistä todellisia isänmaallisia, vanhurskaita ihmisiä ja yhteiskunnan arvoisia jäseniä, joista ottaa esimerkkiä. Opettakaa lapsianne kunnioittamaan vanhuksia ja kohtelemaan vanhempiaan arvokkaasti ja kunnioittavasti sekä arvostamaan perheen hyviä ja lämpimiä suhteita, kuten islam opettaa. Jos jokainen meistä, ollessaan esimerkki muille, kiinnittää asianmukaista huomiota lastensa kasvatukseen, niin myötävaikutamme korkeakulttuurisen ja hengellisesti terveen yhteiskunnan muodostumiseen. (Saitvalyev 2015b.)

Koulutus otettiin yleisesti esille myös puhuttaessa Venäjän, venäläisten ja paikallisten järjestöjen yhteistyöstä, jossa se sai materiaalien perusteella tyypillisesti keskeisen roolin.

Samalla ”islamiin” liittyvän koulutuksen kotimaisuutta käytetään keinona osoittaa omaa lojaaliutta ja kyseenalaistaa kilpailija. Syytettyään DUMK:in tukevan Hizb-ut-Tahriria, Saitvalyev kehystää syytökset viitaten kansainvälisiin kytköksiin: ”Me olemme sen kannalla, että imaamit valmistuisivat täällä, emmekä lähetä nuoria opiskelemaan rajojen taakse” (Saitvalyev 2014a). Mukhetdinov puolestaan määrittelee ”kotimaisen muslimiajattelun” yhdistävän ”kolme koulutuksellista perinnettä, traditionaalisen muslimien, venäläisen, ja eurooppalaisen.” Samassa puheessaan, jonka Mukhetdinov antoi koulutusta käsittelevässä seminaarissa ”Islamilainen koulutus Krimillä: Historiallisia virstanpylväitä ja elvyttämisen keinoja”, muistutetaan lisäksi läntisestä vastinparista: ”(Venäjä) on lännen painostuksen vaikeissa olosuhteissa. Tänä päivänä on tarpeellista mobilisoida kaikki rakentavan yhteistyön ja yhteisen patriotismin alustalle.” (Mukhetdinov 2015).

Aineistosta havaittiin islamin kategoriaan kytkeytyvää kahtiajakoa ja vastakkainasettelua. Toisistaan eroteltiin lojaaleja kotimaisia ja ulkomaiden poliittisen vaikutuksen alaisia toimijoita, kouluttautuneita islamin tulkitsijoita ja ekstremistejä, sekä hyvää ja paha, minkä eron opettamisen yhteiskunnallista vastuuta islamilaiset järjestöt kertovat toteuttavansa. Erottelun painotus oli epätoivottujen vastinparien käsittelyssä, sekä uhkakuvaa luovissa representaatioissa. Taurian muftiaatin masinoimat syytökset ja puhettavan

kärjistyminen muutti keskustelun suuntaa, jossa mahdollisesti pelkoa herättäviin väitteisiin vastaaminen ja puolustaminen sai paljon näkyvyyttä, minkä lisäksi paikallisväestön oikeuksien ja pyrkimysten näkyvyys puolestaan väheni. Vähenemiseen vaikutti todennäköisesti vielä enemmän samaan aikaan tapahtuva ”ekstremistien” repressio ja tataariväestöön kohdistuvat vainot Venäjän turvallisuusviranomaisten toimesta, mitkä lisääntyivät tarkastelujakson aikana (Amnesty 2016). Henkilöivät syytökset ääriajattelusta luovat polarisoivien representaatioiden kanssa kuitenkin perusteluja turvallisuustoimille. Kyseiset ulottuvuudet vaikuttavat kokonaisuutena, joka aiheuttaa pelkoa sekä kehystää ja rajoittaa väestön toimintaa.

3.3. Narratiivi menneestä ja tulevasta suvereniteetista – säilöntä

Venäjä oikeuttaa Krimin miehitystä historian tulkinnalla, jossa valikoitujen tapahtumien merkitystä korostetaan tärkeäksi venäläisille, Euraasialle ja maailman ”sivilisaatioille”. Kyseinen historian tulkinta ja siihen perustuvat narratiivit esiintyvät aineistossa ja kehystävät sekä Venäjän että muiden suvereniteettien säilöntää. Aineistosta erottuu toistuvia narratiiveja, joissa Venäjän menneisyys ja tulevaisuus yhdistetään Krimin alueen ja väestön kanssa. Yhdistävät narratiivit tukevat myös miehityksen oikeutuksen perustaa esittämällä ja mystifioimalla väestön ja alueen yhtenäisyyden kuin luonnollisesti jatkuvaksi. Narratiiveissa painotettiin paikallisväestön ja Venäjän väestön jakamia yhteisiä asioita. Yhteisyyttä ilmennettiin ”tataarien”, ”muslimien” ja ”uskovien” identifikaatioiden kautta. Tyypillisesti narratiiveissa esiintyi islamin kategoriaan liitettyjä henkilöitä ja asioita, jotka identifioitiin ”perinnöksi”. ”Perinnön” puolestaan esitettiin vahvistavan yhteistä asemaa maailmalla ja ohjaavan mielekästä tulevaisuuden suuntaa niin Venäjälle kuin tataareille. Säilöntä ei ole täysin erillinen muista taktiikoista vaan toimii usein dynaamisesti. ”Hyvän” erottelu ”pahasta” mahdollistaa toivottujen sisältöjen määrittelyn, tehden kaikesta ”hyvästä” säilyttämisen arvoista. Toisaalta perinnöksi identifioiminen antaa perusteen erottaa toivottu ja määritellä sillä toimijan oman kategorian rajat. Kilpailussa on puolestaan tärkeää määritellä kategorian sisältöä sekä toimijalle itselleen että valtuuttaville toimijoille mieleiseksi, jotta oma valta-asema ja hallinto säilyisi.

Krimin tataarit ja Venäjällä asuvat tataarit yhdistävissä narratiiveissa korostettiin myös tataarien asemaa ja roolia Venäjällä sekä Euraasiassa. Vaikka Venäjästä ja venäläisistä kertova narratiivi toimii muita narratiiveja

yhdistävänä kehyskertomuksena, intressit sen kuvaston käyttöön voivat olla vaihtelevat. Säilötty suvereniteetti viittaakin myös muuhun kuin Venäjään tai venäläisen kansakunnan ideaan, vaikka säilöminen tapahtuu valtuuttajan ehdoilla. Kilpailevien muftiaattien intresseissä on oman aseman ja hallinnon säilöminen, jonka lisäksi Krimin tataarien itsemääräämisoikeuksia tukevat ulostulot edistivät muftiaattien neuvotteluaseman ja näkyvyyden luomista. Krimin tataarien oikeuksia puolustavissa lausumissa, joita tehtiin erityisesti miehityksen alussa, Krimin tataareita ei kuitenkaan kuvattu islamin kategoriaan viittaavilla termeillä, vaan ensisijaisesti ”alkuperäiskansana” (esim. Ablaev 2014a; DUMRF 2014a; Mukhetdinov 2014a, 2014b). Alkuperäiskansan kategoria toimii alueen ja siihen liitetyn väestönosan suvereniteettia merkitseväksi kategoriana, ja sitä käytetään erityisesti Mejlisin ja muiden Krimin tataarien poliittista autonomiaa ajavien toimesta. Kyseisellä kategorioinnilla osoitetaan paikallisten toimijoiden näkemyksien ja autonomiapyrkimysten huomioon ottamista, mikä tuo uskottavuutta neuvotteluaseman perustelulle.

Islamin kategoriaan kuuluvia asioita esitetään osana narratiiveja, jotka ovat tiukasti yhteydessä Venäjään. Ilmeinen esimerkki asiayhteydestä on lausumat Venäjän ”perinteisistä uskonnoista ja arvoista” ja erityisesti ”venäläisen islamin” korostus (esim. Gainutdin 2015a; Mukhetdinov 2015; Saitvalyev 2015b). Väestöä identifioidessa käytetään pääasiallisesti termejä ”tataari” ja ”muslimi” silloin kun yhteyttä Venäjään ei samalla eksplikoida. Etenkin tataarin kategoria ymmärretäänkin yleisesti etnisyyteen viittaavana, johon ei sisälly oletusta esimerkiksi hallinnalliseen instituutioon kuulumisesta tai tietyn ”uskonnollisen” koodiston ja oppien seuraamisesta. ”Islamin” nostaminen esille vaikuttaakin varovaiselta siitä huolimatta, että lausumat esitetään positiosta, jossa muftiaattien edustajat pyrkivät edustamaan kyseistä kategoriaa ja perustelemaan välittäjän roolinsa Krimillä.

Muftiaattien narratiiveissa menneestä ja tulevasta on tunnistettavissa samoja diskursseja. Varhaisin merkitykselliseksi esitetty aika, kultaisen ordan aika, esiintyy DUMRF:n edustajien narratiiveissa, jossa ajan vaikutuksilla perustellaan toimijoiden omaa asemaa Krimillä ja Venäjällä sekä roolia Venäjän sivilisaatiodiskurssissa. DUMRF:n Gainutdin esittää uuden vuoden haastattelussaan, että ”Venäjä kehittyi alun perin ortodoksi-islamilaiseksi, slaavilaisturkkilaiseksi liitoksi, laajentaen myöhemmin maantieteellistä asemaansa.” (Gainutdin 2015a) Mukhetdinov kuvaa kyseistä Euraasian

”sivilisaatiokoodia” ortodoksien ja muslimien sekä slaavien ja turkkilaisten kansojen yhteydeksi (Mukhetdinov 2016a). Rinnakkaisuus ja yhtenäisyys sijoitetaan Öz Bek khanin (1282–1341) valta-aikaan, jonka saavutuksiksi luetaan, että ”islam otettiin valtionuskonnoksi ja ortodoksisuus kehittyi, Venäjän ortodoksinen kirkko vahvistui” (Gainutdin 2015a). Toimijat kytkeytyvät narratiiveihin Venäjän ja Euraasian ”sivilisaatioista” uskonnon ja etnisyyden kategorioiden avulla, niihin läheisemmäksi mielletyn ”ortodoksisuuden” kautta. Krimin miehityksen oikeutuksessa käytettyä yleistä ja valtionhallinnon suosimaa narratiivia Kiovan Rusista ja sen aikaisesta ”pyhydestä” kertovaa perintödiskurssia ei kuitenkaan suoranaisesti tuoda esille muftiaattien kannoissa, vaan narratiiveissa esiintyy tataareiksi ja muslimeiksi identifioitu väestö.

Venäläisen eurasianismin kaanoniin liitetään myös krimiläinen henkilö, Ismail Gasprinski (1851–1914), joka saa hyvin paljon näkyvyyttä ja esiintyy useiden muftiaattien edustajien lausumissa. DUMRF:n Gainutdin esittääkin Gasprinskin todisteeksi siitä, että ”Krimin maa on vuosisadasta toiseen ollut eurasianismin kehityksen paikka”, kutsuessaan samalla Krimin miehitystä ”sivilisaatiolliseksi valinnaksi” ja osoitukseksi Venäjän maailmanpoliittisesta asemasta (Gainutdin 2015a). Gasprinskin muistaminen liittyy kuitenkin pääasiassa hänen kotipaikkansa korostamiseen ja kirjoituksiin ”venäläisestä islamista”. Gasprinskia pidetään yleisesti Jadidismin perustavana ajattelijana, joka inspiroi liikettä pyrkimyksiin uudistaa koulutusta ja kyseenalaistaa ”ulaman” asemaa islamin kategorian auktoriteettina vuosisadan vaihteessa Venäjän keisarikunnassa ja protektoraateissa. Erityisesti DUMRF:n Gainutdin ja Mukhetdinov ovat omaksuneet Gasprinskin oppi-isäkseen omassa tulkinnassaan ”venäläisestä islamista” (Gainutdin 2014b; Kemper 2019, 9).

”Venäläisellä islamilla” muotoillaan venäläiseen yleisöön vetoava islamin kategorian koulukunta. Koulukunta rakentuu muftiaattien mukaan kotimaisuudelle ja yhteisön asiantuntijoiden ”maalliselle” koulutukselle, joka kattaisi muftiaattien yhteistyölaitokset Valtion yliopistojen kanssa. Näkemystä perustellaan ”harmonialla” ja ”erityisyydellä, joka yhdistää kolme koulutuksen traditiota: Traditionaalisen muslimien, venäläisen ja eurooppalaisen, eli kolmen suuren sivilisaation perinnön.” (Mukhetdinov 2015.) Vastaavan perinnön vaaliminen Krimillä esitetään Krimin väestön lisäksi myös Venäjän ja venäläisten hyötynä:

Olemme varmoja, että vuosisatojen ajan kärsineiden ihanteiden, perinteiden, hengellisen elämän ja valistuksen käytäntöjen palauttaminen paljastaa Krimin kanssauskovien luovan potentiaalin paletin kokonaisuudessaan, jotka yhdessä venäläisen perheensä kanssa antavat merkittävän panoksensa äidinmaamme vallan ja vaurauden vahvistamisen yhteiseen tavoitteeseen ja uusiin kansallisiin tehtäviinsä. Me, Venäjän muslimit, katsomme uskollisen palvelumme uskolle ja isänmaalle olevan jatkuvaa sitoutumista vuosisatoja vanhan mallin hallitseviin suuntiin, jotka koskevat kulttuuristen ja henkisten sivilisaatioiden rauhanomaista rinnakkaiseloja ja suvaitsevaa vuorovaikutusta yhteisessä tilassa, laajassa äidinmaassa. (Tajuddin 2015.)

Lojaaliutta ilmennetään myös sota-aikaan viittaavissa sankarinarratiiveissa, jossa tataarit nostetaan esille suvereenin Venäjän rajojen historiallisina ”puolustajina”, joista Krimin tataarit erityisen lojaaleina ”esivanhempiensa alueelle” (Gainutdin 2014b). Neuvostoliiton aikaiset väestön pakkosiirrot puolestaan puhututtivat erityisesti miehityksen ensimmäisenä vuotena ja Mejlisin kanssa työskennelleiden toimijoiden parissa, sillä miehitystä vastustavissa kannanotoissa pakkosiirtojen muisto oli yleisesti esillä. Pakkosiirroista puhuttaessa pyrittiin korostamaan Venäjän tarjoamaa ”rehabilitaatiota”, vaikka Putinin rehabilitaatiopolitiikan ”kansan kulttuurinen autonomia” (Kremlin.ru 2014b) ei hyvin ilmeisesti koskaan pitänyt sisällään väestönsä poliittisten oikeuksien ja pyrkimysten tukemista. Rehabilitaatiolla ja materiaalisella perinnöllä, kuten moskeijojen hallintaoikeuksien jakamisen lupauksilla, pyrittiin todennäköisesti tuomaan esille Venäjän lakien parhaita puolia ja siten edullista kuvaa miehityksestä niin venäläisille kuin kansainväliselle yleisölle. Lisäksi aiheilla voitiin yrittää vedota paikallisten aiempaan tyytymättömyyteen, sillä Ukrainan hallinnon aikana ei ratkottu pakkosiirrettyjen palaamiseen liittyviä maankäyttökiistoja tai vahvistettu kielen ja kulttuurin asemaa kaikkien odotusten mukaisesti (OSCE 2013, 9, 31).

Muftiaatit käyttivät myös menneen ja tulevan narratiiveja oman positionsa turvaamiseen keskinäisessä kilpailussa. Mukhetdinov kertoo Taurian muftiaatin tukijan Silantyevin seuraavan oppeja ”assimilaatiosta” ja ”kristillistämisestä”, mikä on ”jatkumoa ja kehitystä ideologisesta ja uskonnollisesta asenteesta islamia ja muslimeja kohtaan Venäjällä” (Mukhetdinov 2016a). Saitvalyev sen sijaan toteaa, että Taurian muftiaatti on ”rauhan ja etnisten sekä uskojen välisten vakaiden suhteiden takaaja” alueella, jossa ”Krimin tataarikansa on läpi historian kamppailut kaikenlaisten suuntien ekstremististen liikkeiden kanssa, jotka

käyttävät islamia.” (Saitvalyev 2015a). Myös DUMK:in Ablaev kiittää Gainutdille osoitetussa onnittelukirjeessä, kuinka hän on työllään ”vahvistanut uskojen ja kansojen välistä rauhaa” (Ablaev 2014b). Rauhadiskurssi kattaa perinnekurssin ohella koko aineiston ja siitä havaitut taktiikat. ”Rauha” toimii muftiaattien edustajien lausumissa perusteena islamin kategoriaan miellettyjen toimijoiden läsnäololle Krimillä, Venäjällä ja maailmalla. Rauhadiskurssia jaetaan myös korkeimman valtionhallinnon kanssa. Narratiiveissa ”perinteisten uskontojen harmonia” toimii yhtenä Venäjän suurvaltastatuksen rakentajana, ja sen esitetään vastaavan kysyntään ”rauhan” rakentamisesta maailmalla, jossa esimerkiksi ”länsi” kärsii konflikteista ja terrorismista (Curanović 2015).

Muftiaattien edustajien lausumissa sovitetaan islamin kategoriaa samaan narratiiviin myös kertomalla, miten toimijat tukevat Venäjän asemaa. Gainutdin kuvailee Venäjän saavan ”islamilaisten maailman” tuen, johon he panostavat ”myötävaikuttamalla geopoliittiseen liittoon Moskova - Ankara - Teheran-akselilla” ja edistämällä venäläisiä ”hengellisiä perinteitä”:

Hengellisten perinteiden ja ennen kaikkea sosiaalisen järjestelmän elvyttäminen, mikä perustuu perinteiseen käsitykseen perheen ja avioliiton instituutiosta, sukupolvien välisistä suhteista ja jokaisen yhteiskunnan jäsenen vastuusta. Näissä asioissa kohtaamme Venäjän perinteisten uskontojen ja suurten maailmanuskojen yhteisöjen täydellisen ymmärryksen ja tuen. (Gainutdin 2015a.)

”Perinteisen käsityksen ja uskontojen” vastaparina esitetään modernisaation rappiota, jossa esimerkiksi ”vapaa kasvatus” johtaa ”huonoihin moraalisiin ominaisuuksiin” toisin kuin ”islam”, jonka mukaan eläminen myötävaikuttaa ”hengellisesti terveen yhteiskunnan” kehitykseen (Saitvalyev 2015b). Muftiaatit esiintyvät myös ”väestöongelman” ratkaisijoina, jotka ovat historiallisesti päteviä ”maahanmuuttajien integroinnissa” (Gainutdin 2014b). Gainutdinin mukaan ”hengelliset johtajat ovat olleet vuosituhansien ajan sekä uskonnollisten että kansallisten ideoiden ja etujen edustajia”, jonka lisäksi hän huomioi uskonnon kategorian hyödyllisyyden suvereniteetin säilymiselle: ”Islamin uskonto on vuosisatojen ajan suorittanut suojaavaa ja kompensoivaa funktiota erilaisissa kulttuureissa eläville muslimiyhteisöille”. Sekä muftiaattien että Venäjän asema säilötäänkin esittämällä niistä kertovat narratiivit samansuuntaisina ja asemat vastavuoroisesti toisiaan tukevin.

Krimin vuotta 2014 käsittelevässä kirjassaan Mukhetdinov kertoo ”Krimin tataari faktorin” voivan vuoropuhelun kulttuurillaan ponnistaa liikkeeksi, joka

johtaisi myös Krimin ”ekonomiseen ja sosiaaliseen läpimurtoon”, ja siten vastaisi Venäjälle kohdistettuihin talouspakotteisiin (Mukhetdinov 2016b, 207).

Mukhetdinov ehdottaa myös ”perinteisyydellä” ja kotimaisuudella olevan suoria hyötyjä Venäjän kansainvälisille suhteille:

Näemme venäläisen muslimien teologisen koulukunnan keskiönä ja kokoontumispaikkana kanssautuvillemme niissä maissa, missä muslimivähemmistöjen integrointiprosessi monitunnustuksellisten sekulaarien valtioiden sosiaaliseen järjestelmään on vasta perusteilla. Historiallisen perintömme lisäksi, yli kahdenkymmenen vuoden ajan Venäjä on kerryttänyt laajan kokemuksen maahanmuuttajien, suurimmaksi osaksi muslimien integroinnista. Kaikki tämä voi olla vakavasti otettava kanava kulttuuriviennille ja Venäjän pehmeälle vallalle modernissa maailmassa. (Mukhetdinov 2015.)

Maininnat vuoropuhelusta, välittäjänä toimimisesta sekä Venäjän vaikutusvallan lisäämisestä ovat selvästi tapoja vedota venäläiseen yleisöön. Tavat vetävät lankoja yhteen tulevan ja menneen ”perinnön” kanssa, perustellen samalla islamin kategorian toimijoiden tarpeellisuutta Venäjällä.

Venäläisten muftiaattien edustajat säilöivät hallintonsa suvereniteettia sovittamalla sen narratiiveihin Venäjän menneestä ja tulevasta. Samalla Venäjän suvereniteettia säilöttiin Krimin alueen yhteyteen, mikä luo mahdollisuuden oikeuttaa Venäjän miehitystä myös jatkossa. Perintö- ja rauhadiskurssi esiintyi kattavasti läpi aineiston. Niiden käyttö perustuu rationaliteetteihin, jonka mukaan ”islam” ja sitä merkitsevä ”uskonto” on perustavanlaatuisesti ”perinteiden” mukainen ja toimii ”rauhaa” varten. Toisaalta ”tataari” ja ”muslimi” esiintyy menneen ja tulevan narratiiveissa suosittuina kategorioina, jotka eivät viittaa poliittisiin oikeuksiin tai instituutioihin ja ovat siten neutraalimpia kuin ”islam”, joka luetaan poliittiset oikeudet riisuvaan uskonnon kategoriaan.

Alkuperäiskansaksi määritellessä viitattiin myös poliittisen autonomian pyrkimykseen, sillä kyseistä kategoriaa on yleisesti käytetty taktiikkana miehitystä vastustavien toimesta. Kategorioiden taktinen käyttö riippuikin paljon kohdeyleisöstä ja tarkoituksesta. Neuvotteluasemaa tavoittelemalla oli syytä käyttää erityisesti neutraaleiksi miellettyjä kategorioita, ja ajoittain uskonnon kategorian tai alkuperäiskansan kategorioita. Islamin ja uskonnon kategoria toimi taktiikkana erityisesti tilanteissa, joissa kohdeyleisönä on venäläiset. ”Venäläinen islam”, lojaaliuden ja toimijoiden kotimaisuuden korostaminen palvelee myös muftiaattien hallinnon vahvistamista. Muftiaatit pyrkivät asettumaan taktisesti Krimin väestön ja Venäjän väliseksi hallinnalliseksi solmukohdaksi. Menneen ja

tulevan narratiiveissa Krimin väestöä tuotiin yhteen Venäjän väestöä määrittelevien narratiivien kanssa, kuitenkin rinnastaen ja säilyttämällä erilliset kategoriat valtapositionissa oleviin, jotta määrittelijän oma suvereniteetti säilöttäisiin uusia suhteita sitovana osana.

4. Kilpailu valtuuksista

4.1. Hajotus ja verkottuminen rakentuu kilpajuoksussa eliittiin

Islamin kategorian hallinnolliset eliitit alkoivat rakentumaan Venäjällä Katariina Suuren (1729–1796) valta-aikana. Eliittien rakentumisen mahdollistivat ”islamin” tunnustaminen ”uskontoja” koskevassa lainsäädännössä ja yhteisöjen hallinnollisen elimen, Orenburgin muhamedilaisten hengellisen kongressin³⁸ perustaminen Ufaan. Ufan hallintoelimelle nimettiin valtion toimesta johtajaksi mufti, joka sai valtion hyväksynnän ”uskonnollisten” asioiden hoitamiseksi. Käytännössä Ufassa johtavan eliitin katsottiin edustavan koko imperiumin ja sen protektoraattien laajuista aluetta. Muftiaatti sai luvan hallita moskeijoita ja ”uskonnollisen” koulutuksen sisältöjä, jonka lisäksi valtuuksiin kuului myös esimerkiksi syntyneiden ja siviilisäädyn viralliset kirjaamiset. 1900-luvulle tultaessa myös Ufan muftiaatin suosion kanssa kilpailevia eliittejä ja liikkeitä oli syntynyt eri puolilla imperiumia. Neuvostoliiton muodostuessa Ufan muftiaatti sai oman edustajiston valitseman muftin, mutta haaveet ”muslimien emansipaatiosta” romutuivat yhdessä Ufan hallintoeliitin kanssa Stalinin ajan repressiossa 1930-luvulla. Islamin kategoriaan liittyvää toimintaa rajoitettiin, valvottiin ja ohjattiin neuvostohallinnon toimesta. Uusia muftiaatteja perustettiin ja hajotettiin aika-ajoin neuvostojen alueilla, mutta kaikkea niiden toimintaa ohjasi lojaalius neuvostohallintoa kohtaan ja hyödyllisyys kansainvälisissä suhteissa sekä vallan legitimoimisessa väestölle. Hegemoniaan mukautuminen tarkoitti autonomiapyrkimysten ja ”hengellisyyden” väistymistä ”monikansallisuuden” edestä, kunnes glasnost ja lopulta Neuvostoliiton hajoaminen enteilivät uusia muutoksia. 1990-lukua leimasikin uusien ”uskonnollisten” yhteisöjen lisääntyminen ja kategorian paluu julkiseen tilaan. (Hunter 2003, 41; Kemper & Sibgatullina 2019, 98–99.)

³⁸ ”Оренбургское магометанское духовное собрание”.

Monet Neuvostoliiton alueet itsenäistyivät, mutta Pohjois-Kaukasian lisäksi osa tataareiksi ja muslimeiksi identifioituvien asuttamista alueista jäi myös federaation yhteyteen. Venäjän alueella ei ole Neuvostoliiton jälkeenkään ollut yhtä valtion virallisesti valtuuttamaa muftiaattia, mutta erityisesti Tshetshenian sotien jälkeen harvoja ja valittuja islamin kategorian toimijoita on pyritty suosimaan valtion toimesta. Ufan muftiaatin eli TsDUM:in johdossa on jatkanut 1980-luvulta asti Talgat Tajuddin, joka sai kuitenkin pian kilpailijoita eliitin jakautumisen ja uusien muftiaattien perustamisen myötä. Tatarstaniin perustetut muftiaatit muodostuivat rinnan itsenäisyyttä ajavien ”kansallisten” liikkeiden kanssa, ja syntyivät ”hengellisyydestään” huolimatta poliittista autonomiaa ajavien ryhmien pohjalta (Hunter 2003, 39–40). TsDUM:in suurimmaksi kilpailijaksi muodostui DUMRF, joka liittoutui³⁹ useiden tataarivaltaisten alueiden muftiaattien kanssa. DUMRF toimii myös Moskovassa muiden vaikutusvaltaisten eliittien läheisyydessä. TsDUM:in Tajuddin on omaksunut valtion suosimiin narratiiveihin ja ortodoksikirkon yhteistyöhön tiukasti mukautuvan linjan, kun DUMRF:n johtohahmot Gainutdin ja Mukhetdinov puolestaan tasapainottelevat valtion ja alueiden suosion välissä. (Hunter 2003, 46–47; Kemper 2019, 3.)

Krimin tataarien itsehallinnolliset ja edustukselliset toimijat olivat 2010-luvun alussa haastettuina Krimin autonomisessa tasavallassa. Viktor Janukovytsin presidenttikauden ja Anatoli Mogilevin hallintokauden aikana alkoi projekti poliittisten eliittien muuttamiselle. Niitä suosittiin, jotka vastustivat integraatiota ”lännen” kanssa ja kansallista autonomiaa ajavien toimijoiden hankkeita puolestaan vaikeutettiin (Buhari Gulmez 2016, 71). Eliittien eriyttämisen seurauksena enää niukka enemmistö alueella asuvista Krimin tataareista äänesti Qurultaissa. Qurultaista oli vuoteen 2013 mennessä erkaantunut kilpailevia järjestöjä⁴⁰, joita hyödynnettiin Venäjän kanssa lähentymistä tukevan kannan esittämisessä ja levittämisessä. Qurultain edustajisto, Mejlis oli kuitenkin pääasiallinen edustuksellinen toimija, kunnes se joutui miehityksen aikana lopettamaan toimintansa alueella. Ennen miehitystä muftiaatti ja Mejlis toimivat läheisessä yhteistyössä, mistä kertoo esimerkiksi se, että johtava mufti Ablaev toimi myös Mejlisin edustajana. DUMK:ille rekisteröitiin kilpaileva muftiaatti

³⁹ Yhteistyö tapahtuu muftien neuvoston kautta, joka on myös rekisteröity keskitetyksi uskonnolliseksi organisaatioksi. Gainutdin toimii neuvoston puheenjohtajana.

⁴⁰ Esimerkiksi ”Milli Firqa”.

kuitenkin jo 2010 Jevpatoriaan, jota DUMK syytti turvallisuushakkaksi ja kuvaili johtavan ”sisäiseen uskonnolliseen konfliktiin” (OSCE 2013, 26). Yhteistyö Venäjän kanssa asetti DUMK:in kuitenkin ainoaksi luvallisesti toimivaksi hallinnolliseksi keskittymäksi ja Krimin tataarien edustajana mielletyksi auktoriteetiksi. Syyskuussa 2014 perustettiin Jevpatorian muftiaatille jatkona ”Taurian muftiaatti”, joka pyrki rekisteröitymään Krimille ja kilpaili DUMK:in kanssa. Mejlisin johtoa pyrittiin myös ensin vaihtamaan Venäjälle ”lojaaleilla” edustajilla FSB:n⁴¹ toimesta, mutta projektin epäonnistuessa Mejlis luokiteltiin ekstremistiseksi ja sen miehitystä puolustavat jäsenet perustivat pienempiä kilpailevia järjestöjä. (Muratova 2019, 53–54; Wilson 2017.)

Taurian muftiaatin perustamisessa voidaan huomata erityisen hyvin islamin kategorian sisältämän kilpailuasetelman toimiminen hallinnan taktiikkana. Islamin kategorian alueellisesti johtava auktoriteetti pyrittiin hajottamaan perustamalla kilpaileva muftiaatti, joka perustelee läsnäoloaan menneellä suvereniteetilla ja tarpeella erottaa uhkaavat ”islamin” tulkinnat kategorian ulkopuolelle. Venäjän poliittisten puolueiden ja järjestöjen kentälle on vastaavasti tyypillistä ”systeemisenä oppositiona” toimiminen, johon kuuluu keskushallinnon vaihteleviin vaatimuksiin mukautuminen omien etujen maksimoimiseksi (Turovsky 2015). Strategian toimintalogiikka perustuu siihen, että autoritäärisessä järjestelmässä opposition vaihtoehdot selviytymiseen minimoidaan, jotta ainoa myös toimijalle edullisin tapa toimia olisi valtaeliitille suosiollinen. Suosiollisuus ei useinkaan tarkoita ideologista samankaltaisuutta, vaan valtio hyötyy jo itsessään toimijoiden välisen kilpailun lisäämisestä, joka hajottaa mahdollisesti valtion valtaa haastavaa oppositiota, estäen sen yhtenäistymistä (Turkovsky 2015, 135). Voidaankin esittää, että muftiaattien kilpailuttaminen toimii saman suuntaisesti, kuin valtaeliitin valitsema poliittisen kentän kontrolloinnin strategia. Muftiaattien eliittien ja yhdyskuntien ulkopuolisia intressejä ilmentää myös Roman Silantyevin aktiivinen Taurian muftiaatin tukeminen. Silantjev tunnetaan myös Venäjällä yhtenä äänekkäimpänä ”radikalismien” erottelun vaatijana, joka on toiminut asiantuntijastatuksella mediassa, Moskovan patriarkaatin yhteydessä toimivissa järjestöissä ja valtion viranomaistyössä (Verkhovsky 2018, 25).

⁴¹ FSB:n, eli Venäjän federaation turvallisuuspalvelun projekti koostui tutkija Andrew Wilsonin mukaan Ukrainan turvallisuuspalvelusta loikanneista ja Pohjois-Kaukasiassa aiemmin terrorisminvastaisissa projekteissa toimineista työntekijöistä Wilson 2017, 38.

4.2. Tiedon hallintaa, tunnustuksen etsintää

Islamin kategoriasta tuotettavaa tietoa hallitaan muftiaattien lisäksi useiden muiden auktoriteettien toimesta. Eliittiin kuulumisella on merkitystä esimerkiksi siksi, että asema vaikuttaa tukiin valtion rahastoista ja mahdollistaa yhteistyön valtion instituutioiden, akatemian, kansainvälisten kumppanien ja ortodoksisen kirkon kanssa. Toisin sanoen, vakiintunut asema muodostuu suhteessa moneen tekijään, jotka vaikuttavat islamin kategorian määrittelyyn.

Tärkein tiedolle legitimizeettiä antava auktoriteetti on akatemia. Erityisesti Krimillä koulutusyhteistyötä korostanut DUMRF on pyrkinyt profiloitumaan akateemisen tutkimuksen ja asiantuntijaroolin kautta. Mukhetdinov on vahvistanut yhteyksiä Pietarin ja Moskovan valtionyliopistojen kanssa, ja toiminut esimerkiksi Moskovan valtionyliopiston arabian ja islamin tutkimusyksikön varajohtajana (Kemper 2019, 6). Lisäksi muftiaatin Medina-kustantamo⁴² julkaisee runsaasti tietokirjoja ja asiajulkaisuja. Taurian muftiaatin Saitvalyev puolestaan nimettiin ”Sevastopolin tiedeakatemian akateemikoksi ja islamilaisen teologian osaston johtajaksi” (SevAcademy 2015). Akateeminen status toimii taktisesti legitimizeetin lisääjänä, mutta muftiaatin henkilöstön akateemisilla tutkinnoilla on myös tärkeä merkitys islamin kategorian määrittelyssä. Statuksella voi vaikuttaa asiantuntijaelimissä, jotka voivat esimerkiksi vahvistaa uusien rekisteröitymään pyrkivien organisaatioiden ”uskonnollisuuden”, tai tutkia ja määritellä, millainen ”islamista” kertova kirjallisuus kielletään ekstremistisenä (Miroshnikova 2015 579–580).

Asemalla on myös taloudellinen vaikutus, johon viitattiin aineistossa kiertoteitse. Valtio on palauttanut ”uskonnollisia” rakennuksia ja omaisuutta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen takaisin yhteisöille vuodesta 1993 lähtien, mutta systemaattista toimintatapaa palauttamisiin ei luotu. Pääasiallinen hyötyjä on ollut federaation tasolla Moskovan patriarkaatti ja ortodoksinen kirkko, mutta myös moskeijoihin ja islamin kategorian toimijoiden rahoitukseen on panostettu erityisesti 2010-luvulla. Rahoituksen jakamisessa priorisoidaan koulutusta. (Fagan 2012, 30; Kemper 2019, 5.) Koulutukseen liittyvät projektit ovatkin olleet näkyvä piirre muftiaattien toiminnassa Venäjällä ja Krimillä.

Vuonna 2015 avattua Moskovan suurmoskeijaa voi pitää osoituksena valtion ja islamin kategorian, erityisesti DUMRF:n eliittien suhteen

⁴² Idmedina.ru

vahvistumisesta (Kemper & Sibtagullina 2019, 111). Miehistyksen jälkeen esimerkiksi moskeijoiden rakennus lisääntyi Krimillä, jota tuki useat valtioon yhteydessä olevat rahastot ja toimijat (Muratova 2019, 54). Simferopoliin alettiin rakentaa suurta moskeijaa vuoden 2016 alussa, jonka avajaisiin odotetaan kansainvälisiä vieraita tunnustuksen toiveissa (TASS 2020). Projekti muistuttaa myös samaa kaavaa, kuin kirkkojen rakentaminen Venäjän vähäasutuilla arktisilla alueilla. Alicja Curanović on esittänyt artikkelissaan “The Guardians of Traditional Values: Russia and the Russian Orthodox Church in the Quest for Status”, että kirkkoja ei ole rakennettu niinkään suhteessa käyttötärpeeseen, vaan niillä on symbolinen merkitys vaikutusvallan merkitsemiseksi raja-alueilla ja yhdenmukaisuus Venäjän alueellisen aktiivisuuden lisääntymisen kanssa (Curanović 2015, 17).

DUMK:in Ablaeu isännöi vuoden 2016 alussa tapahtumaa, jolla pyrittiin rakentamaan vaikutelmaa kansainvälisestä tunnustuksesta ja positiivista kuvaa miehistyksestä. Muftiaattia hyödynnettiin esimerkkinä rakentavaksi esitetystä yhteistyöstä. Tapahtuma oli järjestetty vierailevaa ”eurooppalaisten toimittajien delegaatiota” varten. (DUMRF 2016b.) Tapahtuman oli järjestänyt valtioon suorasti kytköksissä oleva venäläinen informaatiovaikuttamista tekevä järjestö⁴³, ja siihen osallistui myös Krimin tasavallan hallinnon edustajia. Ablaeu osallisuutta vaikutelman tarkoitukselliseen rakentamiseen on vaikeaa arvioida. Andrew Wilson kuitenkin yhdistää DUMK:in Ablaeu yhteistyövalmiuden lisääntymisen viranomaisten kanssa tapahtumaan, jossa muftiaatti menetti tärkeän moskeijan kyseenalaisissa olosuhteissa (Wilson 2017, 41). Taurian muftiaatin perustamisen aikaan Jevpatorian Khan Djami moskeijan johto vaihdettiin ja moskeijan jäsenyys siirrettiin DUMK:ilta Taurian muftiaatille kokouksessa, jonka päätösvaltaisuudelle ei ollut Jevpatorian kaupunginoikeuden mukaan perusteita (Golosislama 2015). Taurian muftiaatti yrittikin hyödyntää moskeijoita vähentääkseen DUMK:in uskottavuutta, mutta moskeija palautettiin kuitenkin lopulta yhteistyöalittiin DUMK:in alaisuuteen. DUMK:in auktoriteetin ylläpitäminen tulikin sekä Venäjälle että DUMK:ille hyödylliseksi vuonna 2016, kun kilpailevaa ukrainalaista muftiaattia alettiin perustamaan.

⁴³Venäläinen järjestö ”Российско-Польский центр диалога и согласия” ei tee yhteistyötä Puolan kulttuuriministeriön alaisuudessa toimivan järjestön kanssa, jonka kanssa se jakaa samankaltaisen nimen. Venäläinen järjestö järjesti esimerkiksi puolalaisille opiskelijoille Russian Todayn uutisoiman matkan Krimille syksyllä 2015, josta opiskelijat eivät olleet tietoisia matkan alussa. RFE 2015.

4.3. Lojaalit välittäjät

Muftiaatit asettuivat välittäjän rooliin valtionhallinnon ja väestönosan välille, jota ne pyrkivät edustamaan. Aineistossa esiintyi useita muftiaattien edustajien käyttämiä keinoja todistaa lojaaliuttaan, kuten Venäjän intressien esitteleminen ja toistuva ”tataareiksi”, ”muslimeiksi” tai ”alkuperäisväestöksi” tunnistaminen. Välittäjän rooli tulee esille myös retorisisissa keinoissa pukea yhdenlaiset intressit vastapuolen kontekstiin – esimerkiksi perustelemalla, kuinka Putinin kannat ovat yhdensuuntaiset paikallisten intressien kanssa, tai tunnistamalla toimijoita ”kanssauskoviksi” ja samaan ”ummaan” venäläisten kanssa, mihin sisältyy odotus yhteisymmärryksestä ja keskinäisestä yhteistyöstä islamin kategorian auktoriteettien kesken. Nopeimmin Krimillä sijaa saanut DUMRF onnistuikin verkottumaan paikallisen muftin kanssa ja näyttäytymään Kremlin intresseille suotuisana toimijana. Välittäjänä näyttäytyminen lisäsi uskottavuutta valtionhallinnolle lojaalina toimijana. Venäjän federaation presidentinhallinto myönsi Mukhetdinoville suosionsa osoituksena mitalin ”Krimin puolustamisesta” ja Krimin tasavalta palkitsi Gainutdinin puolestaan ”työstä uskojen välisen rauhan edistämisestä” vuoden 2015 lopulla (DUMRF 2016).

Valtuuttajien mainitseminen oli usein instrumentaalista. Auktoriteetteja mainitsemalla pyrittiin lisäämään oman toiminnan perusteltavuutta ja uskottavuutta. Auktoriteetteihin viitattiin aineistossa kuitenkin joustavasti, eikä tarkoituksena ollut useinkaan niiden tavoitteiden suorittaminen tai näkemysten levittäminen. Systemaattisesti esiintyvät viittaukset Putiniin vaikuttavat osittain jopa maneerisilta. Lojaaliuden osoittaminen valtiolle on kuitenkin muftiaattien toiminnan edellytys, ja sen osoittaminen oli erityisen tarpeellista miehitetyllä alueella. Curanović kuvailee, että Venäjällä yhdeksi keskeiseksi ”uskonnollisten” instituutioiden ja valtion välisten suhteiden piirteeksi onkin vakiintunut käytäntö luvallistaa ja tukea instituutioiden toimintaa lojaaliuden perusteella (Curanović 2015, 6).

Muftiaattien odotetaan olevan lojaaleja valtion eliiteille ja kasvattavan lojaaliutta väestönosassa, jota se pyrkii edustamaan. Valtion ja ”uskonnollisen” vähemmistön välille asettumista voidaan tarkastella institutionalisoituna hallinnollisena käytäntönä, joka tapahtuu valtion asettamilla ehdoilla. Anya Topolski (2018) on tutkinut juutalaisten ja muslimien yhteisöjen sekä valtioiden suhteiden kehittymisen samankaltaisuutta Euroopassa. Topolskin mukaan välittäjän roolissa toimivien neuvostojen ja eliittien kehittyminen on noudattanut

samanlaista käytäntöä niin juutalaisten kuin muslimienkin kohdalla. Käytännössä väestönosalle nimitetään edustaja tai esirukoilija, joka usein sisäistää ja typistää toimintansa valtion toimintaperiaatteisiin sopivaksi. Muftiaatit toimivatkin vastaavassa roolissa, ja pyrkivät neuvottelemaan viiteryhmänsä asemasta valtionjohdon politiikassa ja narratiiveissa. Kilpailu valtuuksista määrittää neuvotteluvaraa, joten kilpailevat muftiaatit pyrkivät aktiivisesti määrittelemään itsensä valtiolle suotuisalla tavalla ja osoittamaan vastustajansa epälojalliseksi, toivotun islamin kategorian ulkopuolelle.

5. Erottelu

5.1. Valikoiva laillisuus

”Uskonto” kategorisoidaan Venäjän perustuslaissa vuodelta 1993 valtiosta erilliseksi, ja kategoriaan kuuluvat keskenään tasa-arvoisiksi. ”Islam” luettiin kuuluvaksi ”uskontojen” kategoriaan Venäjän federaation laissa ”omantunnon vapaudesta ja uskonnollisista yhdistyksistä” vuodelta 1997, vaikkakin ortodoksinen kirkko luetellaan laissa ensimmäisenä, mainitsemalla sen ”erityinen kontribuutio” Venäjän kehitykselle. (Miroshnikova 2015, 578). Lakien tulkinta vaihtelee kuitenkin käytännön viranomaistyössä kontekstin mukaan. Geraldine Fagan havainnollistaa teoksessaan *Believing in Russia: Religious Policy after Communism* esimerkillä⁴⁴, kuinka alueella, tilanteella ja eriävillä käsityksillä on usein lain seuraamisessa ratkaisevasti painoarvoa: ”Vuoteen 2010 mennessä Venäjän viranomaisten tragikoominen piittaamattomuus omasta perustuslaistaan oli niin täydellinen, että erään sekularistiryhmän hakemus Artikla 14.2 mainostamisesta Moskovon mainostauluilla hylättiin kunnan viranomaisten toimesta ’provokatiivisena’” (Fagan 2012, 197). Artikla koskee valtion ja ”uskontojen” erillisyyttä sekä niiden keskinäisesti tasa-arvoista asemaa. Ortodoksinen kirkon asema tiedostetaankin yleisesti hegemonisena. Ortodoksinen kirkko tekee eniten⁴⁵ yhteistyötä valtion kanssa ministeriöiden kanssa tehtyjen sopimusten kautta, jotka mahdollistavat esimerkiksi tärkeän roolin sosiaalipalveluiden tarjoamisessa. (Fagan 2012, 196–197.) Samoin islamin kategoriaan luetuille kohdistetaan ennakko-oletuksiin perustuvia toimia.

Laillisuuden painoarvo on ilmeinen, sillä Krimin väestö siirtyi de facto Venäjän lainkäyttövallan alueelle. ”Uskonnollisten” niin kuin muidenkin

⁴⁴ Esimerkkikuva vastaavasta mainoksesta kirjan sivulla 157.

organisaatioiden täytyi rekisteröityä viranomaisille, jotta toiminnan laillinen jatkaminen olisi mahdollista. Rekisteröinnin voi tehdä vain Venäjän kansalaiset, joten prosessi vaati myöntymistä miehittäjän kansalaisuuteen, mille vaadittiin myös viranomaisten hyväksyntä. Vuoden 2012 ”ulkomaalaisten agenttien” toiminnan kieltävän lain lisäksi toukokuussa 2014 hyväksyttiin lakimuutos, joka lisäsi valtuuksia hajottaa ryhmiä, jotka ovat ”uhka kansalliselle turvallisuudelle” ja ryhmien toimintaan osallistuminen kriminalisoitiin. Vaikka kaikkiin reunaehtoihin ja miehitykselle suosiolliseen toimintaan olisikin sitoutunut, lopulta kaikista Krimillä toimivista järjestöistä vain noin 5–10 prosenttia onnistui rekisteröitymään miehityksen ensimmäisen vuoden aikana (EU EXPO 2016, 26). Edellytysten lisäksi ”uskonnollisten” organisaatioiden toimintaa valvottiin turvallisuusjoukkojen⁴⁶ toimesta, kokoontumisia on häiritty rynnäköillä, kirjallisuutta ja muuta materiaalia takavarikoitu sekä sananvapautta rajoitettu toistuvasti väkivaltaisuuksin. Toimia perustellaan pääasiassa ”ekstremismillä” ja ”ulkomaalaisten vaikutuspyrkimyksillä”. (Amnesty 2016; EU EXPO 2016.) ”Uskonnollisen” ja ”poliittisen” hallinnon erottelun lisäksi islamin kategoriaan onkin ominaista erotella toivottuun ja ei-toivottuun tulkintaan. Toivottu on usein ”oikeaa” ja erityisesti Venäjän kontekstissa ”perinteistä”, jonka vastakohdaksi eritellään vieraaksi mielletty ”ekstremistisyys”.

Vuonna 2002 hyväksyttiin Venäjän federaation laki ”ekstremistisen toiminnan vastustamiseksi”, sekä vuoden 1997 uskonnonvapauslakiin liitettiin lisäys, jonka perusteella myös ekstremistiseksi luokiteltu toiminta tai tiedonjako on peruste organisaation hajottamiseksi ja toiminnan lopettamiseksi. Lain perusteella ylläpidetään federaation tasolla kiellettyjen materiaalien ja organisaatioiden listoja. Luokittelua ekstremistiseksi materiaaliksi voi tehdä myös alueiden oikeuslaitokset, mikä on lisännyt valmiiksi monitulkintaisen lain hyväksikäyttöä (Fagan 2012, 158). Vuonna 2016 lakiin hyväksyttiin lisäys, joka mahdollisti laajempaa valvontaa ja kielsi esimerkiksi ”uskonnollisen” toiminnan harjoittamisen muualla kuin virallisesti tunnustetuissa ”uskonnollisissa” rakennuksissa (Flake & Lamoreaux 2018). Valtio, turvallisuuspalvelu ja paikalliset eliitit ovat painostaneet vastustajiaan lain nojalla, ja repressio islamin kategoriaan kuuluvia kohtaan on ollut toistuvaa. (Fagan 2012, 155–156; Olikier 2018).

⁴⁵ Alueellisia poikkeuksia lukuun ottamatta.

”Ekstremistinen” on suhteellinen kuvaus, jolla viitataan usein normiin Venäjän ”perinteisistä uskonnoista” (Oliker 2018, 4). Toisin kuin ekstremismin käsite, perinteisten uskontojen kategoria, joka esiintyy läpileikkaavasti politiikassa, viranomaistyössä ja yleisessä keskustelussa, ei pohjautu lakiin. Vaikutusvaltainen kategoriointi esiintyi etenkin 2000-luvun alussa ortodoksisen kirkkoon yhteydessä olevissa projekteissa. Niissä pyrittiin lisäämään ortodoksisen kirkon ja kolmen muun 1997 laissa mainitun ”uskonnon” valtaa pitävien toimijoiden erityisoikeuksia. Käytännössä ”perinteisten uskontojen” johtohahmoilla on niin paljon vaikutusvaltaa yhteiskunnassa, että viranomaiset ovat joissakin tapauksissa antaneet heidän määritelmilleen enemmän painoarvoa kuin lakien määritelmille siitä, luokitellaanko jokin ”ekstremistiseksi”. ”Perinteisten uskontojen” ulkopuolelle jäävät luokitellaan viranomaisten toimesta herkästi ”lahkoiksi”, mikä lisää ennakkoluuloja ja syrjintää. (Miroshnikova 2015, 580–581; Verkhovsky 2018, 13–14.)

Lakia ”ekstremistisen toiminnan vastustamiseksi” alettiin valmistella New Yorkin 11.9.2001 terrori-iskujen jälkeen ja sen soveltaminen on kohdistunut usein muslimiväestöön (Verkhovsky 2018). Islamin kategoriaan miellettyjä toimijoita voidaan hallita ennakko-olettamuksiin ja miellelyhtymiin perustuvalla erottelulla, jonka mahdollistaa epämääräisesti määritellyt ja valikoivasti sovelletut lait. Toisaalta ennakkoluulot ja miellelyhtymät perustuvat myös luonnolliseksi miellettyyn erotteluun ”poliittisen” ja ”uskonnollisen” sekä vieraan ja kotimaisen välillä. Erottelun tärkeydestä kertoo myös vuonna 2015 hyväksytty lisäys vuoden 1997 lakiin, jossa kielletään ”uskonnolliseksi” aiemmin rekisteröityneeltä järjestöltä mahdollisuus rekisteröityä jatkossa muunlaiseksi järjestöksi tai yhteisöksi (Kremlin.ru 2015). Vieraan ”uskonnon” poliittinen toiminta on vahvasti turvallistettu, ja ”islamille” rajat ovat erityisen tiukat, sillä se mielletään itsessään vieraammaksi, kuin hegemoninen ”ortodoksisuus”. ”Islamin” erottelu edelleen vieraaksi toimiikin tehokkaana taktiikkana mustamaalata kilpailijoita uhkakuvilla ja ehdollistaa hegemoniset määritelmät islamin kategorian kriteereiksi.

⁴⁶ Esimerkiksi Ekstremismin torjuntakeskuksen operaatioissa. Muratova 2019, 57.

5.2. Ennakkoluulot ja miellelyhtymät informaatio-psykologisen vaikuttamisen välineenä

Venäläiset vastaajat⁴⁷ valitsivat suurimmaksi globaaliksi uhkaksi ”islamilaiset ekstremistiset ryhmät” Pew-tutkimuskeskuksen vuonna 2013 teettämässä kyselyssä, jossa kartoitettiin uhkakuvia (Pew 2013). ”Islamiin” liitetty uhka arvioitiin kuitenkin Venäjällä vielä 2010-luvun alussa vähäiseksi, mitä saattaa selittää yleiset assosiaatiot terrori-iskuista Pohjois-Kaukasian alueella esiintyvien ennemminkin nationalistisiksi miellettyjen itsenäistymispyrkimyksien kanssa (Lauruelle & Yudina 2018, 47). Venäjän virallisissa kannanotoissa ja valtamediassa pyritään myös välttämään ”islamin” ja ”ekstremismin” yhteyden eksplikoimista, toisin kuin esimerkiksi monissa Euroopan maissa. Islamin kategoria liitetään kuitenkin väkivaltaiseen ääriajatteluun, kun se esitetään Venäjälle vieraana. Ilmiötä kutsutaan usein ”wahhabismiksi”, jolla voidaan leimata asioita uhkaavaksi ja erotella ne kotimaisen ”islamin” normeista poikkeavaksi. Lisäksi sosiaalisessa mediassa kiertää vapaammin narratiiveja ”islamista” suoranaishana uhkana, erityisesti nationalistisissa ja äärioikeistolaisissa yhteyksissä. (Lauruelle & Yudina 2018.) Islamin kategorialla rakennetaan kuitenkin virallisissa diskursseissa uhkakuva yleensä silloin, kun se mielletään vieraaksi tai ”uskonnon” sijasta poliittiseksi vastustukseksi.

Sekä viitatus väestöosan poliittista toimijuutta että ”uskonnollisen” toimijan legitimitettiin voidaankin taktisesti hallita negatiivisten miellelyhtymien ja ennakkoluulojen avulla. Erityisesti Taurian muftiaatti käytti taktiikkanaan vastapuolen toistuvaa nimeämistä ja määrittelyä siten, että vastapuolesta vahvistuisi mielikuva vieraana ja vaarallisena turvallisuusuhkana. Lisäksi henkilöivä mustamaalaus toimii pelotteena vastapuolelle, ja sen käyttö on lisääntynyt yleisenä poliittisen opposition hallinnan taktiikkana Venäjällä vuoden 2011–2012 protestien jälkeen (Gelman 2017). Vastustajan nimeäminen ja määrittelyyn käytetyt fraasit toistuivat Taurian muftiaatin edustajien lausumissa sanatarkasti ja systemaattisesti, mikä viittaa tarkoitukselliseen informaatio-psykologiseen vaikuttamiseen⁴⁸ islamin kategoriaan sidotulla uhkakuvalla.

⁴⁷ Tuhannen vastaajan näyte, joka kerättiin usealta eri alueelta.

⁴⁸ Sanatarkkojen lausumien toistoa on käytetty muun muassa muokkaamaan Googlen hakutuloksia, jotta toivotut määritelmät nousisivat hakutuloksissa ensimmäiseksi. Esim. Treverton et al. 2018, 43. Tunnelautunut toisto on myös yleinen vaikuttamisen keino, jolla pyritään ehdollistamisen kautta siihen, että vastaanottaja assosioisi kohteen myös jatkossa kyseisellä tunteella tai alkaisi epäilemään omaa kantaansa ja uskomaan väitteeseen. Esimerkkejä käytöstä Venäjän propagandassa: Matthews & Paul 2016.

Taurian muftiaatti perustettiin keinotekoisesti oppositioasemaan, häiritsemään ja horjuttamaan olemassa olevien johtohahmojen legitimizeettiä ja luottamusta väestön keskuudessa. Vastaava taktiikka on myös tyypillinen informaatio-psykologisen vaikuttamisen tapa Venäjän terrorisminvastaisissa operaatioissa, sodankäynnissä ja lähinaapureidensa kansalaisyhteiskuntaan vaikuttamisessa (Berger 2010; Lustevych 2016).

Islamin kategoria toimii kuitenkin taktisesti myös muissa yhteyksissä siihen mielletyn uhkakuvan avulla. Ennen miehitystä Mejlisin ja DUMK:in johto syytti Jevpatorian muftiaattia samoin perustein. Mejlisin mukaan muftiaatti oli esimerkiksi ”wahhabistinen”, ”fundamentalistinen”, ”vieras” ja ”väkivaltainen” (Buhari Gulmez 2016, 76). Kyseessä onkin vastaava turvallisuudella rationalisoitu taktiikka, jota lopulta käytettiin järjestöjä itseään vastaan miehityksen alettua. Myös Krimille suunnannut ja samalla asemaansa Venäjällä vahvistanut DUMRF perusteli neuvottelijan roolia ”rauhan” ja ”stabiliteetin” ylläpitämisellä. Esimerkit osoittavat, että islamin kategoriaan miellettyä uhkakuvaa on mahdollista käyttää taktiikkana eri yhteyksissä. Siitä kuitenkin hyödytään pääasiassa silloin, kun oma toiminta voidaan osoittaa vallalla olevien normien mukaiseksi.

Kaikkien muftiaattien tuottamassa materiaalissa esiintyi syytöksiä ”lännen” ja Ukrainan uhkaavista vaikutuspyrkimyksistä. Narratiivi istuu Venäjän kehyskertomukseen sodan syistä ja tukee paikallisten toimijoiden eristämistä miehitystä vastustavilta tukijoilta. On kuitenkin huomionarvoista, että Krimin mediassa esiintynyttä vihapuheeksi määriteltävää materiaalia levitettiin joidenkin arvioiden mukaan pääasiassa ukrainalaisista, eikä Krimin tataareista (CHRG 2018). Vähäisempi vihapuhe on linjassa osittain integroivan strategian kanssa, jolla pyrittiin yhteistyöhön ja vaihtamaan Krimin tataarien olemassa olevien edustuksellisten toimijoiden johto miehittäjään myönteisesti suhtautuvaksi.

Islamin kategorian taktisuudelle on Venäjän kontekstissa tyypillistä, että ”islam” erotetaan mielletystä ”uskonnosta”, jotta kilpailevien johtohahmojen legitimizeetti murenisi. Kaikki kategorian ulkopuolelle erotetut mielletään herkästi ”poliittiseksi”, vieraaksi ja uhkaavaksi. Hegemonisiin narratiiveihin istuminen ja niiden kanssa neuvottelu onkin islamin kategorian toimijoille elinehto, mikä korostui turvallistetussa Krimin kontekstissa, jossa liikkumatilaa määrittää myös pelko väkivaltaisesta repressiosta.

5.3. Harhauttava ja eristävä käytäntö – polarisoivat representaatiot

Muftiaatit käyttivät erottelua taktisesti oman asemansa parantamiseen. Käytäntö edesauttoi myös miehittäjän hallintapyrkimyksiä lisäämällä väestön keskuudessa painetta luopua vastustuksesta ja antamalla syyn mahdollisesti uhkaaviksi leimattujen ryhmien hajottamiseen. Muftiaatit rakensivat samalla kuvaa sekä vieraasta uhkasta että yhteistyötä tekevästä venäläisten kanssa yhtenevästä väestöstä. Krimin tataarit esitettiin jakautuneina. Syntyi harha kahtiajaosta, Venäjää suosivista ja vastustavista leireistä, mikä määritteli paikallisväestöä. Kahtiajakautumisen kuvaa eniten ja tarkoituksellisesti rakentanut Taurian muftiaatti esitettiin Venäjän valtamediassa erityisesti vaihtoehtona miehitystä kannattaville Krimin tataareille (esim. RIA 2014c; Interfax 2014b). Mielikuva polarisoitumisesta toimii uhkakuvana jo itsessään, ja siten normalisoi ja oikeuttaa ylimitoitettuja ”turvallisuustoimia”. Kansalaisille kohdistettiin harhauttava viesti väestön kahtiajakautumisesta. Samalla turvallistaminen kavensi Krimin tataareiksi identifioitavien toiminnan mahdollisuuksia – vaihtoehdot olivat vähissä, mikäli halusi välttää mahdollisen uhkan leimaa.

Erotteleva ja harhauttava käytäntö liittyy ekstremismidiskurssia laajempaan kontekstiin. Käytäntö ohjata hegemoniselle vallalle mieleisen edustavan toimijan avulla ja rajata poliittisia oikeuksia ei ole suinkaan ainutlaatuinen, vaan kuvastaa valtion vähemmistöihin kohdistettuja rakenteita. Ennakkoluulot toiseudessa⁴⁹ olevasta uhkasta näkyvät väestön hallintaan valittuna strategiana. Strategiassa vaikutusvaltaa keskitetään edustuksellisille toimijoille, jotka pyrkivät edustamaan monimuotoista väestöä vertikaalisesta valtarakenteesta, jonka yläpäähän pääseminen on rajattu harvoille (Topolski 2018, 193). Valtion suosion jakautuminen valtaeliiteille johtaa usein tarpeeseen erotella muita ja perustella eliitin asemaa (Topolski 2018). Autoritäärisessä ympäristössä keinot ”hyvien” ja ”pahojen” erottelun motivoimiseksi eivät rajoitu vain valtuuksien ja rahallisen tuen jakamiseen, vaan keinona toimii myös pelko. Valikoivasti toteutettu repressio toimiikin taktiikkana eristää vastarinta, jotta se ei laajenisi muuhun väestöön (Gelman 2017). Taurian muftiaatin kohdalla erottelu muistuttaa myös Venäjän Krimin miehityksen yhteydessä käyttämää ”harhauttamisen

⁴⁹ ”Meistä” tietyin kriteerein erotettu, toisarvoinen ”muu”, jota vasten valta-asemassa oleva määrittelee itseään. Esim. Said 1978.

strategiaa”, jonka keskeisenä tavoitteena⁵⁰ oli erilaisia organisaatioita hyödyntämällä harhauttaa kohteena olevia toimijoita niin, että ne itse aiheuttaisivat toimintansa hajottamisen ja sekoittamisen (Pynnönniemi & Rác 2016, 35–36). Kohteet voidaan helposti tunnistaa Taurian muftiaatin tuottamasta materiaalista, joka piti sisällään henkilöiviä syytöksiä ja DUMK:in sekä Mejlisin mustamaalaamista.

Miehittäjän pyrkimys on valtaansa alistaminen ja kontrolli. Pyrkimystä varten käytettiin niin rangaistuksellista voimankäyttöä kuin ohjaavia hallinnan keinoja. Islamin kategoriaan mielletään uhkakuva ja ”ortodoksisuudesta” peilattu normi, joka rationalisoi väestön erottelua ja valikoivaa repressiota. Väestön esittäminen kahtiajakautuneena paineistetussa ympäristössä ohjaa toimijoita todistamaan omaa lojaaliuttaan. Rakenteelliset tavat suosia ja rajoittaa islamin kategorian kautta miellettyä väestöä tietyin kriteerein asettavat odotuksia valtiosta erillisille muftiaateille. Muftiaatteihin kohdistuvat odotukset ja paine, sekä keskinäinen kilpailu ohjasivatkin toisintamaan erottelua. Kahtiajaossa poliittisen toiminnan ja toiseuden turvallistaminen vahvistui, vaikka muftiaatin edustaja olisikin käyttänyt niitä perusteluna ennemmin itsensä tai paikallisväestön edun ajamiseen kuin Venäjän intressin edistämiseen. Erottelu toimikin eri toimijoiden taktiikkana vaihteleviin tarkoituksiin, vaikkakin mukautuen miehittäjän strategiaan. On kuitenkin kyseenalaista, miten poliittiseen repressioon ja toiseuttamiseen nojaavat käytännöt pystyisivät todellisuudessa ylläpitämään vallan legitimitettä edustajien tai erityisesti väestön keskuudessa, johon käytännöt kohdistuvat.

6. Säilöntä

6.1. ”Hengellisen perinnön” turvaaminen

Islamin ja uskonnon kategoria kehystää muftiaattien toimintaa. Muftiaatit pyrkivät pitämään narratiivit hallinnostaan erillään hegemonisesta vallasta, toisaalta taas mukautumaan valta-asemasta asetettuihin toiveisiin ja narratiiveihin, jotta hallinnon suvereniteetin säilyminen olisi mahdollista. Muftiaattien hallinnon säilöntä tapahtuu uskonnon kategoriassa, jonka rajoissa ”islamiin” kuuluvat toimijat saavat lakien takaamia oikeuksia ja vapauksia. Kategorian kuulumisen rajoista ja merkityksestä kuitenkin neuvotellaan jatkuvasti, joka vaikuttaa myös

⁵⁰ Neuvostoliiton aikaisessa sodankäynnissä paljon käytetty ”reflektiivinen kontrolli”, jonka

uusien lakien ja linjauksien asettamiseen. Goldenbergin (2015) mukaan uskonnon kategorian strategisuus saa käyttövoimansa kategorian tavasta yhdistää mennyt ja tuleva sekä mystifioida niiksi määritellyt asiat luonnolliselta vaikuttavaksi jatkumoksi. Jatkumoa voi hyödyntää taktisesti sekä kategorian sisältä että sen ulkopuolelta, erityisesti kategorian valtuuttajien toimesta. Uskonnon ja islamin kategorian sisällä toimivien muftiaattien edustajien ja valtion toimijoiden välistä vastavuoroisuutta ylläpitää yhteisesti jaetut diskurssit, joissa ”hengellisyys” ja ”perinteisyys” istuu toimijoiden intresseihin.

Venäjän valtiolla ei ole perustuslain mukaisesti ”valtionuskontoa” tai virallista ideologiaa, joten kyseisen kategorian ja sen sisäisten suvereniteettien säilyminen vaatii sovittimia. ”Perinnöllä” liitetään eri kategorioissa olevia toimijoita ja perustellaan niiden merkitystä yhteisellä narratiivilla menneisyydestä, joka on tärkeää ”perintöä” myös toisille. ”Perinnöksi” ja ”perinteeksi” määrittely säilöo islamin kategorian sisälle luokiteltua suvereniteettia, ja sille neuvotellaan rinnakkaista asemaa ”ortodoksisuuden” kanssa. ”Perintö” kanonisoiutuu myös kansalliseksi ja valtiolliseksi vallassa olevien valtuutuksen kautta ja sitä hallinnoidaan tietoa tuottavissa ja säilyttävissä instituutioissa. Vuonna 2014 ”venäläisen islamin” perustajaksi nimetyn Ismail Gasprinskin nimissä järjestettiin valtion rahoituksella paljon toimintaa, kuten akateemisia konferensseja Krimillä ja Venäjällä. (DUMRF 2014b; NMRT 2014). Valtion valtuuttamalla perinnöllistämisen⁵¹ oikeutetaan tiettyä tulkintaa menneestä ja toimia nykyisyydessä. Kyseinen prosessi onkin sidottu valtuuttajan intresseihin (Smith 2006.) Perinteeksi kutsuminen ja vakiinnuttaminen ohjaa sitä, mikä kulkeutuu valtion suvereniteetin mukana ja mahdollisesti normalisoituu myös tulevaisuutta varten. ”Perinnön” tunnistamisella ja Gasprinskin kanonisoinnilla voidaankin ajatella olevan samanlainen funktio kansallisasajatteluun perustuville valtiomuodoille kuin ”uskonnollisten” hallintojen tavassa etsiä merkitystä ja jatkumoa menneestä.

Lisäksi Venäjä on ammentanut uskonnon kategoriaan miellettyä sisältöä politiikassaan enenevissä määrin Krimin miehityksestä lähtien. Trendi juontaa juurensa Putinin ja Yhdistyneen Venäjän 2010-luvun vaihteen ”konservatiivisesta käänteestä”, jossa konservatismiksi nimetyn suunnan yhteydessä aloitettiin

yhteydessä käytettiin ”organisatorisia aseita”. Pynnönniemi & Rácz 2016, 33.

⁵¹ ”Heritageization”. Prosessi, jossa asia määritellään ja siten arvotetaan perinnöksi valtuutettujen instituutioiden, kuten yliopistojen ja virastojen toimesta. Smith 2006.

projekti vallan keskittämiseksi. Projektin ja ideologian taustalla vaikuttanut Vladislav Surkov toimi myös Krimin miehityksen aikana Putinin neuvonantajana, jonka vastuualueena oli erityisesti Ukraina-politiikka. Venäjän ortodoksisen kirkon sisällä puolestaan ”traditionaalinen” diskurssi oli kerännyt suosiota, ja kirkko aloitti oman projektin asemansa vahvistamiseksi yhteiskunnassa. Uudella yhteisellä sävelellä kerättiin laajaa huomiota vuonna 2013, kun Venäjän parlamentti hyväksyi kesäkuussa lain alaikäisiin kohdistuvan ”ei-perinteisten seksuaalisten suhteiden propagandan” levittämisen kieltämiseksi (Guardian 2013). Samana päivänä hyväksyttiin myös vankeusrangaistukset mahdollistava laki ”uskonnollisten tunteiden loukkaamisesta”, jota on sovellettu pääasiassa ortodoksisen kirkon ja ortodoksisiksi identifioituvien ”tunteiden” suojelemiseksi (Aitamurto 2019, 47). Valtion ja ”uskontojen” yhteistyön perustaksi esitetäänkin Venäjällä ”perinteisiin arvoihin” ja perhemalliin perustuvaa yhteiskuntaa sekä kansalaiskasvatusta, joka yhdistää patrioottisuutta ja ”uskontojen” moraalipohjan. (Aitamurto 2019; Bluhm 2019.) Kirkon ja valtion ideologiseksi esitetyllä lähentymisellä vakiinnutetaan valtaa ja yritetään muotoilla Venäjän itseymmärrystä, jotta hallintojen suvereniteetit säilyisivät liiton molemmissa päissä.

”Hengellinen perintö” puolestaan viittaa uskonnon ja islamin kategorian taustalla olevaan käsitykseen, jossa sen sisältö luokitellaan erilaiseksi ”maallisista” kategorioista. Asioiden määrittely ”hengelliseksi” mystifioi niiden olemusta, taustaa ja tarkoitusperää. Muftiaattien edustajien näkemysten mukaan ”islamilla” on osansa Venäjän ”hengellisenä perintönä”. ”Ortodoksisuuteen” rinnastamisen lisäksi ”islamin” venäläisyys linkitetään myös suoraan valtionhallintoon. Kotimaisen islamin projektia perustellaan esimerkiksi Putinin vuoden 2013 syksyllä ufassa pitämällä puheella, jossa hänen kerrotaan korostavan tulevaisuuden tärkeäksi tavoitteeksi ”oman islamilaisen teologian koulukunnan uudelleenrakennuksen, joka takaa Venäjän hengellisen tilan suvereeniuden.” (Gainutdin 2015b.) ”Perinteisten arvojen” ja ”hengellisen perinnön” turvaaminen sai myös useita mainintoja Venäjän vuoden 2015 kansallisessa turvallisuusstrategiassa, asettuen jatkumoon suosituksi muodostuneen retoriikan käytössä. ”Hengellisen perinnön” korostamisen syy ei ole ollut pelkästään kansalliseen yhteyteen pyrkimisessä, vaan pyrkimykset suuntautuivat myös rajojen ulkopuolelle. Sisäpoliittisten intressien lisäksi ”hengellisyyden” suojeleminen ja turvallistaminen suuntautuu yhtenäiseksi ulkopoliittisten

päämäärien kanssa. Venäjän kansallisen turvallisuusstrategian tavoitteina mainitaankin Venäjän federaation kilpailukyvyyn ja kansainvälisen arvovaltaisuuden lisääminen. (Oliker 2016.)

On huomion arvoista, että huoli ”hengellisen perinnön” turvaamisesta esiintyi kuitenkin jo Boris Jeltsinin presidenttiyden viimeisten viikkojen aikana Venäjän federaation vuoden 1999 kansallisessa turvallisuuskonseptissa. Putinilla oli kansallisen turvallisuusneuvoston sihteerinä oleellinen osa silloisen kansallisen turvallisuuskonseptin muotoilussa, ja hän vahvisti konseptin käyttöön myös tammikuussa 2000. Konseptissa muotoiltiin ”hengellisen uudistumisen” koostuvan yhteiskunnan arvojen ja moraalien kehityksen tukemisesta esimerkiksi koulutuksen avulla ja ”vastustamalla ulkomaalaisia uskonnollisia organisaatioita”. Kansallisen turvallisuuskonseptin merkitystä kuvaa se, että ulkopoliittinen konsepti on ollut sille alisteinen, ja turvallisuuskonsepti on vaikuttanut vahvasti Venäjän ulkopoliittiseen strategiaan. (Juntunen 2012, 106; Van Herpen 2015, 137.)

Tietynlaisen islamin normitus sallituksi ja venäläiseksi heijastelee sekä sisä- että ulkopoliittisia pyrkimyksiä, vahvistaen samalla kuvaa määrittäjästä itsestään. Curanović esittää, että Venäjän ”uniikista traditiosta eri etnisten ja uskonnollisten yhteisöjen harmonisoinnissa” on tullut osa ulkopoliitiikkaa ohjaavaa laajempaa kehyskertomusta ”traditionaalisten arvojen” vartijana. Kyseisen määritelmän on tarkoitus resonoida ortodoksisen kirkon kanssa, yhdistäen sen osaksi narratiivia Venäjän historiallisesta missiosta globaalina toimijana (Curanović 2015, 13). Vastaavaan asemaan pääseminen ”hengellisen perinnön” kautta turvaisikin muftiaattien hallinnon säilymisen.

6.2. Suuruuskuvitelmia – Euraasian perilliset ja ”rauhan” missio

Venäjän muslimieliitit alkoivat 2000-luvun taitteessa rakentaa yhteyttä Venäjän valtaeliitissä suosiota kasvattavaan ideologiaan, uus-urasianismiin. Venäjän ulkopoliitiikan tukena käytetyn ideologian perustana toimii historian tulkinta, jonka mukaan Venäjän erityisyys rakentuu idän ja lännen väliin muodostuneesta ”euraasialaisesta sivilisaatiosta”, joka kukoisti Venäjän imperiumin ajalla ja kattaa laajoja alueita Euroopasta ja Aasiasta. Uus-urasianismin suosio perustuu tavoitteisiin valtionhallinnon vallan legitimitettiin ja ”pehmeän vallan” lisäämiseksi sekä suurvaltastatuksen palauttamiseksi maailmalla (Smith 2016). Tavoitteilla pyrittiin keräämään pääasiassa suosiota Venäjän sisällä, kunnes

suunta muuttui radikaalisti myös ulkopoliittisen käytännön tasolle Georgian sodan myötä, kun sivilisaatiodiskurssilla rakennettiin kuvaa Georgiasta ”aggressoivana”, ulkopuolisena uhkana (March 2014, 14). Uus-eurasianismi tukeutuu nationalismiin ja traditionalismiin, jota Kremlin käyttää ”länttä” vastustavassa retoriikassaan perusteena liberaalidemokratian periaatteiden korvaamiseksi – erityisesti Krimin miehityksen ja Ukrainan kanssa käydyn sodan yhteydessä. ”Euraasian sivilisaatio” sisältää niin uus-eurasianismin keskeisimmän muotoilijan Aleksandr Duginin kuin Putininkin esityksissä ”moniuskoisen” ja ”monikansallisen” olemuksen, jossa vuosisatojen aikainen ”harmonia” toimisi erityisyyden ja rauhan takaajana. Siitä huolimatta ”ortodoksisuuden” hegemoniaan viitataan esityksissä vielä useammin, ja sen rooli esitetään yhtenä ”sivilisaation” menestyksen tärkeimpänä perustana ja moraalien sekä arvojen määrittäjänä. Aineistossa vahvasti esiintynyt ”lännen” uhka ”perinteisille arvoille” ja ”rauhalle” resonoi Duginin ja muiden uus-eurasianismin ideologian kehittäjien periaatteissa perustavanlaatuisista ”sivilisaatiollisista” eroista liberaalin ”lännen” kanssa. (Curanović 2015; Kemper & Sibgatullina 2019.) Myös Samuel P. Huntington, teoreetikko viime vuosikymmenten sivilisaatioparadigman suosion taustalla, on väittänyt, että kulttuuriperusteiset ”sivilisaatioiden” erot olisivat pääasiallinen syy sotiin kylmän sodan jälkeisessä maailmassa (Huntington 1996).

Talgat Tajuddin aloitti ensimmäisen muftiaattien uus-eurasianismin projektin 2000-luvun alussa. Tajuddin liittyi Euraasia-puolueeseen ja suosi Duginin paradigmaa, jonka ”ortodoksisuuden” priorisointi koitui lopulta projektin vähäiseksi suosioksi muftiaattien eliittien keskuudessa. Uus-eurasianismin soveltamisen toinen projekti henkilöityy puolestaan kilpailevan DUMRF:n Gainutdiniin ja Mukhetdinoviin, jotka ovat keskittyneet ”islamin” ja siihen mielletyn hallintonsa roolin lobbaamiseen osaksi narratiivia Venäjästä ja Euraasiasta. Michael Kemper ja Gulnaz Sibgatullina kuvailevat artikkelissaan ”Imperial Paradox: Islamic Eurasianism in Contemporary Russia” projektin olevan ”tataarieurasianismia”, joka pohjautuu ajatukseen kultaisen ordan ajasta lähtevästä jatkumosta ja pyrkimyksestä muotoilla uus-eurasianismi siten, että se sisältäisi imperiumin lisäksi ajan, jolloin hallintomalli perustui yhteistyölle tataareiksi miellettyjen kansojen kanssa. Dugin rajasi ideaalin ”islamin” traditionalismiin ja ”mystisyyteen”, josta Gainutdin ja Mukhetdinov ottavat myös selvästi irti ottoja esittämällä roolinsa olevan sen sijaan perustavanlaatuinen Venäjän ja ”euraasialaisen sivilisaatioon” liitolle. Myös Tajuddin on sittemmin

uudistanut TsDUM:in sivilisaatiodiskurssia. Tajuddin kuvaa kultaisen ordan sijasta paikallisen ”islamin” juuret kuitenkin vanhemmiksi, Bolgarista alkaviksi, mikä vastaa Tatarstanissa suosittua narratiivia. Tajuddinin narratiivissa kaikki myöhemmät kontaktit ulkovaltojen kanssa kuvataan tuhoisina, joka on omiaan säilömaan uus-eurasianismin uhkakuvia. (Kemper & Sibgatullina 2019.)

Venäläiset muftiaatit käyttävät uus-eurasianismia alustana, jolla perustellaan oman suvereniteetin säilömistä, lojaaliutta Kremlille ja neuvotteluasemaa Krimillä. Uus-eurasianismi toimii samalla taktisesti Venäjän miehityksen luonnollistavana narratiivina, jota toisintamalla vakiinnutetaan Venäjän hallinta alueella ja säilötään konfliktia ylläpitävää väestön erottelua. Venäläisten muftiaattien edustajien näkemyksissä islamin kategorian sisällöllä on tärkeä rooli Krimin ”rauhan” takaamisessa. Muftiaattien edustajien mukaan islamin kategorian auktoriteeteilla onkin erityinen merkitys Krimin väestösuhteissa, mikä toimii perusteena niiden oman vaikutusvallan lisäämiseen Venäjällä. Onnistuneena neuvottelijana näyttäytyminen vahvistaa roolia sekä ”euraasian sivilisaation” perillisinä että väestönosan edustajina.

6.3. ”Venäläinen islam” – neuvottelua suvereniteetin säilönnästä rajat ylittävässä nationalismissa

Michael Kemper (2019) käsittelee ”venäläistä islamia” artikkelissaan ”Religious political technology: Damir Mukhetdinov’s ‘Russian Islam’”, ja tulee johtopäätökseen, että projektilla yritetään vedota Venäjän poliittisiin päättäjiin mukautumalla heidän oletettuihin intresseihinsä. Mukhetdinovia haastatellut Kemper myös arvioi, että intressit projektin takana olisivat kyseisessä tapauksessa myös ”tataarimuslimeiden poliittinen ja uskonnollinen emansipaatio Venäjän kehyksien sisällä, tai ehkäpä DUMRF:n tekeminen valtion ainoaksi islamilaiseksi kumppaniksi” (Kemper 2019, 14). Versioita ”venäläisen islamin” projekteista on löydettävissä myös 2000- ja 1900-lukujen taitteesta. Aineistossakin esiintynyt Ismail Gasprinski on nostettu Mukhetdinovin ja muiden nykypäivänä ”venäläistä islamia” kehittävien esikuvaksi, jonka kirjoituksiin viitataan erityisesti koulutukseen liittyen. Gasprinskin tulkitaan yleisesti vedonneen Venäjän muslimien yhteisöllisyyden ja eritenkin koulutuksen modernisoinnin puolesta, jossa rikas ”hengellinen” perintö yhdistyisi eurooppalaisen valistusihanteen kanssa ja muodostaisi siten erityisen ja edistyksellisen ”islamin” haaran. Kemperin mukaan Gasprinskin tavoitteena oli Venäjän muslimien integraatio yhteiskuntaan ja koulutus pois takapajuisuudesta. Gasprinskin kirjoituksissa

kyseessä oleva venäläisyys on ”русское”, jota myös Mukhetdinov kertoo Kemperille halunneensa käyttää, mutta päätyneensä etnisyyden sijasta Venäjän kulttuuripiiriin viittaavaan termiin ”российское”, jotta ideaa ei erehdyttäisi tuomitsemaan venäläistämisenä. ”Venäläisen islamin” projekti esiintyi presidentinhallinnossakin työskennelleiden Sergei Kirienkon ja Sergei Gradirovskiin lanseeraamana 2000-luvun alussa, kun ajatuksena oli tukea ”venäläiseen muotoon” mukautunutta islamia poliittisesti. Kemper rinnastaa nykypäivän ”venäläisen islamin” yhteydet politiikkaan vastaavanlaiseksi, kuin ortodoksisen kirkon vaikutus ”Ruskii Mir” -säätiössä. (Kemper 2019.)

”Ruskii Mir” toimii nimensä mukaisesti ”venäläistä maailmaa” tukien. Kyseiseen konseptiin sisällytetään venäjänkielinen tai muuten Venäjään yhteydessä olevaksi mielletty väestö federaation rajojen ulkopuolella. Käytännössä tukeminen tarkoittaa myös pyrkimystä Venäjälle suosiollisen yleisen mielipiteen rakentamiseksi paikallisten järjestöjen avulla. Säätiö onkin tukenut paikallisia toimijoita aktiivisesti alueilla, joilla on merkitystä Venäjän toteuttamalle geopolitiikalle. (Lutsevych 2016.) Säätiön tärkeimpiä yhteistyökumppaneita on ortodoksinen kirkko, joka pyrkii korostamaan ”venäläisen maailman” sidoksena ortodoksisuuteen miellettyjä piirteitä, kuten ”perinteisiä arvoja”, jotka resonoisivat samalla Kremlin narratiivien kanssa (Curanović 2015, 8). Yhteistä Krimillä vaikuttaneiden muftiaattien kanssa onkin, että valtionhallinnon tuottamiin narratiiveihin mukaudutaan neuvotellen.

Venäjä nostaa ulkopoliittisissa yhteyksissä usein esille venäjänkieliset ja muuten venäläisiksi esitetyt vähemmistöt ulkomailla. Kyseisen väestön yhteenkuuluvuutta perustellaan ”venäläisellä maailmalla”, minkä lisäksi Venäjän politiikkaa perustellaan konseptiin kuuluvan väestön etujen suojelemisella. Rogers Brubaker kuvailee valtioiden rajoja ylittävää nationalismia ”kotimaan nationalismiksi”, jossa logiikka yhteenkuuluvuudesta ulkomailla asuvan väestön kanssa perustuu yhteisiin, kotimaata kuvaavaksi miellettyihin asioihin, esimerkiksi näkemyksiin etnisyydestä tai kulttuurista (Brubaker 1996 111). Esimerkki on hyvin ilmeinen Venäjän toimien rationalisoinnissa Krimillä ja Itä-Ukrainassa, joka perustuu myös narratiiviin ”ortodoksisuuteen” yhteydessä olevasta ”pyhästä” merkityksestä – Venäjän hallinnon keskiaikaisena edeltäjänä pidetyn Rusin prinssin ja Venäjän ortodoksisen kirkon tunnustaman pyhimyksen Vladimirin oletetusta kasteesta Krimillä.

”Ortodoksisuus” limittyi ”venäläisyyden” kanssa, tehden tarpeettomaksi eksplikoida ”venäläisyyttä”, toisin kuin islamin kategorian yhteydessä. ”Ortodoksisuutta” ja ”islamilaaisuutta” ei olekaan aina mielletty uskonnon kategoriaan, etenkin Neuvostoliiton aikana, jolloin se oli epäedullista. ”Ortodoksisuus” yhdistyy kuitenkin helpommin ”venäläisyyden” kanssa valta-asemansa vuoksi. PEW-tutkimuskeskuksen vuonna 2015 ja 2016 teettämien kyselyiden mukaan venäläisistä 37% vastasi ”ortodoksisuuden” merkitsevän heille pääasiassa ”perheiden perinteitä” ja 17% vastasi, että ”ortodoksisuus” tarkoittaa pääasiassa kansallista kulttuuria (PEW 2017a, 56). Samassa tutkimuksessa 57% vastasi, että on tärkeää olla ”ortodoksi”, jotta voi ”todella olla venäläinen” (PEW 2017a, 12). Vastaavasti esimerkiksi Saksassa 11% ja Ruotsissa 7% vastasi, että ”kristinuskoina” oleminen on tärkeää, jotta voi ”todella olla” saksalainen tai ruotsalainen. (PEW 2017b) ”Ortodoksisuus” säilyykin Venäjän suvereniteetin yhteydessä, mutta islamin kategoriassa hallinnon täytyy täyttää hegemonisen vallan asettamat tiukat reunaehdot.

Ainoa Krimin tataarien ”kansallisen liikkeen” yhteydessä ollut hallintokeskittymä säilyi, sillä se luettiin sekä uskonnon kategoriaan että tarpeeksi ”venäläiseksi”. Vakiintuneen toimijan esittäminen Venäjään kuuluvaksi tukee ennen kaikkea miehityksen oikeutusta. Intressi taktiseen luokitteluun voi kuitenkin olla vaihteleva. ”Venäläisyys” edistää muftiaattien valtaeliittien asemaa Venäjällä, mutta muftiaattien edustajat tasapainottelivat säilöökseen valta-asemansa. Venäjän historialliseksi sisällöksi ja perustaksi pyrittiin neuvottelemaan omia ja yhteenkuuluvuutta kuvastavia asioita rinnastamalla esimerkiksi ”slaavit” ja ”turkkilaiset kansat”. Krimin tataarien luokittelu Venäjän tataareiksi identifioituvien toimijoiden kanssa yhteiseen islamin kategoriaan edesauttoi toimijoiden suvereniteetin säilömistä Venäjän sisällä, sillä kategoria soveltui samalla Venäjän intresseihin. Vaikka DUMK säilyi ”venäläiseen islamiin” ja uskonnon kategoriaan mukautumalla, on kyseenalaista, kuinka vapaaehtoista ja taktisesti edullista asettuminen ”surkastuneeksi valtioksi” kyseiselle muftiaatille on nykyisessä autoritäärisessä ympäristössä. ”Venäläisen islamin” projektin hyötyjien joukossa onkin erityisesti Venäjän lisäksi Venäjän tataareiksi identifioituvat eliitit, jotka mukautuvat määritelmään parhaiten. Tataareiksi identifioitu väestö esitetäänkin usein islamin kategoriaan yhteydessä olevasta väestöstä Venäjällä ”perinteisimmäksi” (Aitamurto 2016).

7. Yhteenveto

Tutkielman tarkoituksena on ollut syventyä islamin kategorian taktisuuteen väestön hallinnassa. Pyrkimyksenä oli tunnistaa valtasuhteisiin vaikuttavia ja hallintaa tuottavia islamin kategorian taktisia käytötapoja, mitä varten tarkasteltiin muftiaattien edustajien lausumia ja muuta toimintaa Krimin miehityksen yhteydessä. Analyysissä tunnistettiin kolme islamin kategorian taktista käytötapaa – kilpailu, erottelu ja säilöntä. Islamin kategorian taktisuus pohjautuu valtarakenteisiin ja valtion vähemmistön hallinnan käytäntöihin, jossa ”islamin” yhteyteen luokiteltuihin hallinnollisiin toimijoihin suhtaudutaan yhtäältä suosimalla, toisaalta rajoittamalla. Käytännöt ohjaavat yhteisöllisen toiminnan muotoja ja ovat synnyttäneet kilpailevia eliittejä, jotka pyrkivät edustamaan islamin kategoriaan miellettyä väestöä. Muftiaatit, jotka edustavat valtion kannalta suosiollista ”islamia”, saavat rahallista tukea ja toimintavapauksia sillä oletuksella, että ohjaus siirtyisi niiden kautta myös väestöön. Samalla laillisuusperiaatteen hataruus mahdollistaa kuitenkin kaikkien hallinnallisten auktoriteettien hyödyntää islamin kategoriaan liitettyä ekstremismin uhkakuvaa keskinäisissä valtakamppailuissa ja muslimiväestöön kohdistetuissa rajoittavissa toimissa.

Syksyllä 2014 Krimille perustettiin ”pro-venäläisenä” esiintyvä Taurian muftiaatti, joka pyrki hajottamaan Mejlisin ja DUMK:in auktoriteettia. Taurian muftiaatti perusti keinotekoisen kilpailuasetelman ilman merkittävää tunnustusta tai virallista asemaa toimia alueella. Keskenään federaation tasolla kilpailevien DUMRF:in ja TsDUM:in edustajat puolestaan pyrkivät Krimille saapuessaan neuvottelijan rooliin paikallisten toimijoiden ja Venäjän valtion toimijoiden välille. Esiintyminen yhtenäisyyttä ja rauhaa ylläpitävinä neuvottelijoina palveli erityisesti aktiivisen DUMRF:n eliitin aseman vakiinnuttamista Venäjällä. Keskeistä sekä paikallisella että federaation tasolla tapahtuvassa kilpailussa oli lojaaliuden osoittaminen Kremlille. Lojaaliuden tärkeys kuvastaa jo Neuvostoliiton aikaista hallinnollisten toimijoiden luokittelutapaa, joka määritteli niiden toiminnan edellytykset ja kontrollin asteen. Kilpailuasetelmat ohjasivat toimijoita sanoittamaan ja kehystämään toimintansa auktoriteettien, kuten erityisesti presidentin ja korkeimman valtionhallinnon määritelmien sekä oletettujen intressien mukaiseksi. Islamin kategorian sisältämän kilpailuasetelman toimiminen hallinnan taktiikkana perustuukin rakenteisiin, jossa useat eliitit kilpailevat monimuotoisen väestön edustajan asemasta ja valtionhallinnon

suosiosta lisätäkseen toimintamahdollisuuksiaan. Voidaankin ajatella, että muftiaattien toimintaa ympäröi kilpailu valtuuksista, missä ne pyrkivät turvaamaan toimintaedellytyksiään ja saamaan oikeutusta myös omien intressien ajamiseksi.

Islamin kategoriaa hyödynnettiin kilpailevien johtohahmojen legitimitetin horjuttamiseen. Kilpailevat muftiaatit pyrkivät esittämään itsensä Venäjälle suotuisalla tavalla, jonka lisäksi vastapuoli kuvattiin Venäjälle vieraana ja uhkaavana. Keskeistä erottelun taktisuudelle on ”islamin” yhteyteen rakennettu uhkakuva, jossa mielletystä vieraudesta ja poliittisesta toiminnasta seuraa epäily ekstremismistä – eli lakeihin nojaava oikeutus toiminnan hajottamiseen, virkavallan puuttumiseen ja väestön valvontaan. Islamin kategoriaa hyödynnettiin eristämään sen yhteydessä viitattua vastarintaa ja luomaan harhauttava kuva väestön kahtiajaosta Venäjää kannattaviin ja vastustaviin ääripäihin, mikä tuki miehityksen ja turvallisuustoimien oikeutusta. Venäjän viranomaisten toteuttamat voimatoimet ja valikoiva repressio lisäsi muftiaateille painetta toisintaa erottelua, jossa miehityksen vastustusta ei sallita politiikasta tiukasti erotettuun islamin kategoriaan luettaville toimijoille. Taurian muftiaatin systemaattiset mustamaalauskampanjat toimivat yhdenmukaisesti viranomaisten toteuttaman valikoivan repression kanssa ja motivoivat myös muiden muftiaattien edustajia mukautumaan Venäjän läsnäoloa perusteleviin narratiiveihin ja Kremlin oletettuihin intresseihin.

Islamin kategorian sisällä toimivat valtaeliitit pyrkivät kuitenkin neuvottelemaan asemastaan osana valtuuttajan tarjoamia kehyksiä. Muftiaatit liittyivät mennyttä ja tulevaa yhdistäviin hegemonisiin diskursseihin ja narratiiveihin, korostaen asemansa ”perinteisyyttä”, ”venäläisyyttä” tai perustavanlaatuisesta merkitystä ”Euraasian sivilisaatiolle”. Korkeimman valtionhallinnon ja ortodoksisen kirkon suosimia narratiiveja hyödynnettiin muistuttamaan muftiaattien edustaman hallinnon menneestä suvereniteetista, jota yritetään säilöä osaksi Venäjän nykyisiä valtarakenteita. Erityisesti DUMRF:n edustajien ”venäläisen islamin” projekti on kohdistettu venäläiselle yleisölle ja Venäjän poliittisille päättäjille, ja sillä on pyritty vakiinnuttamaan kyseisen eliitin valtaa islamin kategoriaa edustavana auktoriteettina. Vaihtelevista intresseistä huolimatta, Krimin ja sen väestön liittäminen Venäjän kehyskertomukseen palvelee myös tarkoitusta, joka on ilmeinen. Muftiaattien avulla oikeutettiin Venäjän suvereniteetin säilömistä Krimin alueen ja väestön yhteyteen.

Islamin kategorian toimiminen hallinnan taktiikkana perustuu siihen, että ”islam” luokitellaan osaksi uskonnon kategoriaa, johon sisältyy olennaisesti odotus poliittisen toiminnan epäämiseksi suvereenin valtion alueella. Tarkastellessa ”islamia” kuitenkin huomattiin, että rajoitus poliittiseen toimintaan oli islamin kategoriaa koskien erityisen tiukka, ja rajoituksen tiukkuutta hyödynnettiin taktisesti väestön hallinnassa. Uskonnon kategorian tuottamassa asemassa oleminen ei suojannut kaikkia ”islamin” hallintokeskittymiä virkavallan puuttumiselta, sillä erityisesti islamin kategoriaan mielletään turvallisuudella rationalisoitu uhkakuva, jota seuraa sisäistetty käytäntö erotella kategoriasta vieraaksi ja vaaralliseksi mielletty osa. Sodan kontekstin vastakkainasettelussa, jossa vastustaja määritellään valmiiksi vieraaksi ja vaaralliseksi, vastaavia mielikuvia herättävä islamin kategoria toimi tehokkaana väestön hallinnan taktiikkana, jolla ohjattiin, rajoitettiin, harhautettiin ja eristettiin väestöä.

Goldenbergin mukaan ”uskonnosta” on poistettu kaikki viitteet väkivallasta, jotta ”läntiset” valtionhallinnat ovat voineet hyödyntää kategoriaan liittyviä asioita vallankäyttönsä ”hyvään valoon” saattamisessa ja toimijoita ”väestösuhteiden kohentamiseen” (Goldenberg 2018, 85). Tutkielmassa esitetyt havainnot viittaavat myös siihen, että erityisesti – mutta ei ainoastaan – autoritäärisessä ympäristössä on tärkeää huomioida, miten erottelevaa käytäntöä hyödynnetään strategisesti alistetun aseman muodostamisessa. Kontrollointiin pyrkiville valtionhallinnoille voikin olla tarkoituksenmukaista aiheuttaa ja ylläpitää väkivaltaisuuden konnotaatioita osassa myös ”uskontoon” luettavista asioista, minkä avulla ne voivat perustella ja jatkaa väestön hallintaa.

Muftiaatit mukautuivat miehittäjän Krimiä koskevaan strategiaan. Venäjän valtio ja siihen yhteydessä olevat toimijat hyödynsivät islamin ja uskonnon kategoriaa, mutta samalla voidaan kuitenkin huomata, että myös muftiaattien mukautuminen toimii omiin tarkoituksiin valittuna taktiikkana, kuten ilmeisimmin DUMRF:n tapauksessa. Mukautuminen ei kuitenkaan tarkoita, että ylhäältä päin asetetut määritelmät välttämättä sisäistettäisiin tai odotukset niiden siirtymisestä toivottuun väestönosaan toteutuisivat. Lojaalius pääasiallisena perusteena jakaa valtaa, voimatoimien uhka ja häirintä voikin tuottaa näennäistä mukautumista ja harhan strategian toimimisesta myös jatkossa. Jatkossa olisikin mielekäästä tarkastella islamin kategorian strategisen hyödyntämisen saamaa vastaanottoa ja jatkuvuutta. Tutkielmassa jäi vähemmälle huomiolle esimerkiksi alueella ja diasporassa olevien toimijoiden ”kansalliseen liikkeeseen” suhtautuminen

”uskontoon” ja ”islamiin”. Analyysissä myös havaittiin, että Taurian muftiaatin perustaminen ja toimintatavat miehityksen ensimmäisinä vuosina olivat yhteneviä Venäjän turvallisuuspalveluiden pyrkimysten ja operaatioiden kanssa, joka herättää lisäkysymyksiä islamin kategorian taktisuuden hyödyntämisestä myös muissa konteksteissa. Teoreettinen viitekehys uskonnon kategorian strategisuudesta ja roolista väestön hallinnassa osoittautuikin hedelmälliseksi kontekstissa, jossa vallitsevat valtasuhteet ja -rakenteet järkkyvät.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Lähteet

Ablaev, Emirali-Hajji 2014a. ”Миссия и перспективы ДУМ Крыма” 29.5.2014. <http://www.dumrf.ru/regions/82/interview/8335>. Luettu 11.10.2019.

Ablaev, Emirali-Hajji 2014b. ”Приветствие муфтия Крыма хаджи Эмиралы Аблаева VI Съезду ДУМЕР и муфтию шейху Равилу Гайнутдину” 21.9.2014. <http://www.dumrf.ru/dumer/documents/8559>. Luettu 11.10.2019.

Ablaev, Emirali-Hajji 2015. Муфтият Крыма, Facebook 12.6.2015. <https://www.facebook.com/MuftiyatKryma/photos/a.1022691021076267/1049849641693738/?type=3>. Luettu 14.1.2020.

Amnesty 2016. ”Crimea in The Dark: The Silencing of Dissent” Amnesty International <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5330/2016/en/>. Luettu 6.3.2019.

CHRG 2018. Hate Speech in the Media Landscape of Crimea: An Information and Analytical Report on the Spread of Hate Speech on the Territory of the Crimean Peninsula (March 2014 – July 2017). <https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2018/03/Hate-book-EN-1.pdf>. Luettu 6.10.2019.

DUMK 2016. Муфтият Крыма, Facebook 16.1.2016. <https://www.facebook.com/MuftiyatKryma/posts/1250598438285523>. Luettu 7.10.2019.

DUMRF 2014a. ”Крым и его коренной народ” 1.4.2014. <http://dumrf.ru/common/event/8170>. Luettu 10.10.2019.

DUMRF 2014b. “Муфтий шейх Равиль Гайнутдин: Работу по возрождению ценного наследия Золотой Орды необходимо продолжать” 15.10.2014. <http://www.dumrf.ru/upravlenie/speeches/8653>. Luettu 10.10.2019.

DUMRF 2016. “Дамиру Мухетдинову вручена медаль «За защиту Республики Крым»” 15.6.2016 <http://dumrf.ru/common/event/10907>. Luettu 19.2.2020.

EA Daily 2018. “Силантьев: Политику в отношении Таврического муфтията надо срочно менять Подробнее” 20.11.2018.

<https://eadaily.com/ru/news/2018/11/20/silantev-politiku-v-otnoshenii-tavricheskogo-muftiyata-nado-srochno-menyat>. Luettu 16.3.2020.

EU EXPO 2016. "The situation of national minorities in Crimea following its annexation by Russia." European Union, Directorate-Generale for External Policies, Policy Department. DOI:10.2861/981109.

Gainutdin, Ravil 2014a. "Духовная миссия в Крыму" *Ислам Минбаре* 3/2014 <http://www.idmedina.ru/minbare/?5877>. Luettu 5.9.2019.

Gainutdin, Ravil 2014b. "Муфтий шейх Равиль Гайнутдин: Российские мусульмане готовы быть полезны своему Отечеству" *Ислам в современном мире* 1/2014 <http://www.idmedina.ru/minbare/?5877>. Luettu 5.9.2019.

Gainutdin, Ravil 2015a. "В 2014 году Россия сделала свой цивилизационный выбор" 2.1.2015 <http://islam.ru/news/2015-09-04/38666>. Luettu 21.2.2020.

Gainutdin, Ravil 2015b. "Во имя сохранения национального культурного достояния крымско-татарского народа" 1.4.2015. <http://www.dumrf.ru/upravlenie/documents/9144>. Luettu 7.10.2019.

Guardian 2013. "Russia passes law banning gay propaganda" 11.6.2013. <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/11/russia-law-banning-gay-propaganda>. Luettu 20.2.2020

Guardian 2014. "Vladimir Putin tells Crimea's Tatars their future lies with Russia" 16.5.2014. <https://www.theguardian.com/world/2014/may/16/vladimir-putin-crimea-tatars-russian-ukraine>. Luettu 11.10.2019.

Goloslama 2013. "Т. Таджуддин обвинил Р. Силантьева во лжи: ЦДУМ России не имеет никакого отношения к запрету Корана" 2.10.2013. <https://goloslama.com/news.php?id=19597>. 8.3.2020.

Goloslama 2014a. "Мусульманам Крыма рассказали о возможностях для татар в Татарстане" 3.3.2014. <https://goloslama.com/news.php?id=22372>. Luettu 19.8.2019.

Goloslama 2014b. "В Крыму началась подготовка к полномасштабным карательным акциям - "Таврический муфтий" заявил, что имамы мечетей в Крыму – ваххабиты" 4.9.2014. <https://goloslama.com/news.php?id=24821>. Luettu 1.3.2020.

Goloslama 2014c. "Юра Сапожников, он же Танай Чолханов... Он же Остап Бендер?" 4.6.2014. <https://goloslama.com/news.php?id=24193>. Luettu 12.3.2020.

Goloslama 2015. "Крым: Коллаборационисты из Таврического муфтията проиграли дело в суде мусульманам" 31.3.2015 <https://goloslama.com/news.php?id=26446>. Luettu 19.8.2019

Interfax 2014a. “Путина удивила информация правозащитников о притеснении крымских татар” 14.10.2014.
<https://www.interfax.ru/russia/401779>. Luettu 4.3.2020.

Interfax 2014b. ”Таврический муфтият займется очищением исламской общины в Крыму от ваххабитов” 8.9.2014 <http://www.interfax-religion.ru/krim/?act=news&div=56386>. Luettu 20.2.2020.

Khairtdinov, Damir 2015. “Выступление Д.Хайретдинова на международной образовательной конференции в Крыму” 11.10.2015.
<http://www.dumrf.ru/upravlenie/speeches/9846>. Luettu 20.2.2020.

КНPG 2014. “Crimean Tatar TV channel ATR accused of ‘extremism’” Kharkiv Human Rights Protection Group 25.9.2014.
<http://khpg.org/en/index.php?id=1411646632>. Luettu 9.10.2019.

Kremlin.ru 2014a. “Address by the President of Russian Federation” 18.3.2014
<http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>. Luettu 24.11.2018.

Kremlin.ru 2014b. “Указ Президента Российской Федерации от 21.04.2014 г. № 268” <http://kremlin.ru/acts/bank/38356>. Luettu 24.11.2018

Kremlin.ru 2014c. “Presidential Address to the Federal Assembly “ 4.12.2014.
<http://en.kremlin.ru/events/president/news/page/341>. Luettu 8.10.2019.

Kremlin.ru 2015. ”Внесены изменения в закон о религиозных объединениях”
<http://kremlin.ru/news/48103>. Luettu 22.9.2019.

Krim Segodnja 2014. “Заместитель председателя ДЦМК, Саитвалиев Руслан, круглый стол, 18 июня 2014 г” Youtube 18.6.2014.
<https://www.youtube.com/watch?v=-nx6-hx0NWg>. Luettu 6.4.2019.

Minjust.ru 2017. ”Перечень некоммерческих организаций, в отношении которых судом принято вступившее в законную силу решение о ликвидации или запрете деятельности по основаниям, предусмотренным ФЗ ‘О противодействии экстремистской деятельности’” kohta 58, Venäjän federaation oikeusministeriö. 25.1.2017. http://minjust.ru/nko/perechen_zapret. Luettu 13.1.2019.

Mukhetdinov, Damir 2014a. “Украина: время собирать камни” 20.2.2014.
<https://damir-hazrat.livejournal.com/116068.html>.

Mukhetdinov, Damir 2014b. “Необходимо учитывать волю крымско-татарского народа в определении судьбы Крыма” 3.3.2014.
<http://dumrf.ru/regions/77/opinions/8122>. Luettu 8.2.2020.

Mukhetdinov, Damir 2014c. “Россия: от Крыма до Татарского пролива “, *Ислам минбаре* 5/2014 <http://www.idmedina.ru/minbare/?5986>. Luettu 10.10.2019

Mukhetdinov, Damir 2014d. "Крым и крымские татары в российской политике в марте—мае 2014 г." *Ислам в современном мире* 2/2014 <http://www.idmedina.ru/books/islamic/?6319>. Luettu 4.2.2020.

Mukhetdinov, Damir 2015. "Российское мусульманство имеет все возможности сказать свое слово в развитии мирового богословского и философского наследия" 11.10.2015. <http://www.islamrf.ru/news/russia/rusopinions/37896/>.

Mukhetdinov, Damir 2016a. "духовный лидер не может и не имеет права быть марионеткой в руках политиков" 16.1.2016. <http://www.dumrf.ru/regions/82/speeches/10222>. Luettu 24.2.2020.

Mukhetdinov, Damir 2016b. "Плач неудачника. Фол последней надежды Романа Силантьева" 1.2.2016 <http://www.dumrf.ru/regions/77/opinions/10265>. Luettu 19.2.2020.

Mukhetdinov, Damir 2016c. Исторический год для мусульман Крыма. Крымские татары в составе России глазами мусульман мира Moskova: Medina. <http://www.idmedina.ru/books/regions/?6840>. Luettu 1.9.2018.

OSCE 2013. "The integration of formerly deported people in Crimea, Ukraine: Needs Assessment" OSCE High Commissioner on National Minorities www.osce.org/hcnm/78053.

OSCE 2015. "Raid on ATR television channel in Crimea unacceptable, a clear intrusion of media's independence, says Mijatović" 26.1.2015. OSCE Representative on Freedom of the Media <https://www.osce.org/fom/136221>. Luettu 24.12.2018.

RFE 2014. "Crimean Tatar Community Mourns Death Of Tortured Local Activist" RadioFreeEurope 18.3.2014. <https://www.rferl.org/a/crimea-tatar-killing-ukraine-russia-annexation-minority/25301602.html>. Luettu 12.3.2020.

Krymr 2015. "Ислам в Крыму: как ни крути, а получается «церковь»" RadioFreeEurope, Crimea.Realities. 29.3.2015. <https://ru.krymr.com/a/27043100.html>. Luettu 6.1.2019.

RFE 2015. <https://www.rferl.org/a/polish-students-crimea-educational-trip/27268337.html>. Luettu 18.10.2019.

RIA 2014a. "Новый Таврический муфтият - инструмент интеграции с РФ – эксперт" Ria Novosti 22.8.2014 <https://ria.ru/20140822/1021033752.html>. Luettu 9.10.2019.

RIA 2014b. "Таджуддин опроверг свое участие в создании Таврического муфтията" RIA Novosti 11.9.2014. <https://ria.ru/20140911/1023654990.html>. Luettu 5.3.2020.

RIA 2014c. "Новый Таврический муфтият - инструмент интеграции с РФ – эксперт" RIA Novosti 22.8.2014 <https://ria.ru/20140822/1021033752.html>.

Saitvalyev, Ruslan 2014a "Муфтий ЦДУМКа Руслан Сaitвалиев: В Крыму появились люди, которые искажают нашу религию" 8.9.2014 <http://cdumk.ru/novosti/60-v-krymu-poyavilis-lyudi-kotorye-iskazhayut-nashu-religiyu>. Luettu 20.2.2020.

Saitvalyev, Ruslan 2014b. "Таврический муфтият взял в союзники Поволжье" 13.9.2014. <http://cdumk.ru/novosti/57-tavricheskij-muftiyat-vzyal-v-soyuzniki-povolzhe>. Luettu 12.10.2019.

Saitvalyev, Ruslan 2014c. "На конференции посвященной Евразийскому экономическому союзу выступил муфтий ЦДУМК - Таврического муфтията Руслан Сaitвалиев" 19.11.2014. <http://cdumk.ru/tsdumtm/doklady-i-vystupleniya/76-muftij-tsдумk-tavricheskogo-muftiyata-ruslan-saitvaliev-vystupil-na-konferentsii-v-simferopole-evrazijskij-ekonomicheskij-soyuz-uspekhi-i-problemy-realizatsii>. Luettu 5.2.2020.

Saitvalyev, Ruslan 2015a. "ОБРАЩЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТУ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В.В.ПУТИНУ" 27.3.2015 <http://cdumk.ru/novosti/175-obrashchenie-prezidentu-rossijskoj-federatsii-v-v-putinu>. Luettu 10.10.2019.

Saitvalyev, Ruslan 2015b. "Обращение муфтия Руслана Сaitвалиева по случаю Дня защиты детей" 1.6.2015. <http://cdumk.ru/stati/aktualnye-temy/226-obrashchenie-muftiya-ruslana-saitvalieva-po-sluchayu-dnya-zashchity-detej>. Luettu 5.2.2020.

SavAcademy 2015. "Департамент исламского богословия". <https://sevacademy.ru/departament-islamskogo-bogoslovija/>. Luettu 17.10.2019.

Silantsev, Roman 2014a. "Всероссийские амбиции муфтиятов" 22.9.2014 <http://cdumk.ru/novosti/65-vserossijskie-ambitsii-muftiyatov>. Luettu 9.10.2019

Tajuddin, Talgat 2015. "Выступление Верховного муфтия на Международной научно-практической конференции «Исламское образование в Крыму: исторические вехи и пути возрождения»" 11.10.2015. <http://www.cdum.ru/news/44/6303/>. Luettu 9.10.2019

TASS 2019. "В Крым прибыли художники из Турции для росписи главной мечети полуострова" 22.1.2020 <https://tass.ru/obschestvo/7575447>. Luettu 19.2.2020.

Taurian muftiaatti 2014a. "Крымскому воссоздан исторический муфтият" 13.9.2014. <http://cdumk.ru/novosti/55-v-krymu-vossozdan-istoricheskij-muftiyat>. Luettu 2.3.2019.

Taurian muftiaatti 2015. "Муфтий ЦДУМ-Таврического муфтията принял участие в международной научной конференции РИСИ в Москве" 21.4.2015. <http://cdumk.ru/tsdumtm/doklady-i-vystupleniya/184-muftij-tsдумk-tavricheskogo-muftiyata-prinyal-uchastie-v-mezhdunarodnoj-nauchnoj-konferentsii-risi-v-moskve>. Luettu 10.10.2019

Taurian muftiaatti 2017. ”Суфизм: что это в действительности?” 24.2.2017. <http://cdumk.ru/stati/sufizm/870-sufizm-chto-eto-v-dejstvitelnosti>. Luettu 2.5.2020.

VDG 2015. ”Будем делать то, что у нас хорошо получается” Vzgljad delovaja gazeta. 3.11.2015. <https://vz.ru/politics/2015/11/3/775300.html>. Luettu 13.3.2020.

Verkhona Rada 2014. ”Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine: On the Statement of The Verkhovna Rada of Ukraine on Guaranteeing the Rights of the Crimean Tatar People in the Ukrainian Crimea” 20.3.2014. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1140-18>. Luettu 4.10.2019.

WSJ 2014. ”Crimean Tatar Leader Calls for Referendum Boycott” Wall Street Journal 14.10.2014. <https://www.youtube.com/watch?v=uDaC-b-k8>. Luettu 9.2.2020.

Kirjallisuus

Aitamurto, Kaarina 2016. The Approved and the Disapproved Islam in Russia. Greg Simons ja David Westerlund (toim.), *Religion, Politics and Nation-Building in Post-Communist Countries*, 99–116. Post-Soviet Politics. New York: Taylor & Francis.

Aitamurto, Kaarina 2019. Uuden vuosituhannen sinfonia? Ortodoksinen kirkko Venäjän politiikassa. Heikki Pesonen, Tuula Sakaranaho ja Sini Paukkunen (toim.), *Uskonto ja maailmanpolitiikka*, 42–62. Helsinki: Gaudeamus.

Asad, Talal 1993. *Genealogies of Religion: Discipline and Reasons of Power in Christianity and Islam*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Berger, Heidi 2010. Venäjän informaatio-psykologinen sodankäyntitapa terrorismin torjunnassa ja viiden päivän sodassa. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksen julkaisusarja 1 – Tutkimuksia 5/2010. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2090-9>.

Bluhm, Katherina 2019. Russia’s conservative counter-movement – *New Conservatives in Russia and East Central Europe*, 25–53. New York: Routledge.

Boyarin, Daniel 2004a. The Christian Invention of Judaism: The Theodosian Empire and the Rabbinic Refusal of Religion. *Representations*, 85(1), 21–57. DOI:10.1525/rep.2004.85.1.21. Berkeley: University of California Press.

Boyarin, Daniel 2004b. *Border lines: the partition of Judaeo-Christianity*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Boyarin, Daniel 2019. ”Diaspora Nation; or, What is the Jews?” Luento 27.5.2019 Helsingin yliopistolla, *Helsingin Collegium for Advanced Studies*.

Brubaker, Rogers 1996. *Nationalism reframed: nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Buhari Gulmez, Didem 2016. Religion and Nation-Building in Crimea. Rico Isaacs and Abel Polese (toim.), *Nation-Building and Identity in the Post-Soviet Space New Tools and Approaches*, 65–80. New York: Routledge.

Buzan, Barry, Waever Ole & Jaap de Wilde. 1998. *Security: A New Framework for analysis*. Lontoo: Lynne Rienner.

Curanović Alicja, 2015. The Guardians of Traditional Values Russia and the Russian Orthodox Church in the Quest for Status. Washington: Transatlantic Academy Paper Series.

Dean, Mitchell 2010. *Governmentality: power and rule in modern society*. Thousand Oaks: SAGE Publications.

Esposito, John L. 2003. *The Oxford Dictionary of Islam*. Oxford: Oxford University Press.

Flake, Lincoln & Lamoreux, Jeremy W. 2018. The Russian Orthodox Church, the Kremlin, and religious (il)liberalism in Russia. Palgrave Communications. Berliini: Springer Nature. DOI: 10.1057/s41599-018-0169-6.

Fagan, Geraldine 2012. *Believing in Russia: Religious Policy after Communism*. New York: Routledge.

Fitzgerald, Timothy 2007. *Discourse on civility and barbarity: a critical history of religion and related categories*. New York: Oxford University Press.

Foucault, Michael 1972. *The Archaeology of Knowledge*. Sheridan Smith (käänt.) New York: Pantheon Books.

Foucault, Michael 1991. Questions of Method. Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (toim.), *The Foucault effect: studies in governmentality: with two lectures by and an interview with Michel Foucault*, 73–89. Chicago: The University of Chicago Press.

Foucault, Michel 2010. *Turvallisuus, alue, väestö: hallinnallisuuden historia: Collège de Francen luennot 1977-1978*. Antti Paakkari (käänt.) Helsinki: Tutkijaliitto.

Furman Dimitry & Kääriäinen Kimmo 2000. The Tatars and the Russians: Believers and Nonbelievers, Aged and Young. Matti Kotiranta (toim.), *Religious Transition in Russia*, 142–175. Helsinki: Kikimora Publications.

Gelman, Vladimir 2017. Venäjä ja pelon politiikka. *Idäntutkimus* 24 (4), 27–50. <https://journal.fi/idantutkimus/article/view/77719>.

Burchell, Graham, Gordon, Colin & Miller, Peter 1991. *The Foucault effect: studies in governmentality: with two lectures by and an interview with Michel Foucault*. Chicago: The University of Chicago Press.

Goldenberg, Naomi 2015. The Category of Religion in the Technology of Governance: An Argument for Understanding Religions as Vestigial States. Timothy Fitzgerald, Naomi Goldenberg ja Trevor Stack (toim.), *Religion as a category of governance and sovereignty*, 280–293. Leiden: Brill.

Goldenberg, Naomi 2018. Forget about Defining 'it': Reflections on Thinking Differently in Religious Studies. Brad Stoddard (toim.), *Method Today: Redescrining Approaches to the Study of Religion*, 79 – 96. Bristol: Equinox.

Goldenberg, Naomi & Robertson David G. 2019 “Religion as a Tactic of Governance”. *The Religious Studies Project*.

<https://www.religiousstudiesproject.com/podcast/religion-as-a-tactic-of-governance/>. Luettu 27.1.2019.

Gordon, Colin 1991. *Governmental Rationality: An Introduction*. Graham Burchell, Colin Gordon & Peter Miller (toim.), *The Foucault effect: studies in governmentality: with two lectures by and an interview with Michel Foucault*, 73–89. Chicago: The University of Chicago Press.

Hunter, Shireen 2003. *Islam in Russia: The Politics of Identity and Security* – Center for Strategic and International Studies. New York: M.E Sharpe.

Huntington, Samuel P. 1996. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.

Juntunen, Alpo 2012. Venäjän imperiumin paluu. Strategian laitoksen julkaisusarja 1 – Strategian tutkimuksia 31. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2388-7>

Kemper, Michael 2019. Religious political technology: Damir Mukhetdinov's 'Russian Islam'. *Religion, State & Society*, 47 (2), 214–233. New York: Taylor & Francis. DOI: <https://doi.org/10.1080/09637494.2019.1571331>.

Kemper, Michael & Sibtagullina, Gulnaz 2019. The Imperial Paradox: Islamic Eurasianism in Contemporary Russia. Nina Friess ja Konstantin Kaminskij (toim.), *Resignification of Borders: Eurasianism and the Russian World*, 97–125. Berliini: Frank & Timme.

Lauruelle, Marlene & Yudina Natalia 2018. Islamophobia in Russia: Trends and Societal Context. Olga Oliker (toim.), *Religion and Violence in Russia: Context, Manifestations and Policy*, 43–67. CSIS. Lanham: Rowman & Littlefield.

Lustevych, Orysia 2016. Agents of the Russian World: Proxy Groups in the Contested Neighbourhood. Lontoo: The Royal Institute of International Affairs. <https://www.chathamhouse.org/publication/agents-russian-world-proxy-groups-contested-neighbourhood>. Luettu 8.10.2019.

McCutcheon, Russell 1997. *Manufacturing religion: the discourse on sui generis religion and the politics of nostalgia*. New York: Oxford University Press.

March, Luke 2014. Is Nationalism Rising The Case of Georgia in Russian Foreign Policy? Marlène Laruelle (toim.), *Russian Nationalism, Foreign Policy and Identity Debates in Putin's Russia: New Ideological Patterns after the Orange Revolution*. SPPS. Hannover: Idiem Press.

Martikainen, Tuomas 2013. Multilevel and Pluricentric Network Governance of Religion. François Gauthier, Tuomas Martikainen (toim.), *Religion in the Neoliberal Age*, 129–143. New York: Routledge.

Martikainen Tuomas & Tiilikainen Marja 2014. *Islam, hallinta ja turvallisuus*. Turku: Eetos.

Matthews, Miriam & Paul, Christopher 2016. The Russian “Firehose of Falsehood” Propaganda Model: Why It Might Work and Options to Counter It. Santa Monica: Rand. DOI: <https://doi.org/10.7249/PE198>.

Miller, Peter & Rose, Nikolas 2010. *Miten meitä hallitaan*. Risto Suikkanen (käänt.) Tampere: Vastapaino.

- Mills, Sara 2005. *Discourse*. New York: Routledge.
- Miroshnikova, Elena 2010. National Report on the Political Aspects of Religion: Russia. Javier Martinez-Torrón & W. Cole Durham, Jr. (toim.), *Religion and the Secular State: National Reports*, 573–590. Provo: The International Center for Law and Religion Studies, Brigham Young University.
- Muratova, Elmira 2019. The Transformation of the Crimean Tatars’ Institutions and Discourses After 2014 – *Journal of Nationalism Memory & Language Politics* 13(1), 44–66. Varsova: Sciendo. DOI: <https://doi.org/10.2478/jnmlp-2019-0006>.
- Nale, John 2014. Strategies (and Tactics). Leonard Lawlor & John Nale (toim.), *The Cambridge Foucault lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139022309>.
- Oliker, Olga 2016. “Unpacking Russia's New National Security Strategy”. 1.6.2016 CSIS <https://www.csis.org/analysis/unpacking-russias-new-national-security-strategy>. Luettu 1.5.2019.
- Oliker, Olga 2018 *Religion and Violence in Russia: Context, Manifestations and Policy*. CSIS. Lanham: Rowman & Littlefield.
- O’Loughlin, John & Toal, Gerard 2019. The Crimea conundrum: legitimacy and public opinion after annexation. *Eurasian Geography and Economics* (60)1, 6–27. DOI: 10.1080/15387216.2019.1593873.
- Patton, Paul 2014. Technology (of Discipline, Governmentality, and Ethics). Leonard Lawlor & John Nale (toim.), *The Cambridge Foucault lexicon*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139022309>.
- PEW 2017a. “Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe”. Pew Research Center, 5.10.2017. <http://www.pewforum.org/2017/05/10/religious-belief-and-national-belonging-in-central-and-eastern-europe/>. Luettu 8.2.2020.
- PEW 2017b. “What It Takes to Truly Be ‘One of Us’” Pew Research Center, 1.2.2017. <https://www.pewresearch.org/global/2017/02/01/what-it-takes-to-truly-be-one-of-us/>. Luettu 8.2.2020.
- PEW 2013. “Climate Change and Financial Instability Seen as Top Global Threats”. Pew Research Center, 6.2.2013. <https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2013/06/Pew-Research-Center-Global-Attitudes-Project-Global-Threats-Report-FINAL-June-24-20131.pdf>. Luettu 8.2.2020.
- Pynnönniemi, Katri & Rácz, András 2016. *Fog of Falsehood: Russian Strategy of Deception and the Conflict in Ukraine*. Helsinki: FIIA.
- Schroefl, Josef and Stuart J Kaufman 2014. Hybrid actors, tactical variety: rethinking asymmetric and hybrid war, *Studies in Conflict & Terrorism*, (37)10, 862–880. New York: Taylor & Francis.
- Sedova & Pechonchyk 2018. Hate Speech in the Media Landscape of Crimea: An Information and Analytical Report on the Spread of Hate Speech on the Territory of the Crimean Peninsula (March 2014 – July 2017). CHRG.

- <https://crimeahrg.org/en/hate-speech-in-the-media-landscape-of-crimea-research/>.
Luettu 14.1.2020.
- Senellart, Michel 2007. Course Context. Michel Sennellart (käänt.) & Michel Foucault. *Security, Territory, Population. Lectures at the Collège de France, 1977–98*. Lontoo: Palgrave.
- Simons, Greg & Westerlund David 2016. *Religion, politics and nation-building in post-communist countries. Post-Soviet Politics*. New York: Taylor and Francis.
- Smith, Hanna 2016. Putin’s Third Term and Russia as a Great Power. Mikhail Suslov ja Mark Bassin (toim.), *Eurasia 2.0*, 125–147. Lanham. Lexington Books.
- Smith, Laurajane 2006. *Uses of Heritage*. Routledge. New York: Taylor & Francis.
- Sotkasiira, Tiina 2013. Uskonnollisen monimuotoisuuden ja islamin hallinta Venäjän Karjalassa. Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen (toim.), *Islam, hallinta ja turvallisuus*, 185–213. Turku: Eetos.
- Stack, Trevor 2015. Introduction. Timothy Fitzgerald, Naomi Goldenberg & Trevor Stack (toim.), *Religion as a category of governance and sovereignty*, 1–21. Leiden: Brill.
- Stack, Trevor, Goldenberg, Naomi & Fitzgerald, Timothy 2015. *Religion as a category of governance and sovereignty*. Leiden: Brill.
- Taira, Teemu 2016. Discourse on ‘Religion’ in Organizing Social Practises: Theoretican and Practical Considerations. Frans Wijsen ja Kocku von Stuckrad (toim.), *Making Religion: Theory and Practice in the Discursive Study of Religion*, 125–147. Leiden: Brill.
- Turkovsky, Rostislav 2015. The Systemic Opposition in Authoritarian Regimes: A Case Study of Russia’s Regions. Cameron Ross (toim.), *Systemic and Non-Systemic Opposition in the Russian Federation: Civil Society Awakens?* New York: Routledge, 121–139.
DOI: <https://doi-org.libproxy.helsinki.fi/10.4324/9781315611709>.
- Topolski, Anya 2018. “Good Jew, bad Jew ... good Muslim, bad Muslim”: ‘managing’ Europe’s others. *Ethnic and Racial Studies* 41(12), 71–96. New York: Routledge.
- Treverton, Gregory F et al. 2018. Addressing Hybrid Threats. Tukholma: Swedish Defence University. <https://www.hybridcoe.fi/publications/addressing-hybrid-threats/>. Luettu 5.2.2020,
- Van Herpen, Marcel H. 2015. *Putin's Propaganda Machine: Soft Power and Russian Foreign Policy*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Verkhovsky, Alexander 2018. The State Against Violence in Spheres Related to Religion. Olga Oliker (toim.), *Religion and Violence in Russia: Context, Manifestations and Policy*. CSIS. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Wilson, Andrew 2017. The Crimean Tatar Question: A Prism for Changing Nationalisms and Rival Versions of Eurasianism. *Journal of Soviet and Post-Soviet Politics and Society* 3 (2), 1–45. Stuttgart: Idiem Press.

Liitteet

Listalla lyhenteistä

DUMK	Krimin ja Sevastopolin muslimien hengellinen hallinto Духовное Управление Мусульман Крыма и г. Севастополь
DUMER	Venäjän Euroopan osan hengellinen hallinto (nykyinen DUMRF) Духовное управление мусульман Европейской части России
DUMRF	Venäjän federaation muslimien hengellinen hallinto Духовное управление мусульман Российской Федерации
FSB	Venäjän federaation turvallisuuspalvelu Федеральная служба безопасности
GONGO	Government-organized non-governmental organization
Mejlis	Mejlis of the Crimean Tatar People, Milli Mejlis
Qurultai	Qurultay of the Crimean Tatar People
RISI	Venäjän strategisen tutkimuksen instituutti Российский Институт Стратегических Исследований
SMR	Venäjän muftien neuvosto Совет муфтиев России
TsDUM	Venäjän federaation muslimien hengellinen hallinto Духовное управление мусульман Российской Федерации